

અસ્વીકરણઃ સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદીત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહીં. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

સીદરામ – – વિરુદ્ધ –

ધ ડિવિઝનલ મેનેજર, યુનાઈટેડ ઈન્ડિયા ઈન્સ્યોરન્સ કં. લિ. અને અન્યો.

(નાગરિક અપીલ ક્રમાંક ૮૫૧૦ સન ૨૦૨૨)

નવેમ્બર ૧૬, ૨૦૨૨

[સૂર્ય કાંત અને જે. બી. પારડીવાળા, ન્યાયાધીશો]

મોટર વાહનો અધિનિયમ, ૧૯૮૮: વળતર – વધારો – મોટર અકસ્માત દાવો – દાવેદાર, વય ૧૯ વર્ષ, માર્ગ અકસ્માતમાં ગંભીર ઈજાઓ પામ્યો – અકસ્માતના કારણે દાવેદારને પેરાપ્લેજિયા થયો, જેના પરિણામે ૪૫% સુધીની કાયમી અશક્તતા સર્જાઈ – ટ્રિબ્યુનલે અરજી દાખલ થયાની તારીખથી ચુકવણીની વસૂલાત થવાની તારીખ સુધી વાર્ષિક ૬% દરે વ્યાજ સાથે રૂ. ૬,૧૩,૦૦૦/-નું વળતર આપ્યું – પરંતુ, વડી અદાલતે વળતરને વધારીને રૂ. ૯,૨૬,૮૦૦/- કર્યું – અપીલમાં, ઠરાવ્યું: અદાલતોએ આ બાબતે સચેત રહેવું જોઈએ કે ગંભીર ઈજા માત્ર કાયમી રીતે શારીરિક મર્યાદાઓ અને અશક્તતાઓ લાદતી નથી, પરંતુ ઘણી વાર પીડિત પર ઊંડા માનસિક અને ભાવનાત્મક ઘા પણ પહોંચાડે છે – હકીકતો મુજબ, દાવેદારને ૪૫% કાયમી અશક્તતા થઈ હોવાનું ડોક્ટરના મૌખિક પુરાવાથી સ્થાપિત થાય છે – નોંધપરના પુરાવા દર્શાવે છે કે અકસ્માતને કારણે દાવેદારને પેરાપ્લેજિયા થયો, જે શરીરના નીચેના ભાગના લકવાનું એક સ્વરૂપ છે અને તે દૈનિક જીવનચર્યા, વિશેષ કરીને શારીરિક પ્રવૃત્તિ, પર મર્યાદા મૂકે છે – પેરાપ્લેજિયા શારીરિક, માનસિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક આરોગ્યને અસર કરે છે અને પીડિતની સામાજિક તથા આર્થિક સુખાકારી પર વિનાશક અસર પેદા કરે છે – તે કમાણી કરવાની ક્ષમતામાં ૧૦૦% નુકસાન તરફ દોરી જાય છે – દાવેદારના વ્યવસાય પર ગંભીર પ્રતિકૂલ અસર પડી હોવાનું કહી શકાય – તેથી, વળતરને રૂ. ૯,૨૬,૮૦૦/-માંથી વધારીને રૂ. ૨૧,૭૮,૬૦૦/- કરવામાં આવ્યું.

વળતર: ન્યાયસંગત વળતર – તેની વ્યાખ્યા – ઠરાવવામાં આવ્યું:

‘ન્યાયસંગત વળતર’માં તે બધા તત્વોનો સમાવેશ થવો જોઈએ, જે પીડિતાને અથવા પીડિતને અકસ્માતની ઘટના બન્યા પહેલાં જે સ્થિતિમાં તે અથવા તે હતા, તે સ્થિતિની શક્ય તેટલી નજીક મુકવા માટે ઉપકારક થાય – કોઈપણ રકમનું ધન અથવા અન્ય ભૌતિક વળતર ગંભીર અકસ્માત પછી પીડિતે ભોગવેલા આઘાત, પીડા અને વેદનાને દૂર કરી શકતું નથી – નાણાકીય વળતર એ કાયદાને ઓળખીતું એવું સાધન છે, જેના દ્વારા સમાજ જીવિત બચી ગયેલાઓને અને પોતાના જીવનનો સામનો કરવાના રહેલા પીડિતોને અમુક અંશે પુનઃસ્થાપનનું આશ્વાસન આપે છે.

અપીલ મંજૂર કરતાં, અદાલતે

ઠરાવવામાં આવ્યું: ૧.૧ અદાલત દ્વારા વળતર નિર્ધારિત કરવાની પ્રક્રિયા મૂળત્વે અત્યંત કઠિન કાર્ય છે અને તે ક્યારેય ચોક્કસ વિજ્ઞાન બની શકે નહીં. સંપૂર્ણ વળતર ભાગ્યે જ શક્ય બને છે, ખાસ કરીને ઈજા અને અપંગતાના દાવાઓમાં. મોટર વાહન વળતર દાવાઓનું મૂલવણ કરતાં આ અદાલત દ્વારા સતત અનુસરવામાં આવતો સિદ્ધાંત એવો છે કે પીડિતાને અથવા પીડિતને અકસ્માત પહેલાં જે સ્થિતિમાં હતી અથવા હતો, તે સ્થિતિની શક્ય તેટલી નજીક મૂકાશે, તેમજ સુવિધાઓના ગુણવત્તા અને અન્ય ચુકવણીઓ માટે અન્ય વળતરાત્મક નિર્દેશો આપવામાં આવશે.

[ફક્ટો ૨૯, ૩૦][૪૨૦-એચ;૪૨૧-એ-સી]

૧.૨ હવે આ કાયદાની સુસ્થાપિત સ્થિતિ છે કે મોટર-અકસ્માતના પરિણામે થયેલ કાયમી અક્ષમતાના કેસોમાં પણ દાવેદાર ભવિષ્યમાં આવકના ગુણવત્તા માટેના વળતર ઉપરાંત, ભવિષ્યની પ્રગતિના આધારે પણ રકમનો દાવો કરી શકે છે. વિવિધ ટ્રિબ્યુનલોના અનેક આદેશો છે અને દુર્ભાગ્યવશ વિવિધ વડી અદાલતો દ્વારા પણ તેની પુષ્ટિ કરવામાં આવી છે, જેમાં એવો અભિપ્રાય લેવાયો છે કે કાયમી અક્ષમતા સર્જનારી ગંભીર ઈજાઓવાળા અકસ્માતના કેસોમાં દાવેદાર ભવિષ્યની પ્રગતિ માટે વળતર મેળવવાનો હકદાર નથી. કાયદાની આ સ્થિતિ યોગ્ય નથી. કાયમી અક્ષમતા સર્જનારી ગંભીર ઈજાઓવાળા અકસ્માતના કેસોમાં ભવિષ્યની પ્રગતિ માટે વળતરની સંભાવનાને બહાર રાખવા માટે કોઈ ન્યાયસંગત કારણ નથી.

આવું સંકુચિત અર્થઘટન અતાર્કિક છે, કારણ કે તે અકસ્માતના કેસોમાં જીવિત પીડિતને જીવનમાં આગળ પ્રગતિ કરવાની શક્યતાને સંપૂર્ણપણે નકારી કાઢે છે, જ્યારે પીડિતના મૃત્યુના કેસમાં ભવિષ્યની પ્રગતિની આવી શક્યતા સ્વીકારવામાં આવે છે. [પરિચ્છેદ ૩૧][૪૨૧-સી-ઈ]

૧.૩ “યોગ્ય વળતર” માં એવા તમામ તત્વોનો સમાવેશ થવો જોઈએ, જે પીડિતાને અથવા પીડિતને અકસ્માત બન્યા પહેલાં જે સ્થિતિમાં હતા, તેની શક્ય તેટલી નજીકની સ્થિતિમાં મૂકવામાં સહાય કરે. જો કે કોઈપણ રકમનું નાણાંકીય કે અન્ય દ્રવ્યરૂપ વળતર ગંભીર અકસ્માત પછી પીડિત જે આઘાત, પીડા અને દુઃખ સહન કરે છે તે દૂર કરી શકતું નથી, (અથવા પ્રિયજનના અવસાનની ખોટ પૂરી કરી શકતું નથી), તો પણ નાણાંકીય વળતર એ કાયદાને સ્વીકાર્ય એવી રીત છે, જેના દ્વારા સમાજ જીવિત બચી ગયેલાઓને અને પોતાના જીવનનો સામનો કરવાનું આવેલાં પીડિતોને અમુક હદે પુનઃપ્રતિપૂર્તિ મળે તે સુનિશ્ચિત કરે છે. થયેલી ઈજાનું નાણાંકીય મૂલ્યાંકન કરવું એ પીડિતને વળતર આપવાની એકમાત્ર સ્વીકારેલી પ્રક્રિયા છે. આવું મૂલ્યાંકન કરવાની પ્રક્રિયા, મૃત્યુનો કેસ હોય કે ઈજાનો, મોટર વાહન અધિનિયમની કલમ ૧૬૮ માં નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે, જે મુજબ અધિનિયમ હેઠળ રચાયેલ ન્યાયાધિકરણોએ એવું વળતર નક્કી કરવું આવશ્યક છે, જે ‘યોગ્ય’ જણાય. આ રીતે, અધિનિયમ ન્યાયાધિકરણોને વિશાળ વિવેકસત્તા અર્પે છે. [ફરો ૩૨, ૩૮][૪૨૧- એફ-જી; ૪૩૦-એ-બી]

૧. ૪ અદાલતોએ એ બાબતે સચેત રહેવું જોઈએ કે ગંભીર ઈજા માત્ર કાયમી રીતે શારીરિક મર્યાદાઓ અને અશક્તિઓ લાદે છે એટલું જ નહીં, પરંતુ ઘણી વાર પીડિતના મન અને ભાવનાઓ પર પણ ઊંડા ઘા કરે છે. પીડિતને, જે વિશ્વમાં તે જન્મ્યો અથવા જન્મી હતી તેનાથી સંપૂર્ણ ભિન્ન વિશ્વમાં, અશક્ત વ્યક્તિ તરીકે, અન્ય પર વિવિધ પ્રમાણમાં આધાર રાખીને, સંપૂર્ણ વ્યક્તિગત પસંદગી અથવા સ્વાયત્તતાથી વંચિત થઈને જીવવું પડે છે, તે સંબંધિત અનુસંગી આઘાત, જ્યારે પણ વળતર સંબંધિત દાવાઓનો નિર્ણય કરવાનો પ્રસંગ આવે, ત્યારે ન્યાયાધીશના

મનમાં સદૈવ રહેવો જોઈએ. આવી ઈજાઓને કારણે લાદાયેલી ગંભીર મર્યાદાઓ વ્યક્તિના ગૌરવને (જે હવે અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ જીવનના અધિકારના અંગભૂત ઘટક તરીકે માન્ય છે) ક્ષીણ કરે છે, અને તેથી વ્યક્તિને તે અત્યાર સુધી જીવી રહેલાં સત્વસભર જીવનના અધિકારના મૂળ તત્વથી વંચિત કરે છે. સક્ષમ શરીર ધરાવતા લોકોના વિશ્વમાંથી પીડિતને અશક્ત લોકોના વિશ્વમાં ધકેલી દેવાય છે, જે પોતે જ અત્યંત અસ્વસ્થિકારક અને અસ્થીર બનાવનારું છે. જો અદાલતો આ પરિસ્થિતિઓ પ્રત્યે ઉદાસીન રહીને ક્ષુદ્ર ખામીઓ શોધે અને ખૂબ જ અલ્પ રકમનું વળતર આપે, તો તેનો પરિણામ ઈજાગ્રસ્ત પીડિતના અપમાનરૂપ થાય છે. [પરિષ્દેદ ૧૧૩][૪૭૩-ઈ-જી]

૨.૧ પીડિતને આપવામાં આવનાર વળતર નક્કી કરતી વખતે અદાલતોને ગુણક પદ્ધતિ લાગુ કરવી ફરજિયાત છે. [ફકરો ૫૩][૪૫૩-જી]

૨. ૨ નોંધપાત્ર પુરાવા દર્શાવે છે કે અકસ્માતને કારણે અપીલકર્તાને પેરાપ્લેજિયા થયું હતું. પેરાપ્લેજિયા શરીરના નીચલા ભાગના લકવાના એક સ્વરૂપ તરીકે ગણાય છે. તે દૈનિક નિયમિત જીવનને, ખાસ કરીને શારીરિક પ્રવૃત્તિને, મર્યાદિત કરે છે અને તેના પરિણામે (૧) જીવનની સરળ ખુશીઓ અને સુવિધાઓથી વંચિતતા, (૨) કમાણી કરવાની ક્ષમતાનો ૧૦૦% નાશ, (૩) સતત દેખભાળ, તબીબી સારવાર અને હોસ્પિટલમાં દાખલ રાખવાની જરૂરિયાત ઊભી કરતી દીર્ઘકાલીન ગૌણ જટિલતાઓ, (૪) લાચારી, અવસાદ, ક્રોધ, તાણ, ચિંતા વગેરે જેવી સ્થિતિઓ સર્જાય છે. ટૂંકમાં, પેરાપ્લેજિયા શારીરિક, માનસિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક આરોગ્યને અસરગ્રસ્ત કરે છે અને ભોગ બનનારના સામાજિક તથા આર્થિક કલ્યાણ પર વિનાશક અસર કરે છે. હાલના મામલામાં, અપીલકર્તા વાસણ વેચવાનો ધંધો કરતો હતો અને તે જ વેચવા માટે વિવિધ ગામોમાં ફરતો હતો. અપીલકર્તાને પેરાપ્લેજિયા સ્વરૂપે થયેલી આ અશક્તિ પછી હવે તેના માટે લાંબું અંતર ચાલવું અથવા લાંબા સમય સુધી ઊભા રહેવું શક્ય નથી. તેના ધંધા પર ગંભીર અસર પડી હોવાનું કહી શકાય. વધુમાં, અકસ્માતના સમયે અપીલકર્તાની વય માત્ર ૧૯ વર્ષ હતી. વડી અદાલતે તેની ધારિત આવક

રૂપિયા ૫,૦૦૦/- પ્રતિ મહિના પરથી વધારીને રૂપિયા ૭,૦૦૦/- પ્રતિ મહિના કરી હતી. અપીલકર્તાએ દાવો કર્યો હતો કે તેની ધારિત આવક રૂપિયા ૮,૦૦૦/- નક્કી કરવી જોઈએ. તેથી, ખાસ કરીને કીર્તિના મામલામાં આ અદાલતે પ્રતિપાદિત કરેલા સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં રાખીને કે ભોગ બનનારની ધારિત આવક સાબિત કરવા માટે કોઈ દસ્તાવેજી પુરાવો રજૂ કરવો આવશ્યક નથી અને દસ્તાવેજી પુરાવાના અભાવે પણ અદાલત તે મુજબ વળતર ફટકારી શકે છે. પદ્ધતિ પસંદ કરતી વખતે અને ધારિત આવક નક્કી કરતી વખતે અદાલતે ખાતરી કરવી જોઈએ કે તે સંબંધિત કેસની હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓમાં ન્યાયસંગત હોય, અને વળતરનું મૂલ્યાંકન ન તો અતિ સાવચેત રીતે કરવું જોઈએ અને ન તો અતિ ઉદારતાથી. તેથી, અપીલકર્તાની ધારિત આવક રૂપિયા ૮,૦૦૦/- પ્રતિ મહિના નક્કી કરવામાં આવે છે. તેના પરિણામે વળતરમાં નીચે મુજબ વધારો થશે: ૮૦૦૦ X ૧૨ X ૧૮ X ૪૫% = આઈ.એન.આર. ૭,૭૭,૬૦૦/- [પેરા ૫૬, ૫૭, ૫૮, ૬૦][૪૫૫-સી-ઈ; ૪૫૬-એ-સી]૨.૩ કમાણીના નુકસાનના મથાળા હેઠળ ૬ મહિનાના સમયગાળા માટે વળતર ટ્રિબ્યુનલ અને વડી અદાલત દ્વારા ફટકારવામાં આવ્યું હતું. ટ્રિબ્યુનલે આ મથાળા હેઠળ માત્ર રૂપિયા ૪૦,૦૦૦/- ફટકાર્યા હતા. વડી અદાલતે તેને વધારીને રૂપિયા ૪૨,૦૦૦/- કર્યા હતા. છ મહિનાના કમાણીના નુકસાન બદલ વડી અદાલતે ફટકારેલ ચુકવણી યથાવત્ રાખવામાં આવે છે અને સુધારેલ આવક લાગુ કરતાં તેમાં નીચે મુજબ વધારો કરવામાં આવે છે: ૮૦૦૦ X ૬ = આઈ.એન.આર. ૪૮,૦૦૦/- [પેરા ૬૧, ૬૨][૪૫૬-ડી-ઈ]

૨. ૪ અપીલકર્તા તબીબી ખર્ચ માટે રૂપિયા ૨,૦૦,૦૦૦/- નો દાવો કરે છે. આ સંદર્ભે, ટ્રિબ્યુનલના આદેશમાં જણાવ્યા મુજબ, અપીલકર્તાએ રૂપિયા ૧,૫૪,૯૩૧/- જેટલી રકમના તબીબી બિલો/રસીદોના સ્વરૂપમાં દસ્તાવેજી પુરાવા રજૂ કર્યા હતા. તબીબી ખર્ચ માટે રૂપિયા ૧,૫૫,૦૦૦/- નું વળતર મંજૂર કરવામાં આવે છે. [ફરો ૬૩, ૬૬][૪૫૬-એફ; ૪૫૭-બી]

૨.૫ “ભાવિ તબીબી ખર્ચ” અને “પરિચારક ખર્ચ” નાણાકીય ખર્ચના વ્યાપમાં

આવશે. ટ્રિબ્યુનલએ નોંધ્યું હતું કે ડૉક્ટરે સાક્ષીમાં જણાવ્યું છે કે અપીલકર્તાને ભાવિ તબીબી ખર્ચ તરફ રૂ. ૨,૫૦,૦૦૦/- જેટલો ખર્ચ થવાની સંભાવના છે. જોકે, ટ્રિબ્યુનલના મત મુજબ, આ મથાળા હેઠળ તે સંબંધે પૂરતો અને વિશ્વસનીય પુરાવો ઉપલબ્ધ ન હતો. તે અનુસાર, ટ્રિબ્યુનલએ રૂ. ૨૫,૦૦૦/- મંજૂર કર્યા હતા. વડી અદાલતે એવું યોગ્ય માન્યું કે ભાવિ તબીબી ખર્ચ માટે કોઈ રકમ મંજૂર ન કરવી, કારણ કે અપીલકર્તાએ ભવિષ્યમાં જરૂરી થઈ શકે તેવી સારવાર સંબંધે કોઈ પુરાવો રજૂ કર્યો ન હતો. તેમ છતાં, વડી અદાલતે એ સ્પષ્ટ કરવું યોગ્ય માન્યું કે જો અપીલકર્તાને ભવિષ્યમાં થયેલી ઈજાના કારણે કોઈ સર્જરી અથવા સારવાર માટે કોઈ ખર્ચ થાય અને તે તેની સાબિતી આપે, તો વીમાકર્તા તેની ભરપાઈ કરશે. પી.ડબલ્યુ.-૨-ડૉક્ટરે સ્પષ્ટપણે સાક્ષીમાં જણાવ્યું હતું કે અપીલકર્તાને ભાવિ તબીબી ખર્ચ તરીકે રૂ. ૨,૫૦,૦૦૦/- જેટલો ખર્ચ જરૂરી પડશે. નોંધ પરના પુરાવાને ધ્યાનમાં રાખતાં કે અપીલકર્તાને ભવિષ્યમાં તબીબી ખર્ચ સાથે ફિઝિયોથેરાપી અને નર્સિંગ માટે પણ ખર્ચ કરવો પડશે અને અકસ્માતના સમયે અપીલકર્તાની વય ૧૯ વર્ષ હતી તથા આજે તેની વય અંદાજે ૨૯ વર્ષ હશે, તો દર મહિને ઓછામાં ઓછા રૂ. ૧૦૦૦/- ખર્ચ થાય એમ માનીએ, તો તે આ પ્રમાણે થાય છે: ૧૦૦૦ X ૧૨ X ૧૮ = રૂ. ૨,૧૬,૦૦૦/- . ભાવિ તબીબી ખર્ચ તરફ રૂ. ૨,૧૬,૦૦૦/- મંજૂર કરવામાં આવે છે. [પરા ૬૭-૬૯, ૭૨][૪૫૭-સી; ૪૫૭-એફ-એચ; ૪૫૮-એ-બી; ૪૫૯-સી]૨.૬ પરિચારક ખર્ચના મથાળા હેઠળ, ન તો ટ્રિબ્યુનલએ અને ન તો વડી અદાલતે કંઈ પણ મંજૂર કરવું યોગ્ય માન્યું. નોંધ પરનો પુરાવો દર્શાવે છે કે અપીલકર્તા ઊભો રહી શકતો નથી, ચાલી શકતો નથી, બેસી શકતો નથી અથવા શરીર વાંકુંકરી શકતો નથી કે કોઈ ભારે વસ્તુ ઊંચકી શકતો નથી. એ વિવાદાસ્પદ નથી કે અપીલકર્તા અકસ્માત પહેલાં જે રીતે કામ કરતો હતો તે જ રીતે હવે કામ કરી શકશે નહીં. નિર્વિવાદ રીતે, અપીલકર્તાને અકસ્માતના કારણે પેરાપ્લેજિયા થયું છે અને તેને સમગ્ર દિવસ દરમિયાન પરિચારકની જરૂર રહે છે. દાવેદારના કહેવા મુજબ, પરિચારક રાખવાનો ખર્ચ દર મહિને રૂ. ૪,૫૦૦/- થાય. તે રૂ. ૨,૦૦૦/- પ્રતિ મહિને નક્કી કરવામાં આવે છે. પરિચારક ખર્ચ તરફ રૂ. ૪,૩૨,૦૦૦/- ની રકમ મંજૂર કરવામાં આવે છે. [પરા

૭૩, ૭૬][૪૫૯-ડી-ઈ;૪૬૨-એચ]

૨. ૭ અકસ્માત ૧૮.૦૭.૨૦૧૨ના રોજ બન્યો હતો. અપીલકર્તા ગયા લગભગ ૧૦ વર્ષથી આ મુકદ્દમો ચલાવી રહ્યા છે. આ અદાલત સમક્ષની એસ.એલ.પી. વર્ષ ૨૦૧૮માં દાખલ કરવામાં આવી હતી. ત્યારથી ૪ વર્ષ વીતી ગયા છે. મુકદ્દમાખર્ચ બાબતે રૂ. ૫૦,૦૦૦/- ની રકમ ફાળવવામાં આવે છે.

[પરા ૭૮, ૮૨][૪૬૩-બી; ૪૬૫-ડી]

૨. ૮ વાહનવ્યવહારના ખર્ચ અને વિશેષ આહારના નુકસાન માટે, અપઘાત કુલગોડ-ગોકાક રોડ પર થયા બાદ અપીલકર્તાને લેકવ્યૂ હોસ્પિટલ, બેલગામ ખાતે ખસેડવામાં આવ્યો હતો, જ્યાં તે ૧૮.૭.૨૦૧૨ થી ૬.૮.૨૦૧૨ સુધી ૧૯ દિવસ માટે આંતરિક દર્દી તરીકે દાખલ હતો, અને તેને થયેલી ઈજાઓ માટે સારવાર લીધી હતી, તેમજ હોસ્પિટલમાંથી રજા મળ્યા બાદ પણ સારવાર લેતો રહ્યો હતો, તે ધ્યાનમાં લઈને અપીલકર્તાને રૂપિયા ૫૦,૦૦૦/- સુધી મંજૂર કરવામાં આવે છે. આ મુજબ, વાહનવ્યવહારના ખર્ચ અને વિશેષ આહારના નુકસાન હેઠળ રૂપિયા ૫૦,૦૦૦/- એનાયત કરવામાં આવે છે.

[ફકરો ૮૯, ૯૦][૪૬૭-સી-ઈ]

૨. ૯ દુઃખાવો અને પીડાને અઆર્થિક નુકસાન તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવશે, કારણ કે તેનું અંકગણિતીય રીતે ગણતરી કરવી શક્ય નથી. તેથી, જ્યારે દુઃખાવો અને પીડા બદલ વળતર ફાળવવાનું હોય, ત્યારે દાવેદારની વિશેષ પરિસ્થિતિઓનો વિચાર કરવો આવશ્યક બને છે, જેમાં પીડિતની વય, પીડિતે ભોગવેલી અસામાન્ય વંચિતતા, તેમજ તેના ભવિષ્યના જીવન પર તેની અસરનો સમાવેશ થાય છે. એ બાબત ધ્યાનમાં લેતા કે અકસ્માતના સમયે અપીલકર્તાની વય માત્ર ૧૯ વર્ષ હતી અને તેને ૪૫% કાયમી અક્ષમતા પહોંચી હતી, તેને આ શીર્ષક હેઠળ વળતર ફાળવવું જ જોઈએ. દુઃખાવો અને પીડા બદલ રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦/- ની રકમ ફાળવવામાં આવે છે.

[ફકરો ૯૩, ૯૬, ૯૮][૪૬૮-ડી; ૪૬૯-એફ; ૪૬૯-એચ]

૨. ૧૦ રૂપિયા ૩,૦૦,૦૦૦/- ની રકમ લગ્નની સંભાવનાઓના નુકસાન બદલ મંજૂર કરવામાં આવે છે. [પરા ૧૦૩][૪૭૦-જી]

૨. ૧૧ અકસ્માતના સમયે અપીલકર્તાની ઉંમર ૧૯ વર્ષ હતી તે હકીકતને ધ્યાનમાં લેતાં, તેમજ તેને થયેલી ઇજાઓના સ્વરૂપ અને તેની અક્ષમતાના પ્રમાણને પણ ધ્યાનમાં રાખીને, સુવિધાઓના ગુકસાન બદલ રૂ. ૫૦,૦૦૦/- ની રકમ એનાયત કરવામાં આવે છે. [પેરા ૧૧૧][૪૭૨-એચ; ૪૭૩-એ]

૨. ૧૨ વિકલાંગતાને કારણે આવકનું ગુકસાન, ૬ મહિનાની આવકનું ગુકસાન, તબીબી ખર્ચ, ભવિષ્યના તબીબી ખર્ચ, પરિચારક ખર્ચ, વાદવિવાદ ખર્ચ, આવાગમન ખર્ચનું ગુકસાન, પીડા અને વેદના, લગ્નની સંભાવનાઓ અને સુવિધાઓના ગુકસાન જેવા વિવિધ મથકો હેઠળ ફાળવાયેલ કુલ વળતર રૂ. ૨૧,૭૮,૬૦૦/- છે [ફકરો ૧૧૨][૪૭૩-બી- ડી]

૨. ૧૩ પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૧-વીમા કંપનીને અપીલકર્તા-દાવેદારને વડી અદાલતે રૂ. ૯,૨૬,૮૦૦/- જેટલી આપેલી રકમની સરખામણીએ ફાળવવામાં આવેલ વળતરની તફાવત રકમ ચૂકવવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવે છે. આ અદાલત દ્વારા ફાળવવામાં આવેલી રકમ, અગાઉ જમા કરાવવામાં આવેલી રકમનું સમાયોજન કર્યા બાદ, પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૧-વીમા કંપની દ્વારા નિર્ધારિત અવધિમાં જમા કરાવવામાં આવશે. વધારો કરાયેલ રકમ પર વ્યાજનો દર સમાન એટલે કે, પ્રતિ વર્ષ ૬% રહેશે. [ફકરો ૧૧૪][૪૭૩-એચ; ૪૭૪-એ-બી]

ગોવિંદ ચાંદવ વિ. ન્યૂ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ (૨૦૧૧) ૧૦ એસસીસી ૬૮૩; પપ્પુ દેઓ ચાંદવ વિ. નરેશ કુમાર અને અન્ય એઆઈઆર ૨૦૨૦ એસસીસી ૪૪૨૪ : [૨૦૨૦] એસસીઆર ૯૬૮; સરલા વર્મા (શ્રીમતી) અને અન્ય વિ. દિલ્હી ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન અને અન્ય (૨૦૦૯) ૬ એસ.સી.સી. ૧૨૧ : [૨૦૦૯] ૫ એસ.સી.આર. ૧૦૯૮; કીર્તિ અને અન્ય વિ. ઓરિયેન્ટલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ (૨૦૨૧) ૨ એસ.સી.સી. ૧૬૬ – પર આધાર રાખવામાં આવ્યું.

માસ્ટર આયુષ વિ. બ્રાંચ મેનેજર, રિલાયન્સ જનરલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ અને અન્ય એક (૨૦૨૨) ૭ એસ.સી.સી. ૭૩૮; આર.ડી. હટ્ટંગડી વિ. પેસ્ટ કન્ટ્રોલ (ઇન્ડિયા) પ્રા. લિ.

અને અન્ય (૧૯૯૫) ૧ એસ.સી.સી. ૫૫૧ : [૧૯૯૫] ૧ એસ.સી.આર.

૭૫; રાજ કુમાર વિ. અજય કુમાર અને અન્ય એક (૨૦૧૧) ૧ એસ.સી.સી.

૩૪૩ :

[૨૦૧૦] ૧૩ એસ.સી.આર. ૧૭૯; નાગપ્પા વિ. ગુરુદયાલ સિંહ અને અન્ય (૨૦૦૩) ૨ એસ.સી.સી. ૨૭૪ : [૨૦૦૨] ૪ સપ્લ. એસ.સી.આર. ૪૯૯;

સંતોષ દેવી વિ. નેશનલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ અને અન્યો (૨૦૧૨) ૬ એસ.સી.સી. ૪૨૧ : [૨૦૧૨] ૩ એસ.સી.આર. ૧૧૭૮;

જગદીશ વિ. મોહન અને અન્ય (૨૦૧૮) ૪ એસ.સી.સી. ૫૭૧ :

[૨૦૧૮] ૩ એસસીઆર ૨૦; કાજલ વિ. જગદીશ ચંદ અને અન્ય (૨૦૨૦) ૪ એસસીસી ૪૧૩ : [૨૦૨૦] ૩ એસસીઆર ૬૨૨; ડિવિઝનલ કન્ટ્રોલર, કેએસઆરટીસી વિ. મહાદેવા શેટ્ટી અને અન્ય એક (૨૦૦૩) ૭ એસસીસી ૧૯૭ : [૨૦૦૩] ૨ સપ્લ. એસસીઆર ૧૪; એન્થની ઉપનામ એન્થની સ્વામી વિ. મેનેજિંગ ડિરેક્ટર, કર્ણાટક સ્ટેટ રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન (૨૦૨૦) ૭ એસસીસી ૧૬૧ :

[૨૦૨૦] ૫ એસ.સી.આર. ૮૬૦; સૈયદ સાદિક અને અન્ય વિ. ડિવિઝનલ મેનેજર, યુનાઇટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ (૨૦૧૪) ૨ એસ.સી.સી. ૭૩૫; ન્યૂ ઇન્ડિયા અશ્યોરન્સ કંપની લિ.

વિ. અમિત કુમાર યાદવ અને અન્ય એક એફ.એ.ઓ. ક્રમાંક ૧૨૮૫ અને ૧૪૮૯ of ૨૦૦૮ decided on March ૨૩, ૨૦૨૨; સંજય કુમાર વિ. અશોક કુમાર અને અન્ય એક (૨૦૧૪) ૫ એસ.સી.સી. ૩૩૦;

રમેશ વિ. કરણ સિંહ અને અન્યો. નાગરિક અપીલ ક્રમાંક ૬૩૬૫ / ૨૦૨૨, તારીખ સપ્ટેમ્બર ૧૬, ૨૦૨૨; અરવિંદ કુમાર મિશ્રા વિ. ન્યૂ ઇન્ડિયા એશ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ અને અન્ય (૨૦૧૦) ૧૦ એસ.સી.સી. ૨૫૪ : [૨૦૧૦] ૧૧ એસ.સી.આર. ૮૫૭;

નેશનલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ વિ. પ્રણય સેઠી અને અન્ય (૨૦૧૭) ૧૬ એસીસી ૬૮૦ : [૨૦૧૭] ૧૩ એસસીઆર ૧૦૦; હેલન સી. રેબેલો (મિસિસ.) અને અન્ય વિ. મહારાષ્ટ્ર સ્ટેટ રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન અને

અન્ય (૧૯૯૯) ૧ એસીસી ૯૦ : [૧૯૯૯] ૧ સપ્લ. એસસીઆર ૬૮૪; લક્ષ્મણ ઉર્ફે લક્ષ્મણ મૌર્ય વિ. ડિવિઝનલ મેનેજર, ઓરિએન્ટલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ અને અન્ય (૨૦૧૧) ૧૦ એસીસી ૭૫૬; અનંત, સિદ્ધેશ્વર દુકેનો પુત્ર વિ. પ્રતાપ, ઝામનપ્પા લમઝાનેનો પુત્ર અને અન્ય, સિવિલ અપીલ નં. ૮૪૨૦/૨૦૧૮, તારીખ ઓગસ્ટ ૨૧, ૨૦૨૨; પરમિન્દર સિંહ વિ. ન્યૂ ઇન્ડિયા એશ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ અને અન્ય (૨૦૧૯) ૭ એસીસી ૨૧૭ : [૨૦૧૯] ૮ એસસીઆર ૯૮૬; નીરુપમ મોહન માથુર વિ. ન્યૂ ઇન્ડિયા એશ્યોરન્સ કંપની (૨૦૧૩) ૧૪ એસીસી ૧૫ : [૨૦૧૩] ૮ એસસીઆર ૧૫; નાગરાજપ્પા વિ. ડિવિઝનલ મેનેજર, ઓરિએન્ટલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ (૨૦૧૧) ૧૩ એસીસી ૩૨૩ : [૨૦૧૧] ૬ એસસીઆર ૭૦; મોહન સોની વિ. રામ અવતાર તોમર અને અન્ય (૨૦૧૨) ૨ એસીસી ૨૬૭ : [૨૦૧૨] ૨ એસસીઆર ૯૨૧; સંદીપ ખનુજા વિ. અતુલ દાંડે અને અન્ય (૨૦૧૭) ૩ એસીસી ૩૫૧; કેરળ એસઆરટીસી વિ. સુસંમા થોમસ (૧૯૯૪) ૨ એસીસી ૧૭૬; અભિમન્યુ પ્રતાપ સિંહ વિ. નમિતા સેખોન અને અન્ય (૨૦૨૨) ૮ એસીસી ૪૮૯; સંજય વર્મા વિ. હરિયાણા રોડવેઝ (૨૦૧૪) ૩ એસીસી ૨૧૦ : [૨૦૧૪] ૧ એસસીઆર ૯૨૪; ન્યૂ ઇન્ડિયા એશ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ વિ. ગોપાલી અને અન્ય (૨૦૧૨) ૧૨ એસીસી ૧૯૮ : [૨૦૧૨] ૬ એસસીઆર ૮૩૪; નિઝામ્સ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ મેડિકલ સાયન્સિસ વિ. પ્રશાંત એસ. ધનંકા અને અન્ય (૨૦૦૯) ૬ એસીસી ૧ : [૨૦૦૯] ૯ એસસીઆર ૩૧૩; વિજયકુમાર બાબુલાલ મોદી વિ. ગુજરાત રાજ્ય (કાઢી નાખેલ) અને ગુજરાત સ્ટેટ રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન ૨૦૧૧ એસીસી ઓનલાઇન ગુજ ૭૩૪૯; વિરેન્દ્ર કુમાર વિ. વિજય કુમાર અને અન્ય (૨૦૨૧) આઈએલઆર ૩ ઓલ ૨૭૨; ઇબ્રાહિમ વિ. રાજુ અને અન્ય (૨૦૧૧) ૧૦ એસીસી ૬૩૪ – ઉલ્લેખિત.

એચ. વેસ્ટ એન્ડ સન લિ. વિ. શેફર્ડ ૧૯૫૮-૬૫ એસીજે ૫૦૪ (એચએલ, ઇંગ્લેન્ડ) – ઉલ્લેખિત.

કેસ કાયદા સંદર્ભ

- (૨૦૨૨) ૭ એસ.સી.સી. ૭૩૮ નો ફરિયાદ ૧૩ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો
- (૨૦૧૪) ૫ એસ.સી.સી. ૩૩૦ નો પેરા ૧૪માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો
- [૧૯૯૫] ૧ એસ.સી.આર. ૭૫ નો પેરા ૧૭માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો
- (૨૦૧૧) ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૮૩ પર આધાર રાખવામાં આવ્યું પેરા ૩૦[૨૦૧૦]
- ૧૧ એસ.સી.આર. ૮૫૭ નો પેરા ૧૮માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો[૨૦૧૦] ૧૩
- એસ.સી.આર. ૧૭૯ નો પેરા ૧૮માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો[૨૦૧૭] ૧૩
- એસ.સી.આર. ૧૦૦ નો પેરા ૧૯માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો[૧૯૯૮] ૧ સપ્લ.
- એસ.સી.આર. ૬૮૪ નો પેરા ૧૯માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો[૨૦૦૨] ૪ સપ્લ.
- એસ.સી.આર. ૪૯૯ નો પેરા ૨૦માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો
- (૨૦૧૧) ૧૦ એસ.સી.સી. ૭૫૬ નો પરિચ્છેદ ૨૦માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો[૨૦૧૨] ૩ એસ.સી.આર. ૧૧૭૮ નો પરિચ્છેદ ૩૩માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો[૨૦૧૮] ૩ એસ.સી.આર. ૨૦ નો પરિચ્છેદ ૩૪માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો[૨૦૧૯] ૮ એસ.સી.આર. ૯૮૬ નો પરિચ્છેદ ૩૫માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો[૨૦૨૦] ૩ એસ.સી.આર. ૬૨૨ નો પરિચ્છેદ ૩૬માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો[૨૦૧૩] ૮ એસ.સી.આર. ૧૫ નો પરિચ્છેદ ૩૭માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો[૨૦૦૩] ૨ સપ્લ. એસ.સી.આર. ૧૪ નો પરિચ્છેદ ૩૮માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો[૨૦૨૦] ૫ એસ.સી.આર. ૮૬૦ નો પરિચ્છેદ ૪૨માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો[૨૦૧૧] ૬ એસ.સી.આર. ૭૦ નો પરિચ્છેદ ૪૨માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો
- (૨૦૧૪) ૨ એસ.સી.સી. ૭૩૫નો પેરા ૪૩, ૮૧માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે
- [૨૦૧૨] ૨ એસ.સી.આર. ૯૨૧નો પેરા ૪૪માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે
- (૨૦૧૭) ૩ એસ.સી.સી. ૩૫૧ નો પેરા ૪૫ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો [૨૦૦૯]
- ૫ એસ.સી.આર. ૧૦૯૮ નો પેરા ૫૩ માં આધાર લેવામાં આવ્યો
- (૧૯૯૪) ૨ એસ.સી.સી. ૧૭૬ નો પરિચ્છેદ ૫૩ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો
- (૨૦૨૧) ૨ એસ.સી.સી. ૧૬૬ પર પરિચ્છેદ ૫૯ માં આધાર રાખવામાં આવ્યો
- (૨૦૨૨) ૮ એસ.સી.સી. ૪૮૯નો પરિચ્છેદ ૬૭માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે[૨૦૧૪] ૧ એસ.સી.આર. ૯૨૪નો પરિચ્છેદ ૭૧માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

છે[૨૦૧૨] ૬ એસ.સી.આર. ૮૩૪નો પરિચ્છેદ ૮૦માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે
છે[૨૦૦૯] ૯ એસ.સી.આર. ૩૧૩નો પરિચ્છેદ ૯૫માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે
(૨૦૧૧) ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૩૪ નો પરિચ્છેદ ૧૦૧ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે
[૨૦૨૦] એસ.સી.આર. ૯૬૮ પર પરિચ્છેદ ૧૧૩ માં આધાર રાખવામાં આવ્યો છે
દિવાની અપીલક્ષેત્રાધિકાર: દિવાની અપીલ ક્રમાંક ૮૫૧૦ સન ૨૦૨૨.

કર્ણાટકની ધારવાડ ખંડપીઠ સ્થિત વડી અદાલતના એમ.એફ.એ. નં.
૧૦૦૮૬૭/૨૦૧૪ (એમ.વી.) માં તા. ૨૫.૦૪.૨૦૧૮ના ચુકાદા અને
આદેશમાંથી.

આનંદ સંજય એમ. ગુલી, ધર્મ સિંહ, એમ/એસ ગુલી એન્ડ ગુલી માટે,
અપીલકર્તા તરફથી વકીલો.

માઈબમ નબાઘનાશ્યામ સિંહ, શક્તિ કે. પટ્ટનાયક, સંજીવ વર્મા,
પ્રતિવાદીઓ તરફથી વકીલો.

અદાલતનો ચુકાદો નીચે મુજબ પ્રગટ કરવામાં આવ્યો હતો

જે. બી. પારડીવાળા, ન્યાયાધીશ.

૧. અનુમતિ આપવામાં આવે છે.

૨. અહીંના અપીલકર્તા-દાવેદારને સંકળતા મોટર અકસ્માતના કેસમાં
વળતરની વધુ વૃદ્ધિ માટે વિવિધ કાનૂની આધારો અને દલીલો રજૂ કરતાં, કર્ણાટક
વડી અદાલત (ધારવાડ ખંડપીઠ) દ્વારા " શ્રી સિદ્ધામ એસ/ઓ રાજુ ભોસલે વિ.
શ્રી સિદ્ધુ મહાદેવ ભોસલે અને અન્. " માં તા. ૨૫ એપ્રિલ, ૨૦૧૮ના રોજ
આપવામાં આવેલ વિવાદિત અંતિમ ચુકાદો અને આદેશ સામે આ અપીલ દાખલ
કરવામાં આવી છે, જેના દ્વારા વડી અદાલતે મોટર અકસ્માત દાવા પંચ, બેલગામ
(ટૂંકમાં, 'પંચ') દ્વારા મંજૂર કરાયેલ વળતરમાં રૂ. ૩,૧૩,૮૦૦/- નો વધારો
કરી કુલ રૂ. ૯,૨૬,૮૦૦/- કર્યું હતું. પંચે વિવિધ મથાળાઓ હેઠળ રૂ.
૬,૧૩,૦૦૦/- નું વળતર, અરજી દાખલ થયાની તારીખથી ચુકવણીની વસૂલી
થતી તારીખ સુધી વાર્ષિક ૬%ના દરે વ્યાજ સાથે, મંજૂર કર્યું હતું.

૩. કેસના સંક્ષિપ્ત તથ્યો અહીં નીચે આપેલા છે. અપીલકર્તા-દાવેદારને
કુલગોડ-ગોકાક માર્ગની ડાબી બાજુએ ચાલતા હતા ત્યારે ૧૮.૦૭.૨૦૧૨ના

રોજ થયેલા માર્ગ અકસ્માતમાં ગંભીર ઈજાઓ થઈ હતી. દાવેદાર લક્ષ્મીશ્વર કોસિંગ નજીક હતા ત્યારે નોંધણી ક્રમાંક કે.એ.-૨૩/૯૪૨૬ ધરાવતું માલવાહક વાહન, બેદરકારીપૂર્વક અને ઉડાઉ રીતે ચલાવવામાં આવતું હોવાથી, અપીલકર્તા-દાવેદારને જોરથી અથડાયું હતું. અપીલકર્તા-દાવેદારને હોસ્પિટલમાં ખસેડવામાં આવ્યા હતા અને ૧૮.૦૭.૨૦૧૨થી ૦૬.૦૮.૨૦૧૨ સુધી આંતરિક દર્દી તરીકે તેમની સારવાર કરવામાં આવી હતી. અકસ્માતના પરિણામે અપીલકર્તા-દાવેદારને ૪૫% હદે કાયમી અપંગતા થઈ હતી. અકસ્માતને કારણે અપીલકર્તા-દાવેદારને પરાપ્લેજિયા થયું હતું. અપીલકર્તા-દાવેદાર જિલ્લામાં આવેલા વિવિધ ગામોમાં વાસણો વેચવાનો વ્યવસાય કરતા હતા.

૪. અપીલકર્તા-દાવેદારે બેલગામ ખાતે પ્રથમ વધારાના પરિષ્ઠ નાગરિક વિભાગના ન્યાયાધીશ અને એમ.વી.સી.ટી., બેલગામ સમક્ષ દાવા અરજી દાખલ કરી હતી, જે ૨૦૧૨ ની એમ.વી.સી. નં. ૧૭૮૬ તરીકે નોંધવામાં આવી હતી. ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ, અપીલકર્તા-દાવેદારે પોતાના દાવા સંદર્ભે પોતે (પીડબ્લ્યુ-૧) તરીકે સાક્ષી આપી હતી અને ડૉ. અનિલ બી. પાટીલને પણ પીડબ્લ્યુ-૨ તરીકે તપાસ્યા હતા તથા અન્ય વિવિધ દસ્તાવેજો પુરાવા તરીકે નોંધ પર લેવામાં આવ્યા હતા.

૫. ટ્રિબ્યુનલએ ધારણ કર્યું કે અકસ્માત દોષિત વાહનના ઉતાવળભર્યા અને બેદરકારીપૂર્ણ ચલાવવાના કારણે બન્યો હતો, જેના પરિણામે અપીલકર્તાને ઈજાઓ પહોંચી હતી અને તેને આર્થિક તેમજ ગૈર-આર્થિક હર્જાનો આપવામાં આવ્યો હતો. ટ્રિબ્યુનલએ ધારણ કર્યું કે અપીલકર્તા નીચે મુજબ વળતર મેળવવા હકદાર હતો:

વેદના અને પીડા બદલ :	રૂ. ૪૦,૦૦૦/-
ઉપચારકાળ દરમિયાન આવકના ગુકસાન બદલ :	રૂ. ૪,૦૦૦/-
અશક્તતાને કારણે આવકના ગુકસાન બદલ :	રૂ. ૩,૨૪,૦૦૦/-
વૈદકીય ખર્ચ બદલ :	રૂ. ૧,૫૦,૦૦૦/-
આવાગમન, વિશેષ આહાર વગેરે બદલ :	રૂ. ૨૦,૦૦૦/-
જીવનની સુવિધાઓના ગુકસાન બદલ :	રૂ. ૩૦,૦૦૦/-
લગ્નની શક્યતાઓના ગુકસાન બદલ :	રૂ. ૨૦,૦૦૦/-

ભવિષ્યના વૈદકીય ખર્ચ બદલ : રૂ. ૨૫,૦૦૦/-
કુલ : રૂ. ૬,૧૩,૦૦૦/-

૬. ટ્રિબ્યુનલના આદેશથી વ્યથિત થઈને, અપીલકર્તાએ રજૂ થયેલા પુરાવાના આધારે ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા વધારેલું વળતર મંજૂર કરવું જોઈએ હતું, તે આધાર પર વળતરમાં વધારો કરવાની પ્રાર્થના સાથે વડી અદાલતમાં અપીલ દાખલ કરી હતી. અપીલકર્તાની દલીલોને વધુ આગળના તબક્કે વિગતવાર લેવામાં આવશે.

૭. વડી અદાલતે વળતરની રકમ વધારીને રૂ. ૯,૨૬,૮૦૦/- કરી હતી. વડી અદાલતે તેના આક્ષેપિત આદેશમાં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

“ ૯. ટ્રિબ્યુનલએ દાવેદારની આવક રૂપિયા ૫,૦૦૦/- ધારી છે, જે નીચલા પક્ષે છે. અકસ્માત વર્ષ ૨૦૧૨નો છે અને દાવેદાર દ્વારા ચલાવવામાં આવતા વ્યવસાયના સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેતાં તેની કલ્પિત આવક રૂપિયા ૭,૦૦૦/- પ્રતિ મહિનો ધારી શકાય તેમ હતી.

૧૦. આ રીતે, દાવેદાર ભવિષ્યની આવકના નુકસાનના મથાળા હેઠળ નીચે મુજબ વળતર મેળવવા હકદાર બનશે: રૂ. ૭,૦૦૦/- $\times$ ૧૨ $\times$ ૧૮ $\times$ ૪૦%
= રૂ. ૬,૦૪,૮૦૦/-

૧૧. પીડા અને વ્યથા, સારવાર ખર્ચ, આવાગમન ખર્ચ, વિશેષ આહાર વગેરે, જીવનની સુવિધાઓમાં ઘટાડો તથા લગ્નની સંભાવનાઓના નુકસાનના મથક હેઠળ આપવામાં આવેલ વળતર ન્યાયસંગત અને યોગ્ય છે અને તેમાં કોઈ હસ્તક્ષેપ કરવામાં આવતો નથી. ગંભીર ઈજા પામેલા દાવેદારને સારવાર અને આરામ દરમિયાન આવકમાં નુકસાન ભોગવવું પડ્યું હોત. પીડા અને વ્યથા, સારવાર ખર્ચ, આવાગમન ખર્ચ, વિશેષ આહાર વગેરે, જીવનની સુવિધાઓમાં ઘટાડો તથા લગ્નની સંભાવનાઓના નુકસાનના મથક હેઠળ આપવામાં આવેલ વળતર ન્યાયસંગત અને યોગ્ય છે અને તેમાં કોઈ હસ્તક્ષેપ કરવામાં આવતો નથી. ગંભીર ઈજા પામેલા દાવેદારને ઓછામાં ઓછા છ મહિનાની અવધિ માટે સારવાર અને આરામના સમયગાળા દરમિયાન આવકમાં નુકસાન ભોગવવું પડ્યું હોત. તેથી, તે રૂપિયા ૪૨,૦૦૦/- (રૂપિયા ૭,૦૦૦ $\times$ ૬) ની રકમ મેળવવા હકદાર છે.

દાવેદાર આગળ વધીને રૂપિયા ૨૦,૦૦૦/- ના વાદખર્ચ માટે પણ હકદાર રહેશે.

૧૨. ભવિષ્યના વૈધકીય ખર્ચ અંગે, દાવેદારે ભવિષ્યમાં જરૂરી સારવારના સ્વરૂપ વિશે કોઈ નિવેદન કર્યું નથી. તેથી, તેને ભવિષ્યના વૈધકીય ખર્ચના મથાળા હેઠળ કોઈપણ વળતર મેળવવાનો હકદાર ગણાવી શકાય નહીં. તેમ છતાં, એ સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે જો દાવેદાર હાલના મોટર અકસ્માતમાં થયેલી ઈજાને કારણે કોઈ સર્જરી અથવા સારવાર માટે કોઈપણ ખર્ચ કરે અને તે જ બાબતનો પુરાવો વીમાકર્તા સમક્ષ કરે, તો વીમાકર્તા તે જ ખર્ચની ભરપાઈ કરશે.

૧૩. તેથી, દાવેદાર ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલી રૂ. ૬,૧૩,૦૦૦/- ની સામે કુલ રૂ. ૯,૨૬,૮૦૦/- વળતર મેળવવાનો હકદાર છે.

૧૪. આ રીતે, દાવેદાર નીચેના મથાળાઓ હેઠળ કુલ વળતર મેળવવા હકદાર રહેશે:

ક. . વિગતો રકમ

ક્રમ સં.

૧. પીડા અને વેદના રૂ. ૪૦,૦૦૦/-

૨. છ મહિના માટેની અકાર્યક્ષમ અવધિ દરમિયાન આવકનો નુકસાન
રૂપિયા ૪૨,૦૦૦/-

૩. અપંગતાને કારણે કમાણીનું નુકસાન રૂપિયા ૬,૦૪,૮૦૦/-

૪. તબીબી ખર્ચ બાબતે રૂપિયા ૧,૫૦,૦૦૦/-

૫. પરિવહન, વિશેષ આહાર વગેરે રૂ. ૨૦,૦૦૦/-જીવનમાં સુવિધાઓના
નુકસાન બદલ રૂ. ૩૦,૦૦૦/-લગ્નની સંભાવનાઓના નુકસાન બદલ
રૂ. ૨૦,૦૦૦/-

૮. વિવાદ ખર્ચ રૂપિયા ૨૦,૦૦૦/-કુલ રૂપિયા ૯,૨૬,૮૦૦/-તદનુસાર,
રૂપિયા ૩,૧૩,૮૦૦/-ની વધારાની વળતરની રકમ બનશે, જેના પર
અરજીની તારીખથી વસૂલાતની તારીખ સુધી દર વર્ષે ૬%ના દરે વ્યાજ લાગુ

પડશે.”

૮. વડી અદાલત દ્વારા ફાળવાયેલ વળતરની રકમથી સંતુષ્ટ ન હોવાથી, અપીલકર્તાએ વળતરમાં વધુ વધારો કરવામાં આવે તે માટે વિવિધ દલીલોનો આધાર લઈને આ અદાલત સમક્ષ અપીલ કરી છે.

અપીલકર્તા તરફથી રજૂઆત

૯. અપીલકર્તા તરફથી હાજર થયેલ વિદ્વાન વકીલ શ્રી આનંદ સંજય એમ. નુલી એ પોતાની લેખિત રજૂઆતો દાખલ કરી હતી. રજૂઆતો નીચે મુજબ છે:

૧૦. અકસ્માત ૧૮.૦૭.૨૦૧૨ના રોજ બન્યો હતો, જ્યારે અપીલકર્તા-દાવેદાર કાર્પાટકના કુલગોડ-ગોકાક માર્ગની ડાબી બાજુએ ચાલી રહ્યા હતા, ત્યારે ક્રમાંક કેએ-૨૩/૯૪૨૬ ધરાવતું માલવાહક વાહન બેદરકારીપૂર્વક અને ગાફલતાભરી રીતે હંકારવામાં આવતાં અપીલકર્તા-દાવેદાર સાથે અથડાયું હતું. તેના પરિણામે, અપીલકર્તા-દાવેદારને ગંભીર ઈજાઓ પહોંચી હતી. અપીલકર્તા-દાવેદારને ૧૮.૦૭.૨૦૧૨થી ૦૬.૦૮.૨૦૧૨ દરમિયાન લેક વ્યૂ હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા અને તેઓ ૧૯ દિવસ સુધી આંતરિક દર્દી રહ્યા હતા. તેમના તબીબી ખર્ચ માટે રૂપિયા ૨,૦૦,૦૦૦/- જેટલી રકમ ખર્ચવામાં આવી હતી. ડૉક્ટર દ્વારા પ્રમાણિત મુજબ સમગ્ર શરીરની ૪૫% કાયમી શારીરિક અપંગતા હોવાનું નોંધાયું હતું અને વધુમાં ૧૦૦% કાર્યાત્મક અપંગતા પણ હોવાનું માનવામાં આવ્યું હતું, કારણ કે અપીલકર્તા-દાવેદાર અકસ્માતના પરિણામે પોતાનો વ્યવસાય ચાલુ રાખવા અસમર્થ છે અને કોઈપણ કામ મેળવવામાં પણ અસમર્થ છે.

૧૧. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે અપીલકર્તા-દાવેદાર અકસ્માતના સમયે સંપૂર્ણ તંદુરસ્ત, સ્વસ્થ અને માત્ર ૧૯ વર્ષની ઉંમરનો હતો. અપીલકર્તા-દાવેદારે વ્યથિત થઈ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ એમ.વાય.સી. નં. ૧૭૮૬/૨૦ ૧૨ દાખલ કરીને રૂ. ૨૫,૦૦,૦૦૦/- જેટલા વળતરની માંગણી કરી હતી. ટ્રિબ્યુનલે ૬% વ્યાજ સાથે માત્ર રૂ. ૬,૧૩,૦૦૦/- ની નગણ્ય રકમ ફાળવી હતી. તેથી વ્યથિત થઈ અપીલકર્તા-દાવેદારે કાર્પાટક વડી અદાલત (ધારવાડ ખંડપીઠ) સમક્ષ એમ.એફ.એ. નં. ૧૦૦૮૬૭/૨૦૧૪ (એમ.વી.) દાખલ કરી હતી. વડી અદાલતે તેના આક્ષેપિત આદેશ દ્વારા અપીલકર્તા-દાવેદારને ચૂકવવાપાત્ર વળતરની રકમ

રૂ. ૬,૧૩,૦૦૦/- માંથી માત્ર થોડોક વધારો કરીને રૂ. ૯,૨૬,૮૦૦/- કરી છે. વડી અદાલતે અપીલકર્તા-દાવેદારની આવક માત્ર રૂ. ૭,૦૦૦/- ગણાવી હતી જ્યારે રૂ.

રૂ. ૯,૦૦૦/-, જે અપીલકર્તા-દાવેદાર પોતાના વાસણોના વ્યવસાય દ્વારા કમાતો હતો. ડૉક્ટરે દર્શાવેલ ૪૫% ની સામે શારીરિક વિકલાંગતા માત્ર ૪૦% તરીકે જ લેવામાં આવી હતી. અપીલકર્તા-દાવેદારને વળતર તરીકે વડી અદાલત અને ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા મંજૂર કરાયેલ મથકો દર્શાવતું કોષ્ટક નીચે મુજબ છે:

૧૨. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે આ અદાલતે નિર્ધારિત કર્યા મુજબ “ભવિષ્યની સંભાવનાઓ” શીર્ષક હેઠળ યોગ્ય રીતે વળતર નિર્ધારિત/મંજૂર કરવામાં ટ્રિબ્યુનલ તેમજ વડી અદાલત બંને નિષ્ફળ ગયાં છે, કારણ કે તેમણે અપીલકર્તા-દાવેદારનો પગાર રૂપિયા ૯,૦૦૦/-ના બદલે માત્ર રૂપિયા ૭,૦૦૦/- ગણ્યો છે. વધુમાં એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે ડૉ. અનિલ બી. પાટીલ (પીડબ્લ્યુ-૨) દ્વારા ખાસ કરીને જણાવવામાં આવ્યું હતું કે અપીલકર્તાને ભવિષ્યમાં તબીબી ખર્ચ તરીકે રૂપિયા ૨,૫૦,૦૦૦/- જેટલો ખર્ચ જરૂરી બનશે. તેમ છતાં, ટ્રિબ્યુનલએ પીડબ્લ્યુ-૨ દ્વારા જણાવાયેલા રૂપિયા ૨,૫૦,૦૦૦/- સામે ભવિષ્યના તબીબી ખર્ચ માટે માત્ર રૂપિયા ૨૫,૦૦૦/- ની જ રકમ ફાળવી હતી. વડી અદાલતે આ બાબતનો સર્વથા વિચાર કર્યો નથી.

૧૩. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે વાહનવ્યવહાર ખર્ચના સંદર્ભમાં, આ બાબતની મૂલવણી થવી જોઈએ કે અકસ્માત કુલગોડ-ગોકાક હાઈવે પર બન્યો હતો અને ત્યારબાદ સારવાર માટે અપીલકર્તાને બેલગામ ખાતે ખસેડવામાં આવ્યો હતો. તેથી, વાહનવ્યવહાર ખર્ચના મથાળામાં વધુ રકમનું વળતર મંજૂર થવું જોઈએ, કારણ કે અપીલકર્તા સંપૂર્ણપણે અશક્ત હતો અને હોસ્પિટલમાં દાખલ થવા તેમજ આવવા-જવા માટે તેને પરિવારના સભ્યો અથવા મિત્રોની મદદ મળેલી હોવી જ જોઈએ, જે બાબત માસ્ટર આયુષ વિ. બ્રાંચ મેનેજર, રિલાયન્સ જનરલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ અને અન્ય, (૨૦૨૨) ૭ એસ.સી.સી. ૭૩૮ માં પણ નોંધવામાં આવી છે. તેથી, રૂપિયા ૫૦,૦૦૦/- વાહનવ્યવહાર ખર્ચ તરીકે મંજૂર કરવું વાજબી ગણાશે.

૧૪. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે સંજય કુમાર વિ. અશોક કુમાર અને અન્ય, (૨૦૧૪) ૫ એસ.સી.સી. ૩૩૦ માં, આ અદાલતે લગ્નની સંભાવનાઓના નુકસાન બદલ રૂ. ૭૫,૦૦૦/- જેટલું વળતર મંજૂર કર્યું હતું, જેમાં દાવેદાર માત્ર રૂ. ૩,૫૦૦/- પ્રતિ મહિના કમાતો હતો. તેથી, હાલના મામલામાં અપીલકર્તા-દાવેદારને લગ્નની સંભાવનાઓના નુકસાન બદલ રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦/- જેટલું વળતર મંજૂર કરવું યોગ્ય ગણાશે.

૧૫. અકસ્માતને કારણે અપીલકર્તા પરાપ્તેજિયાથી પીડાઈ રહ્યો છે અને તેને સમગ્ર દિવસ દરમિયાન એક પરિચારકની જરૂર રહે છે; તેથી પ્રતિમાસ રૂ.૪,૫૦૦/- મુજબના પરિચારક ખર્ચ અપીલકર્તાને મંજૂર થવા યોગ્ય છે, જેનો વિચાર ન્યાયાધિકરણે તેમજ વડી અદાલતે કર્યો નથી. અપીલકર્તા ઊભો રહી શકતો નથી, ચાલી શકતો નથી અથવા બેસી શકતો નથી અને પોતાનું શરીર વાળી શકતો નથી કે કોઈ વજન ઉઠાવી શકતો નથી. અહીં આ દર્શાવવું પ્રાસંગિક છે કે અપીલકર્તાને થયેલી ગંભીર ઇજાઓના પરિણામે તે અકસ્માત પહેલાં જે રીતે કામ કરતો હતો તે જ રીતે કામ કરી શકશે નહીં અને તેથી અપીલકર્તાની કાર્યાત્મક અશક્તિ ૧૦૦% તરીકે ગણાવી યોગ્ય છે.

૧૬. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે અપીલકર્તા પર બે વખત શસ્ત્રક્રિયા કરવામાં આવી હતી અને અકસ્માતને કારણે તેને અત્યંત પીડા અને યાતના સહન કરવી પડી છે, તેમજ થયેલી ઇજાઓની ગંભીર પ્રકૃતિના પરિણામે તેને પોતાનું વ્યવસાય છોડી દેવું પડ્યું છે. આ અદાલતે રમેશ વિ. કરણ સિંહ અને અન્યમાં, સિવિલ અપીલ નં. ૬૩૬૫ ઓફ ૨૦૨૨, તા. સપ્ટેમ્બર ૧૬, ૨૦૨૨માં, તે મામલામાં દાવેદારને થયેલી ઇજાઓની ગંભીર પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં લઈ તથા તેની ઉપર ૫ વખત શસ્ત્રક્રિયા કરવામાં આવી હતી તે બાબતનો વિચાર કરીને રૂપિયા ૪,૦૦,૦૦૦/- જેટલું વળતર મંજૂર કર્યું હતું. તે જ દૃષ્ટિએ, પીડા અને યાતના શીર્ષક હેઠળ અપીલકર્તાને રૂપિયા ૧,૦૦,૦૦૦/-નું વળતર આપવું ચુકિતસંગત ગણાશે.

૧૭. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે આ અદાલતે આર.ડી. હજ્જાનગાડી વિ. પેસ્ટ કંટ્રોલ (ઇન્ડિયા) પ્રા. લિ. અને અન્ય, (૧૯૯૫) ૧ એસ.સી.સી. ૫૫૧,

(પરિચ્છેદ-૯) માં સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે ઇજાના કેસોમાં વળતરનું મૂલ્યાંકન આર્થિક નુકસાન એટલે કે ઇજાને કારણે દાવેદારે કરેલો ખર્ચ અને વિશેષ નુકસાન, જેમાં માનસિક અને શારીરિક આઘાત, સુવિધાઓનો અભાવ, આયુષ્ય અંગેની અપેક્ષાનો હાસ અને અસુવિધા માટેના નુકસાનનો સમાવેશ થાય છે, તે રીતે થવું જોઈએ. નોંધવા યોગ્ય છે કે સામૂહિક રીતે, તે માટે અપીલકર્તાને માત્ર રૂ. ૯૦,૦૦૦/- ની નગણી રકમ ફાળવવામાં આવી છે. એનું મૂલવવું જોઈએ કે અકસ્માતના પરિણામે અપીલકર્તા લગ્ન કરી શકશે નહીં અને સમગ્ર જીવન દરમિયાન તેને પીડા તથા વેદનામાં જીવવું પડશે, કારણ કે તેની સંભાળ રાખવા માટે તેને સહાયકની પણ જરૂર રહેશે. નોંધવા યોગ્ય છે કે અપંગતા પ્રમાણપત્ર અનુસાર સ્પષ્ટપણે જણાવાયું છે કે અપીલકર્તા ઉઠડું બેસી શકતો નથી અથવા પગ વાળી બેસી શકતો નથી અને તે ઊભો રહી તથા ચાલી પણ શકતો નથી. ઉપરોક્ત બાબત ધ્યાનમાં રાખીને, સુવિધાઓના અભાવના બિન-આર્થિક મથાળાં હેઠળ અપીલકર્તા-દાવેદારને રૂ. ૫૦,૦૦૦/- વળતર ફાળવવું વાજબી રહેશે. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે વિવાદ ખર્ચ બાબતે, અપીલકર્તાએ ટ્રિબ્યુનલથી લઈને આ અદાલત સુધી આ મામલો લડ્યો છે; આ પરિસ્થિતિમાં, અપીલકર્તાને રૂ. ૫૦,૦૦૦/- નો વિવાદ ખર્ચ ફાળવવો વાજબી રહેશે.

૧૮. રજૂ કરવામાં આવે છે કે આ અદાલતે ગોવિંદ ચાંદવ વિ. ન્યુ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ, (૨૦૧૧) ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૮૩, અરવિંદ કુમાર મિશ્રા વિ. ન્યુ ઇન્ડિયા એશ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ અને અન્ય, (૨૦૧૦) ૧૦ એસ.સી.સી. ૨૫૪, અને રાજ કુમાર વિ. અજય કુમાર અને અન્ય, (૨૦૧૧) ૧ એસ.સી.સી. ૩૪૩ માં, સ્પષ્ટપણે ઠરાવ્યું છે કે પૂરતું વળતર માત્ર શારીરિક ઇજા અને સારવાર માટે જ નહીં, પરંતુ આવકના નુકસાન માટે તથા અકસ્માતના કારણે થયેલી અપંગતાને લીધે સામાન્ય જીવન જીવવાની અને તે સુવિધાઓનો આનંદ માણવાની, જેનો તે અન્યથા આનંદ લઈ શક્યો હોત, તેની અસમર્થતા માટે પણ અપાવું જોઈએ.

૧૯. અહીં એ નોંધવું પ્રાસંગિક છે કે અપીલકર્તા, આ અદાલતે નેશનલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ વિ. પ્રણય સેઠી અને અન્ય, (૨૦૧૭) ૧૬

એસસીસી ૬૮૦, (ફકરો-૫૫) તેમજ રાજ કુમાર વિ. અજય કુમાર (ઉપરોક્ત) (ફકરો-૫) માં ધારિત કર્યા મુજબ, અકસ્માત પહેલાં અપીલકર્તા જેમ જીવન વિતાવી રહ્યો હતો તે સ્થિતિને શક્ય તેટલી નજીક અપીલકર્તાને મૂકવા માટે ન્યાયસંગત અને યોગ્ય વળતર મેળવવાનો હકદાર રહેશે. આ અદાલતે હેલેન સી. રેનેલો (શ્રીમતી) અને અન્ય વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ અને અન્ય, (૧૯૯૯) ૧ એસસીસી ૯૦ (ફકરો-૩૬), માં પણ એવું ધારિત કર્યું છે કે મોટર વાહન અધિનિયમ, ૧૯૮૮ (સંક્ષેપમાં, ‘અધિનિયમ’) હિતકારી કાયદેસર વિધાન છે અને તેથી અદાલતોનો ઉદ્દેશ ધાયલ/મૃત વ્યક્તિને સહાય કરવાનો હોવો જોઈએ.

૨૦. અહીં આ દર્શાવવું પ્રસ્તુત છે કે ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અપીલકર્તા-દાવેદારનો દાવો માત્ર રૂ. ૨૫,૦૦,૦૦૦/-નો જ હતો. તેમ છતાં, એવો પ્રસ્તાવ કરવામાં આવે છે કે આ અદાલતે નાગપ્પા વિ. ગુરુદયાલ સિંહ અને અન્યમાં, (૨૦૦૩) ૨ એસ.સી.સી. ૨૭૪, અને લક્ષ્મણ ઉર્ફે લક્ષ્મણ મૌર્યા વિ. ડિવિઝનલ મેનેજર, ઓરિયન્ટલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ અને અન્ય, (૨૦૧૧) ૧૦ એસ.સી.સી. ૭૫૬માં, સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે ટ્રિબ્યુનલ/અદાલત દાવાની રકમથી વધારાની વળતર રકમ આપી શકતી નથી એવો કોઈ પ્રતિબંધ નથી.

૨૧. આમ, ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, વિદ્વાન વકીલે પ્રાર્થના કરી કે તેમની અપીલમાં યોગ્ય સાર હોવાને કારણે, તે મંજૂર કરવામાં આવે અને વળતરની રકમમાં અનુરૂપ વધારો કરવામાં આવે.

પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૧-વીમા કંપની તરફથી કરાયેલ રજૂઆતો

૨૨. શ્રી માઈબમ નબાઘનશ્યામ સિંહ, વીમા કંપની તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન વકીલે પોતાની લેખિત રજૂઆતો પણ દાખલ કરી છે. તે નીચે મુજબ છે:

૨૩. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે, વર્તમાન અરજી અરજદાર દ્વારા વિવાદિત આદેશને પડકારતાં દાખલ કરવામાં આવી છે, જેના દ્વારા વડી અદાલતે અરજદાર દ્વારા દાખલ કરાયેલ અપીલ મંજૂર કરી હતી અને વળતરની રકમ રૂ. ૬,૧૩,૦૦૦/- થી વધારીને રૂ. ૯,૨૬,૮૦૦/- કરી હતી. અરજદાર વર્તમાન અરજી દાખલ કરીને એવોર્ડમાં વધુ વધારો મેળવવા માંગે છે. એવું રજૂ કરવામાં આવે

છે કે, વડી અદાલતે નોંધ પરના પુરાવાની મૂલવણી કર્યા બાદ તથા એમ.એ.સી.ટી.ના એવોર્ડને પણ ધ્યાનમાં લઈને, અરજદાર દ્વારા કરાયેલ દાવા મુજબ એવોર્ડમાં યોગ્ય રીતે વધારો કર્યો હતો; તેથી વર્તમાન અરજીમાં રકમમાં વધુ કોઈ વધારો કરવાની કોઈ અવકાશ રહેતો નથી.

૨૪. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે વડી અદાલતે ભોગવાયેલ ઈજાની પ્રકૃતિ અને સારવાર કરનાર ડૉક્ટરના પુરાવાને ધ્યાનમાં લઈને સમગ્ર શરીર માટે ૪૦% અશક્તતા યોગ્ય રીતે મૂલવી છે, જે ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલી ટકાવારી કરતાં ૧૦% વધુ છે. વડી અદાલતે સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા અનંત સન ઓફ સિધેશ્વર ડુકરે વિ. પ્રતાપ સન ઓફ ઝામનપ્પા લમઝાને અને અન્ય, સિવિલ અપીલ નં. ૮૪૨૦ ઓફ ૨૦૧૮, તારીખ ઓગસ્ટ ૨૧, ૨૦૨૨માં નિર્ધારિત કાયદા મુજબ ભવિષ્યની કમાણીનું યોગ્ય મૂલ્યાંકન કર્યું છે. દાવેદારને ઈજાઓના પરિણામે કાયમી અશક્તતા થાય તેવા કેસોમાં ભવિષ્યની કમાણીના નુકસાનની ગણતરીનો ઉદ્દેશ ઉપરોક્ત ચુકાદાના પરિચ્છેદ નં. ૭.૨માં કરવામાં આવ્યો છે. તેથી, આ મથાળાં હેઠળ વર્તમાન અરજીમાં કરવામાં આવેલ વધારો કરવાની કોઈ અવકાશ નથી.

૨૫. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે અપીલકર્તાએ આરામકાળ દરમિયાન ભવિષ્યની આવકના નુકસાન માટેના વળતરમાં વધારો કરવાની માંગ ખોટી રીતે કરી છે. હકીકતમાં, વડી અદાલતે આરામકાળ દરમિયાન છ મહિનાની આવકના નુકસાન માટે વળતર આપ્યું છે. જ્યારે આ અદાલત દ્વારા અનંત વિ. પ્રતાપ (સુપ્રા) માં પ્રતિપાદિત કાયદા મુજબ, આ અદાલતે ઠરાવ્યું છે કે દાવેદાર વાસ્તવિક આવકના નુકસાનના દાવામાં સફળ થઈ શકતો નથી. આ અદાલતે પરિચ્છેદ ક્રમાંક ૭.૩ માં અવલોકન કર્યું હતું કે “ભવિષ્યની આવકના નુકસાન માટેનું વળતર તેવા વધુ સમયગાળાને આવરી લે છે જેમાં આવક ગુમાઈ હોય. વાસ્તવિક આવકના નુકસાન માટે વળતર માત્ર તે મહિનામાં આપી શકાય જેમાં અકસ્માત થયો હતો.” હકીકતમાં, વડી અદાલતે આ મથાળા હેઠળ, એટલે કે વાસ્તવિક આવકના નુકસાન માટે, વધુ તરફેણમાં વળતર આપ્યું હતું, જ્યારે તે માત્ર તે જ મહિનાને માટે આપવું યોગ્ય હતું જેમાં અકસ્માત થયો હતો.

૨૬. રજૂ કરવામાં આવે છે કે તેમાંના અપીલકર્તા કોઈપણ નોંધ પરના પુરાવા વિના એવો આક્ષેપપૂર્વક દાવો કરી રહ્યા છે કે દાવેદારને ૧૦૦% અક્ષમતા હતી. અહીં રજૂ કરવું યોગ્ય છે કે અપીલકર્તા દાવેદારને ૧૦૦% અક્ષમતા હતી તે દર્શાવવા માટે ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ, વડી અદાલત સમક્ષ અથવા આ અદાલત સમક્ષ પણ કોઈપણ દસ્તાવેજ રજૂ કરવામાં દયનીય રીતે નિષ્ફળ ગયા હતા. દાવેદારની અક્ષમતા અંગે અપીલકર્તા દ્વારા આધાર લેવાયેલ એકમાત્ર દસ્તાવેજ અક્ષમતા પ્રમાણપત્ર છે, જે સમગ્ર શરીર માટે ૪૫% કાયમી શારીરિક અક્ષમતા દર્શાવે છે. અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરાયેલ કોઈપણ દસ્તાવેજ એવો દર્શાવતો નથી કે દાવેદારને ૧૦૦% અક્ષમતા છે. તેથી, ૧૦૦% અક્ષમતાના આધારે વળતરની વૃદ્ધિ માટે અપીલકર્તા દ્વારા કરવામાં આવેલ દલીલ, ચુકાદામાં વધુ રકમની વૃદ્ધિ આપવામાં આવે તે માટે આ અદાલતની સહાનુભૂતિ મેળવવાની દાવેદારની માત્ર ઇચ્છા સિવાય બીજું કંઈ નથી. અપીલકર્તાનો અભિગમ અસ્વસ્થ છે અને જો આવી અરજીઓને આ અદાલત દ્વારા સ્વીકારવામાં આવે તો તે ખોટો દાખલો સ્થાપિત કરશે. તે જ દૃષ્ટિએ, હાલની અપીલ ગુણદોષરહિત હોવાથી ફગાવી દેવા પાત્ર છે.

૨૭. તેથી, ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં લેતા, વીમા કંપની તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલ પ્રાર્થના કરે છે કે મૂળ દાવેદાર દ્વારા દાખલ કરાયેલ અપીલમાં કોઈ જ સાર્થકતા ન હોવાથી, તે ફગાવી દેવામાં આવે.

વિશ્લેષણ

૨૮. પક્ષકારો તરફથી હાજર થયેલ વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા બાદ અને નોંધપોથી પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીનું અવલોકન કર્યા બાદ, અમારી વિચારણા માટે માત્ર એક જ પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે શું અપીલકર્તા-દાવેદારે વળતર રકમમાં વધુ વધારો કરવા માટે કોઈ મુદ્દો સ્થાપિત કર્યો છે કે નહીં. કાનૂની સ્થિતિ

૨૯. અદાલત દ્વારા વળતરની રકમ નક્કી કરવાની પ્રક્રિયા મૂળભૂત રીતે અત્યંત કઠિન કાર્ય છે અને તે ક્યારેય ચોક્કસ વિજ્ઞાન બની શકતી નથી. સંપૂર્ણ વળતર આપવું ભાગ્યે જ શક્ય બને છે, ખાસ કરીને ઇજા અને વિકલાંગતાના

દાવાઓમાં. જેમ કે એચ. વેસ્ટ એન્ડ સન લિ. વિ. શેફર્ડ, ૧૯૫૮-૬૫ એસીજે ૫૦૪ (એચએલ, ઇંગ્લેન્ડ) માં યોગ્ય રીતે દર્શાવવામાં આવ્યું છે:

...નાણાં એવી શારીરિક રચનાને પુનઃસ્થાપિત કરી શકતાં નથી, જે છિન્નભિન્ન થઈ ગઈ હોય.

૩૦. મોટર વાહન વળતર દાવાઓનું મૂલવણ કરતાં આ અદાલત દ્વારા સતત અનુસરાતો સિદ્ધાંત એવો છે કે સુવિધાઓના હાસ અને અન્ય ચુકવણીઓ માટેની અન્ય વળતરાત્મક દિશાઓ સાથે, પીડિતને અકસ્માત પહેલાં તે અથવા તે હતી કે હતો તેવી સ્થિતિની શક્ય તેટલી નજીકની સ્થિતિમાં મૂકવો. આ સામાન્ય સિદ્ધાંતો અનેક નિર્ણયોમાં પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવ્યા છે અને પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યા છે.[ગોવિંદ ચાદવ વિ. ન્યૂ ઈન્ડિયા ઈન્શ્યોરન્સ કો. લિ., (૨૦૧૧) ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૮૩.]૩૧. હવે આ કાયદાનું સુસ્થાપિત સ્થાન છે કે મોટર અકસ્માતના પરિણામે થયેલા કાયમી અપંગતાના મામલાઓમાં પણ, દાવેદાર ભવિષ્યમાં આવકના નુકસાન માટેના વળતર ઉપરાંત, ભવિષ્યની પ્રગતિ માટેની રકમો પણ માંગણી કરી શકે છે. અમે વિવિધ ટ્રિબ્યુનલોના અનેક આદેશો જોયા છે અને દુર્ભાગ્યવશ વિવિધ વડી અદાલતો દ્વારા તેની પુષ્ટિ પણ કરવામાં આવી છે, જેમાં એવો અભિપ્રાય લેવાયો છે કે કાયમી અપંગતા પેદા કરતી ગંભીર ઈજાઓવાળા અકસ્માતના મામલાઓમાં દાવેદાર ભવિષ્યની પ્રગતિ માટે વળતર મેળવવાનો હકદાર નથી. તે કાયદાનું યોગ્ય સ્થાન નથી. કાયમી અપંગતા પેદા કરતી ગંભીર ઈજાઓવાળા અકસ્માતના મામલાઓમાં ભવિષ્યની પ્રગતિ માટે વળતરની સંભાવના બહાર રાખવા માટે કોઈ ન્યાયસંગતતા નથી. આવી સંકીર્ણ વ્યાખ્યા અતાર્કિક છે, કારણ કે તે અકસ્માતના મામલાઓમાં જીવિત પીડિતને જીવનમાં આગળ પ્રગતિ કરવાની સંભાવનાને સંપૂર્ણપણે નકારી કાઢે છે – અને પીડિતના મૃત્યુના મામલામાં ભવિષ્યની પ્રગતિની આવી સંભાવના સ્વીકારી લે છે.

૩૨. આ અદાલતે વારંવાર ભારપૂર્વક નોંધ્યું છે કે “ન્યાયસંગત વળતર”માં એવા તમામ તત્વોનો સમાવેશ થવો જોઈએ કે જે પીડિતાને અથવા પીડિતને અકસ્માતની ઘટના બન્યા પહેલાં જે સ્થિતિમાં હતો અથવા હતી તેની શક્ય તેટલી નજીકની સ્થિતિમાં સ્થાપિત કરે. ગંભીર અકસ્માત પછી પીડિતાને જે આઘાત, પીડા

અને વેદના સહન કરવી પડે છે તેને કોઈપણ રકમ કે અન્ય ભૌતિક વળતર દૂર કરી શકતું નથી, (અથવા પ્રિયજનના નુકસાનની ભરપાઈ કરી શકતું નથી), તેમ છતાં નાણાકીય વળતર એ કાયદાને માન્ય એવો ઉપાય છે, જેના દ્વારા સમાજ જીવિત બચી ગયેલાઓને અને પોતાના જીવનનો સામનો કરવો પડતા પીડિતોને કંઈક હદ સુધી પુનઃસ્થાપનનો ભરોસો આપે છે.

૩૩. સન્તોષ દેવી વિ. નેશનલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ અને અન્યમાં, (૨૦૧૨) ૬ એસ.સી.સી. ૪૨૧, આ અદાલતે એવું ઠરાવ્યું કે:

“ ૧૪. સરલા વર્મા કેસ [સરલા વર્મા વિ. ડી.ટી.સી., (૨૦૦૯) ૬ એસ.સી.સી. ૧૨૧] ના ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૨૪ માં કરાયેલ આ નિરીક્ષણ માટે કે જ્યાં મૃત્યુ પામનાર સ્વરોજગાર ધરાવતો હોય અથવા વાર્ષિક વધારો વગેરેની જોગવાઈ વિના નિશ્ચિત પગાર પર કાર્યરત હોય, ત્યાં અદાલતો સામાન્ય રીતે મૃત્યુ સમયેની વાસ્તવિક આવક જ ગણતરીમાં લેશે અને આ નિયમથી વિમુખતા માત્ર વિશેષ પરિસ્થિતિઓ ધરાવતા દુર્લભ અને અપવાદરૂપ કેસોમાં જ કરવી જોઈએ, તેના માટે કોઈ ચુકિત શું હોઈ શકે તે સમજવું અમને અતિશય કઠિન લાગે છે. અમારા મતે, એવું કહેવું નિર્દોષ માન્યતા સમાન રહેશે કે જે વ્યક્તિ સ્વરોજગાર ધરાવે છે અથવા જે વ્યક્તિ વાર્ષિક વધારો વગેરેની જોગવાઈ વિના નિશ્ચિત પગાર પર નિયોજિત છે, તેના વેતન અથવા કુલ પરિલાભો/આવક સમગ્ર જીવનકાળ દરમિયાન એકસરખા જ રહેશે.

૧૫. જીવન નિર્વાહના ખર્ચમાં થયેલો વધારો સર્વ સ્તરના દરેક વ્યક્તિને અસર કરે છે. તે ધનિક અને ગરીબ વચ્ચે કોઈ ભેદ કરતો નથી. હકીકતમાં, કિંમતોમાં થયેલા વધારાનો, જે સીધો જીવન નિર્વાહના ખર્ચને અસર કરે છે, તેનો પ્રભાવ ધનિકો પર અત્યલ્પ અને સ્વરોજગાર ધરાવતા અથવા નિશ્ચિત આવક/ પરિલાભો મેળવનાર લોકો પર સર્વાધિક પડે છે. તેઓ સૌથી વધુ પ્રભાવિત લોકો છે. તેથી, તેઓ પોતાના પરિવારોનું ભરણપોષણ જાળવી રાખવા માટે જરૂરી વધારાની આવક ઉપજાવવા વધારાના પ્રયત્નો કરે છે.

૧૬. કેન્દ્રીય અને રાજ્ય સરકારો તથા તેમની એજન્સીઓ/સાધનો હેઠળ

નિયોજિત વ્યક્તિઓના વેતનોમાં વધતી કિંમતો સામે રક્ષણરૂપ આધાર પૂરો પાડવા માટે સમયાંતરે સુધારો કરવામાં આવ્યો છે અને અવસાન પામેલા કર્મચારીઓના પરિવારજનોને સુરક્ષા પૂરી પાડવા માટેની જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે. ખાનગી ક્ષેત્રોમાં નિયોજિત વ્યક્તિઓના વેતનોમાં પણ અનેકગણો વધારો થયો છે. અંદાજે બે દાયકાઓ પહેલાં સુધી કોઈએ કલ્પના પણ કરી ન હોત કે સરકારના વર્ગ જ ના કર્મચારીનું વેતન પાંચ આંકડામાં હશે અને સેવાના ઉચ્ચ સ્તરોમાં રહેલા કર્મચારીઓના કુલ પરિલાભો એક લાખ રૂપિયાની રકમને વટાવી જશે.

૧૭. અસંઘટિત ક્ષેત્રોમાં રોજગાર પામનારાઓના વેતન/આવકમાં અનુરૂપ વધારો નોંધાયો નથી અને તે સરકારના કર્મચારીઓ તથા ખાનગી ક્ષેત્રોમાં રોજગાર પામનારાઓના પગારમાં થયેલા વધારાની સાથે તાલમાં રહ્યો નથી, છતાં એ નકારી શકાય તેમ નથી કે સ્વરોજગાર કરનારાઓની આવકમાં તથા દૈનિક ધોરણે, માસિક ધોરણે અથવા ઋતુઆધારિત ધોરણે કાર્યરત રહેનારાઓની આવકમાં પણ ક્રમશઃ વધારો થયો છે. ઊંચી જીવનવ્યયની સ્થિતિએ ઊભા કરેલા પડકારોનો સામનો કરવા માટે, પાછળોડત વર્ગમાં આવતા વ્યક્તિઓ સમયાંતરે પોતાના શ્રમના મૂલ્યમાં વધારો કરે છે, એ હકીકતનો અમે ન્યાયિક નોંધ લઈ શકીએ છીએ. આ સંદર્ભમાં, કપડાં સીવીને પોતાનું ગુજરાન ચલાવતા દરજીનું ઉદાહરણ આપવું ઉપયોગી થઈ શકે. જો જીવનવ્યય વધે અને આવશ્યક ચીજવસ્તુઓના ભાવ ઊંચા જાય, તો તે પોતાના શ્રમનો ખર્ચ વધારશે, એ સ્વાભાવિક જ છે. સામાન્ય કુશળ અને અકુશળ મજૂરો, જેમ કે, હજામ, લોહાર, મોચી, ગવંડી વગેરેના કિસ્સામાં પણ આવું જ રહેશે.

૧૮. તેથી, અમને એવું લાગતું નથી કે સરલા વર્મા [સરલા વર્મા વિ. ડી.ટી.સી., (૨૦૦૯) ૬ એસ.સી.સી. ૧૨૧] ના ચુકાદાના પરિણેદ રજની છેલ્લી ત્રણ પંક્તિઓમાં અવલોકનો કરતી વખતે અદાલતે એવો કોઈ નિર્ણય નિયમ પ્રતિપાદિત કરવાનો આશય રાખ્યો હતો કે જે વ્યક્તિ સ્વરોજગારી ધરાવે છે અથવા જેને નિશ્ચિત વેતન ચૂકવવામાં આવે છે, તેની આવકમાં કોઈ

વધારો કરવામાં આવશે નહીં. તેની બદલે, એવું કહેવું યુક્તિસંગત રહેશે કે જે વ્યક્તિ સ્વરોજગારી ધરાવે છે અથવા નિશ્ચિત વેતન પર કાર્યરત છે તેને પણ સમયગાળા દરમિયાન તેની કુલ આવકમાં ૩૦% વધારો મળશે અને જો તે/તેણી અકસ્માતનો ભોગ બને, તો વળતરની રકમની ગણતરી કરવા માટે એ જ સૂત્ર લાગુ પાડવાનું યોગ્ય ગણાય. ”

૩૪. જગદીશ વિ. મોહન અને અન્ય , (૨૦૧૮) ૪ એસ.સી.સી. ૫૭૧ , મામલે, પીડિત, જે એક સુતાર હતો, તેને કાયમી અશક્તતા થઈ હતી, અને ભવિષ્યની સંભાવનાઓના નુકસાન સહિત વળતર માટેના તેના દાવાનો વિચાર ત્રણ-ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠ દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં સંયોગવશાત્ નેશનલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની (ઉપરોક્ત)નો નિર્ણય કરનાર ન્યાયાધીશોનો પણ સમાવેશ થતો હતો. આ અદાલતે એમ ઠરાવ્યું હતું કે: “ ૧૩. પ્રણય સેઠી [નેશનલ ઇન્શ્યોરન્સ કો. લિ. વિ. પ્રણય સેઠી, (૨૦૧૭) ૧૬ એસ.સી.સી. ૬૮૦]ના બંધારણીય ખંડપીઠના ચુકાદામાં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું છે કે ભવિષ્યની સંભાવનાઓનો લાભ માત્ર કાયમી નોકરી ધરાવતા લોકોને જ મર્યાદિત ન રાખવો જોઈએ અને તે સ્વરોજગાર ધરાવતા વ્યક્તિઓ સુધી પણ વિસ્તરવો જોઈએ. સ્વરોજગાર ધરાવતા વ્યક્તિના મામલે, જ્યાં અકસ્માત સમયે પીડિતની ઉંમર ૪૦ વર્ષથી ઓછી હતી, ત્યાં સ્થાપિત આવકમાં ૪૦%નો વધારો કરવો જોઈએ. તેથી, વર્તમાન મામલામાં, અપીલકર્તા ભવિષ્યની સંભાવનાઓના નુકસાન બદલ રૂપિયા ૨૪૦૦૦ના વધારા માટે હકદાર ગણાશે.

૧૪. વર્તમાન કેસમાં ગણતરી કરતાં સમયે, અદાલતે આ હકીકતનું ધ્યાન રાખવું આવશ્યક છે કે અપીલકર્તાને ગંભીર અપંગતા ભોગવવી પડી છે, જેમાં તેને તેના બંને હાથોના ઉપયોગનો નાશ સહન કરવો પડ્યો છે. હસ્તકૌશલ્ય આધારિત પ્રવૃત્તિઓમાં સંકળાયેલા વ્યક્તિ માટે, હાથોના નુકસાનનો અર્થ આવક કમાવવાની ક્ષમતાથી સંપૂર્ણ વંચિતતા થાય છે, તે સમજવા માટે કલ્પનાશક્તિ પર કોઈ વિશેષ ભાર મૂકવાની જરૂર નથી. આ કેસની હકીકતોમાં તો ખાસ કરીને, ગુમાવેલા હાથોને કશું જ ફરી પાછા લાવી

શકતું નથી. પરંતુ વળતરની માત્રા એવી હોવી જોઈએ કે જેમાં માનવ અસ્તિત્વની ગૌરવભાવનાને પુનઃસ્થાપિત કરવા કાનૂનનો ખરો પ્રયત્ન પ્રતિબિંબિત થાય. વળતર માટેના આપણા માપદંડો એટલા નીચા ન હોવા જોઈએ કે તે જોનારને એવો પ્રશ્ન થાય કે શું આપણું કાનૂન માનવજીવનને મૂલ્ય આપે છે કે નહીં. જો આપે છે, અને આપણું જ જોઈએ, તો નુકસાનની વેદના અને પીડાના આઘાત માટે વાસ્તવિક પ્રતિપૂર્તિ પૂરી પાડવી જ જોઈએ. વળતરના પુરસ્કારો કાનૂનની દાનરૂપ ભેટો નથી. અધિકારોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, તે કાનૂન હેઠળના હકદાર હક્કો રચે છે. કાનૂન વિષેની અમારી ચર્ચાઓએ વ્યક્તિને પિતૃસત્તાત્મક આધીનતામાં રાખવાના અભિગમમાંથી આગળ વધીને, માનવ ગૌરવના અવિચોજ્ય અંગરૂપ અમલમાં મૂકવા યોગ્ય અધિકારોની પ્રતિષ્ઠાપનાની દિશામાં પરિવર્તિત થવું જોઈએ.

૧૫. ટ્રિબ્યુનલએ નોંધ્યું છે કે અપીલકર્તા પરિચારકની મદદ વિના ભોજન પણ કરી શકતા નથી અથવા શૌચાલય જવા જેવી જરૂરિયાત પણ પૂરી કરી શકતા નથી. આ પરિપ્રેક્ષ્યમાં, અશક્તતાનો હિસાબ ૯૦% ગણવો એ ન્યાયના ઇનકાર સમાન થશે. અશક્તતા વાસ્તવમાં સંપૂર્ણ છે. અપીલકર્તાની ઉંમરને ધ્યાનમાં રાખીને, ટ્રિબ્યુનલએ ૧૮નો ગુણક લાગુ કર્યો હતો. આ પરિસ્થિતિઓમાં, ભવિષ્યની શક્યતાઓ સહિત આવકના નુકસાનના કારણે અપીલકર્તાને ચૂકવવાપાત્ર વળતર રૂપિયા ૧૮,૧૪,૪૦૦ થશે. આ રકમ ઉપરાંત, પીડા, દુઃખભોગ અને સુવિધાઓના નુકસાનના કારણે અપીલકર્તાને રૂપિયા ૨ લાખની રકમ મંજૂર થવી જોઈએ. તબીબી ખર્ચ માટે (રૂપિયા ૯૮,૯૦૮), વધારાના પોષણ માટે (રૂપિયા ૨૫,૦૦૦) અને પરિચારકના ખર્ચ માટે (રૂપિયા ૧ લાખ) ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા આપવામાં આવેલી રકમ યથાવત્ રાખવામાં આવે છે. ટ્રિબ્યુનલએ ભવિષ્યના સારવાર ખર્ચ માટે કોઈ રકમ આપવાનો ઇનકાર કર્યો છે. અપીલકર્તાને ભવિષ્યના તબીબી ખર્ચ માટે રૂપિયા ૩ લાખની રકમ મંજૂર થવી જોઈએ. આથી, અપીલકર્તાને વળતરના રૂપે કુલ રૂપિયા ૨૫,૩૮,૩૦૮ની રકમ આપવામાં આવે છે. દાવા અરજી દાખલ થયાની તારીખથી વળતરની રકમ પર અપીલકર્તા પ્રતિ વર્ષ ૯%ના દરે વ્યાજ મેળવવા

હકદાર રહેશે. વળતર ચૂકવવાની જવાબદારી ટ્રિબ્યુનલ અને વડી અદાલત દ્વારા વિમાકર્તા, માલિક અને વાહનચાલક પર સંયુક્ત અને અલગ-અલગ રીતે નિશ્ચિત કરવામાં આવી છે, જેની પુષ્ટિ કરવામાં આવે છે. આ રકમ આજથી ૬ અઠવાડિયાની અંદર ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ જમા કરાવવામાં આવશે અને યોગ્ય ઓળખ બાદ અપીલકર્તાને ચૂકવવામાં આવશે.”

૩૫. પરમિંદર સિંહ વિ. ન્યૂ ઇન્ડિયા અશ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ અને અન્ય, (૨૦૧૯) ૭ એસ.સી.સી. ૨૧૭ નો કેસ, એક અકસ્માત પીડિતને સંબંધિત હતો, જેણે હેમીપ્લેજિયા (શરીરના ડાબા ભાગના એક અડધામાં નબળાઈ; આ કેસમાં, અકસ્માતથી થયેલી) માટે શસ્ત્રક્રિયા કરાવી હતી. સારવાર કરનાર તબીબના જણાવ્યા અનુસાર, પીડિત મજૂર તરીકે કામ કરી શકતો ન હતો અથવા કોઈ કૃષિ કામ કરી શકતો ન હતો, કે ડ્રાઈવર તરીકે પણ કામ કરી શકતો ન હતો (જેમ તે સામાન્ય રીતે કરતો હતો); તેની અશક્તતાનું મૂલ્યાંકન ૭૫% હતું અને તે કાયમી સ્વરૂપની હતી. અદાલતે એમ ઠરાવ્યું કે:

“ ૫.૧. તેમ છતાં, અપીલકર્તાએ આ અદાલતમાં પોતાના નિયોજકનું એક સોગંદનામું રજૂ કર્યું છે. ઉક્ત સોગંદનામા મુજબ, અકસ્માતના સમયે અપીલકર્તા પ્રતિ મહિને રૂ. ૧૦,૦૦૦ કમાતો હતો.

૫. ૨. અપીલકર્તાના નોકરીદાતાએ રજૂ કરેલા સોગંદનામાના આધારે, અકસ્માતના સમયે અપીલકર્તાની આવક પ્રતિ માસ રૂ. ૧૦,૦૦૦ હતી તે અમે સ્વીકારીએ છીએ, જેથી તેને ચૂકવાપાત્ર વળતરની ગણતરી કરી શકાય.

૫. ૩. અપીલકર્તાની આવક પ્રતિ મહિનો રૂ. ૧૦,૦૦૦ ધ્યાને લેતા, અને વડી અદાલતે મંજૂર કર્યા મુજબ ભવિષ્યની સંભાવનાઓ માટે ૫૦% ઉમેરતાં, અપીલકર્તાની કુલ આવક પ્રતિ મહિનો રૂ. ૧૫,૦૦૦ થાય છે.

૫. ૪. અકસ્માત થયો તે સમયે અપીલકર્તાની ઉંમર ૨૩ વર્ષ હતી. ૧૮ નો ગુણાંક લાગુ કરતાં, અપીલકર્તાને ભવિષ્યની આવકમાં થયેલ નુકસાન રૂ. ૧૫,૦૦૦ × ૧૨ × ૧૮ = રૂ. ૩૨,૪૦,૦૦૦ થશે.

*** ૫.૭. કે. સુરેશ વિ. ન્યૂ ઇન્ડિયા અશ્યોરન્સ કો. લિ. (૨૦૧૨) ૧૨

એસીસી ૨૭૪ માં, આ અદાલતે એવું ઠરાવ્યું હતું કે: (એસીસી પૃ. ૨૭૯,

પરિચ્છેદ ૧૦) “૧૦. એ નોંધપાત્ર રીતે કહેવું યોગ્ય છે કે, વળતરની રકમનું નિર્ધારણ કરતી વખતે, નિર્ણયક સત્તાધિકારીએ ઇજાગ્રસ્ત વ્યક્તિએ ભોગવેલી પીડાઓને ધ્યાનમાં રાખવી પડે છે, જેમાં તેની પૂર્ણ જીવન જીવવાની અસમર્થતા, ઇજાઓ ન હોત તો જે સામાન્ય સુવિધાઓનો તે ઉપભોગ કરી શક્યો હોત તેમાંથી વંચિત રહેવાની તેની અશક્તિ અને તે જેટલું અગાઉ કમાતો હતો અથવા કમાઈ શક્યો હોત એટલું કમાવાની તેની ક્ષમતાનો પણ સમાવેશ થાય છે. તેથી, વળતરની ગણતરી કરતી વખતે, ટ્રિબ્યુનલ અથવા અદાલતનો અભિગમ વ્યાપક આધારિત હોવો જોઈએ. કહેવાની જરૂર નથી કે તેમાં કંઈક અંશે અનુમાનનો સહારો લેવો પડે, કારણ કે વળતરની રકમ નક્કી કરવા માટે કોઈ ગણિતીય સચોટતા અથવા ચોક્કસ સૂત્ર હોઈ શકતું નથી. વળતરનું નિર્ધારણ કરતી વખતે “ન્યાયસંગત વળતર”નો મૂળભૂત માપદંડ અંતર્નિહિત હોવો જોઈએ.”

૫. ૯. વર્તમાન કેસમાં, આ સ્વીકારેલી સ્થિતિ છે કે અપીલકર્તા માટે પોતાના નિર્વાહ માટે ડ્રાઈવર તરીકે રોજગાર મેળવવો, અથવા કોઈપણ પ્રકારની શારીરિક મજૂરી કરવી, અથવા કોઈપણ રીતે કૃષિ કાર્યમાં જોડાવું શક્ય નથી. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, અપીલકર્તાની આવક મેળવવાની ક્ષતિના સંબંધમાં વડી અદાલતે તેની કાર્યાત્મક અશક્તિનું ૧૦૦% તરીકે યોગ્ય રીતે મૂલ્યાંકન કર્યું છે. તેથી, અપીલકર્તાને આવક મેળવવાની ક્ષતિ બદલ રૂ. ૩૨,૪૦,૦૦૦ મંજૂર કરવામાં આવે છે.”

૩૬. છતાં, ત્યારબાદ અને તાજેતરના ભૂતકાળમાં, અકસ્માતના એક મામલામાં, જેમાં દુર્ભાગ્યવશ તેની અસરરૂપે એક યુવતી આજીવન પેરાપ્લેજિયાની સ્થિતિમાં રહી ગઈ હતી, આ અદાલતે, કાજલ વિ. જગદીશ ચંદ અને અન્ય , (૨૦૨૦) ૪ એસ.સી.સી. ૪૧૩ માં, પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો કે આવકના નુકસાન ઉપરાંત, ભવિષ્યની શક્યતાઓ માટેનું વળતર પણ ગણતરીમાં લેવામાં આવી શકે, અને આ મુજબ અવલોકન કર્યું હતું કે:

“ ૧૪. કોનકોર્ડ ઑફ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કો. લિ. વિ. નિર્મલા દેવી
[(૧૯૧૯) ૪ એસસીસી ૩૬૫ : ૧૯૭૯ એસસીસી (ફિ) ૯૯૬ : ૧૯૮૦
એસીજે ૫૫], માં આ અદાલતે એવું ઠરાવ્યું હતું : (એસસીસી પૃ. ૩૬૬,
પરા ૨)

૨. ... પરિમાણ નક્કી કરતી વખતે દષ્ટિકોણ ઉદાર હોવો જોઈએ,
કંજુસાઈભર્યો નહીં, કારણ કે કાયદો સ્વતંત્ર દેશમાં જીવન અને
અંગપ્રત્યંગને ઉદાર ધોરણે મૂલ્ય આપે છે.

૧૫. આર.ડી. હજાંગડી વિ. પેસ્ટ કન્ટ્રોલ (ઇન્ડિયા) (પી) લિ.
[(૧૯૯૫) ૧ એસ.સી.સી. ૫૫૧ : ૧૯૯૫ એસ.સી.સી. (ફિ) ૨૫૦]
માં, ઇજાના કેસોમાં વળતરના વિવિધ મથકો વિષે વિચારણા કરતાં આ
અદાલતે આ રીતે નિર્ધારિત કર્યું હતું: (એસ.સી.સી. પૃ. ૫૫૬, પરિષ્કેદ ૯)

“૯. સામાન્ય રીતે અકસ્માતના ભોગ બનનારને ચૂકવપાત્ર વળતરની
રકમ નક્કી કરતી વખતે, નુકસાનનું મૂલ્યાંકન અલગથી આર્થિક નુકસાન
અને વિશેષ નુકસાન તરીકે કરવું પડે છે. આર્થિક નુકસાન તે છે, જે ભોગ
બનનારએ વાસ્તવમાં ભોગવ્યું હોય અને જેની ગણતરી નાણાંના
પરિમાણમાં કરી શકાય તેવી હોય; જ્યારે ગૈર-આર્થિક નુકસાન તે છે, જેનું
મૂલ્યાંકન અંકગણિતીય ગણતરીથી કરી શકાતું નથી. આ બે સંકલ્પનાઓને
સમજવા માટે, આર્થિક નુકસાનમાં દાવેદાર દ્વારા કરાયેલ નીચે મુજબના
ખર્ચનો સમાવેશ થઈ શકે છે: (૧) તબીબી સારવાર;

(૨) વિચારણાની તારીખ સુધી કમાણીના નફાના નુકસાન માટે; (૩)
અન્ય વાસ્તવિક નુકસાન. જ્યાં સુધી અઆર્થિક વળતરની બાબત છે, તેમાં
આનો સમાવેશ થઈ શકે છે: (૧) માનસિક અને શારીરિક આઘાત, પીડા
અને વેદના માટેનું વળતર, જે પહેલેથી સહન કરાયું હોય અથવા ભવિષ્યમાં
સહન કરવું શક્ય હોય; (૨) જીવનની સુવિધાઓના નુકસાનની ભરપાઈ
માટેનું વળતર, જેમાં વિવિધ બાબતોનો સમાવેશ થઈ શકે છે, અર્થાત્
ઇજાના કારણે દાવેદાર ચાલવા, દોડવા અથવા બેસવા સક્ષમ ન રહી શકે;
(૩) આયુષ્યની અપેક્ષાના નુકસાન માટેનું વળતર, અર્થાત્ ઇજાના કારણે

સંબંધિત વ્યક્તિનું સામાન્ય આયુષ્ય ટૂંકાઈ જાય છે;

(જ) અસુવિધા, કઠિનાઈ, અકળામણ, નિરાશા, હતાશા અને જીવનમાં માનસિક તાણ.”

૧૬. રાજ કુમાર વિ. અજય કુમાર [(૨૦૧૧) ૧ એસસીસી ૩૪૩ : (૨૦૧૧) ૧ એસસીસી (સિવ) ૧૬૪ : (૨૦૧૧) ૧ એસસીસી (ફિ) ૧૧૬૧]માં, આ અદાલતે તે શીર્ષકો નિર્ધારિત કર્યા હતા જેના હેઠળ વ્યક્તિગત ઇજાઓ માટે વળતર આપવામાં આવવાનું હોય છે: (એસસીસી પૃ. ૩૪૮, પેરા ૬)

“૬. વ્યક્તિગત ઇજાના કેસોમાં જે મથકો હેઠળ વળતર આપવામાં આવે છે, તે નીચે મુજબ છે:

ધનસંબંધી નુકસાનપૂર્તિ (વિશેષ નુકસાનપૂર્તિ)

(૧) સારવાર, હોસ્પિટલમાં દાખલ થવા, દવાઓ, પરિવહન, પૌષ્ટિક આહાર અને વિવિધ ખર્ચ સંબંધિત ખર્ચ.

(૨) આવકની હાનિ (અને અન્ય લાભોની હાનિ) જે ઇજાગ્રસ્તે જો તેને ઇજા ન પહોંચી હોત તો મેળવી હોત, જેમાં સમાવેશ થાય છે:

(એ) સારવારની અવધિ દરમિયાન આવકનો નુકસાન;

(બી) સ્થાયી અશક્તતાના કારણે ભવિષ્યની આવકનું નુકસાન.

(૩) ભવિષ્યના તબીબી ખર્ચ.

અનાણાકીય હર્જનો (સામાન્ય હર્જનો)

(જ) ઇજાઓના પરિણામે થયેલી પીડા, વેદના અને આઘાત માટેનું નુકસાન વળતર.

(પ) સુવિધાઓનો નાશ (અને/અથવા લગ્નની સંભાવનાઓનો નાશ).

(૬) જીવન સંબંધિત અપેક્ષાનું નુકસાન (સામાન્ય દીર્ઘાયુષ્યમાં ઘટાડો).

સામાન્ય વ્યક્તિગત ઇજાના કેસોમાં, વળતર ફક્ત મથાળાઓ (૧), (૨)(એ) અને (જ) હેઠળ જ આપવામાં આવશે. માત્ર ઇજાના ગંભીર કેસોમાં, જ્યાં દાવેદારના પુરાવાને સમર્થન આપતો વિશિષ્ટ તબીબી પુરાવો ઉપલબ્ધ હોય, ત્યાં જ કાયમી અપંગતાના કારણે ભવિષ્યની આવકના નુકસાન, ભવિષ્યના તબીબી ખર્ચ, સુવિધાઓના નુકસાન (અને/અથવા

લગ્નની સંભાવનાઓના ગુકસાન) અને આયુષ્યની અપેક્ષાના ગુકસાન સંબંધિત મથાળાઓ (૨)(બી), (૩), (૫) અને (૬) પૈકી કોઈપણ હેઠળ વળતર મંજૂર કરવામાં આવશે.”

૧૭. કે. સુરેશ વિ. ન્યૂ ઇન્ડિયા એશ્યોરન્સ કો. લિ. , (૨૦૧૨) ૧૨ એસસીસી ૨૭૪ : (૨૦૧૩) ૨ એસસીસી (સિવિ) ૨૭૯ : (૨૦૧૩) ૪ એસસીસી (ક્રિ) ૬૩૮ માં, આ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું: (એસસીસી પૃ. ૨૭૬, અનુચ્છેદ ૨)

“૨. ... હૃદયની વ્યથા અથવા માનસિક ચાતનાઓ માટે વાસ્તવિક વળતર હોઈ શકતું નથી. મુખ્ય તત્ત્વ એ છે કે થયેલ ગુકસાનની વ્યવહારુ ગણતરી કરવામાં આવે, જે વાસ્તવવાદી અંદાજના ક્ષેત્રમાં આવતી હોવી જોઈએ. તેથી, મોટર વાહન અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૧૬૮ (સંક્ષેપમાં “અધિનિયમ”) એવું નિર્ધારિત કરે છે કે “ન્યાયસંગત વળતર” મંજૂર થવું જોઈએ. આમ, “ન્યાયસંગત વળતર” નક્કી કરવું કાયદાની અદાલત માટે એક પડકાર બની જાય છે, જે ન તો કોઈ અતિરિક્ત લાભ હોય કે ન અચાનક મળેલો લાભ, અને સાથે સાથે તે તુરંચ પણ ન હોવું જોઈએ.

****આવકની હાનિ

૨૦. નીચલી બંને અદાલતોએ એવો ઠરાવ કર્યો છે કે કારણ કે બાળકી માત્ર ૧૨ વર્ષની નાની ઉંમરની હતી, તેથી પ્રતિ વર્ષ રૂ. ૧૫,૦૦૦ ની કલ્પિત આવક જ વિચારણામાં લઈ શકાય. અમને લાગતું નથી કે ભાવિ આવકના ગુકસાનનું મૂલ્યાંકન કરવાની આ યોગ્ય પદ્ધતિ છે. આ નાની બાળકી અભ્યાસ પૂર્ણ કર્યા પછી કામ કરી શકતી અને પ્રતિ વર્ષ રૂ. ૧૫,૦૦૦ કરતાં ઘણી વધુ આવક મેળવી શકતી. દરેક કેસનો નિર્ણય તેમાં આવેલા પોતપોતાના પુરાવાના આધારે કરવો પડે છે, પરંતુ કલ્પિત આવક પ્રતિ વર્ષ રૂ. ૧૫,૦૦૦ ગણવી સર્વથા ન્યાયસંગત નથી. અપીલકર્તાએ અમારી સમક્ષ એવું દસ્તાવેજી સામગ્રી મૂકી છે કે કુશળ કામદારને ચૂકવવાપાત્ર લઘુત્તમ વેતન પ્રતિ મહિનો રૂ. ૪૮૪૬ છે. અમારા મત મુજબ, પુખ્ત વયની બન્યા પછી તેણીએ ઓછામાં ઓછી

એટલી આવક મેળવી હોત. ભાવિ સંભાવનાઓ માટે ૪૦% ઉમેરતાં, તે પ્રતિ મહિનો રૂ. ૬૭૮૪.૪૦ થાય છે, એટલે કે પ્રતિ વર્ષ ૮૧,૪૧૨.૮૦. ૧૮ નો ગુણાકારક લાગુ કરતાં, રકમ રૂ. ૧૪,૬૫,૪૩૦.૪૦ થાય છે, જેને ગોળાકાર કરીને રૂ. ૧૪,૬૬,૦૦૦ કરવામાં આવે છે.”

૩૭. નીરુપમ મોહન માથુર વિ. ન્યૂ ઇન્ડિયા એશ્યોરન્સ કંપની, (૨૦૧૩) ૧૪ એસ.સી.સી. ૧૫ માં, આ સર્વોચ્ચ અદાલતે એવા પીડિતના કેસ પર વિચાર કર્યો હતો, જેને હાથ કપાઈ જવાને કારણે આવક ઉપાર્જન ક્ષમતા ગુમાવવાના મુદ્દે ૭૦% ઈજાનો આકલન કરવામાં આવ્યો હતો; તે મિકેનિકલ એન્જિનિયરિંગમાં અનુસ્નાતક ડિપ્લોમાધારક હતો, તેની ઉંમર ૩૨ વર્ષ હતી અને તે દર મહિને અંદાજે રૂપિયા ૩૦૦૦/- કમાતો હતો. આ સર્વોચ્ચ અદાલતે, વડી અદાલતના આદેશને મંજૂરી આપતાં (જેમણે આવક ઉપાર્જન ક્ષમતા ગુમાવવાનો નિર્ણય કરવા માટે ૭૦% નક્કી કરવા વર્કમેનસ કમ્પેન્સેશન અધિનિયમ, ૧૯૨૩ માંથી સૂત્ર અપનાવ્યો હતો), નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

“ ૧૨. વર્તમાન કેસમાં, કાયમી અશક્તતાનું પ્રમાણ ડૉક્ટરોએ સમગ્ર શરીરને ધ્યાને લઈને અથવા કોઈ ચોક્કસ અંગને ધ્યાને લઈને દર્શાવ્યું નથી. તેમ છતાં, આ બાબત વિવાદાસ્પદ નથી કે દાવેદારને ઈજાઓના પરિણામે એવી કાયમી અશક્તતા થઈ છે કે તે ડિઝાઇનિંગ, રેફ્રિજરેશન અને એર કન્ડીશનિંગનું વિશિષ્ટ કામ કરવાની સ્થિતિમાં નથી. ઉક્ત કારણસર, દાવેદારની સેવા તેના નિયોક્તા દ્વારા સમાપ્ત કરવામાં આવી, પરંતુ તેનો અર્થ એવો થતો નથી કે દાવેદાર ડેસ્કની નોકરી સહિત કોઈ અન્ય કામ કરવાની ક્ષમતા ધરાવતા નથી. બી.એસસી.ની ડિગ્રી અને મિકેનિકલ એન્જિનિયરિંગમાં અનુસ્નાતક ડિપ્લોમા જેવી લાયકાત ધરાવતાં હોવાથી, તે એવું કોઈપણ કામ કરી શકે છે જેમાં શારીરિક શ્રમ કરતાં બુદ્ધિનો ઉપયોગ જરૂરી હોય છે.

૧૩. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં લેતા, કામદારોના વળતર અધિનિયમ મુજબની કમાણી ક્ષમતા ગુમાવવાના ટકાવારીને અપનાવી કમાણી ક્ષમતા ગુમાવવાનું પ્રમાણ ૭૦% નક્કી કરનાર વડી અદાલતના નિષ્કર્ષમાં હસ્તક્ષેપ કરવા માટે કોઈ આધાર બન્યો છે એવું અમને લાગતું નથી. તેથી, કુલ

આવકહાનિની ગણતરી વડી અદાલતે રૂ. ૬,૦૪,૮૦૦ તરીકે યોગ્ય રીતે કરી હતી.”

૩૮. તથાપિ, ભોગવેલી ઇજાનું નાણાકીય મૂલ્યાંકન કરવું એ પીડિતને વળતર આપવા માટે રચવામાં આવેલી એકમાત્ર પ્રક્રિયા છે. મૃત્યુ હોય કે ઇજા હોય, આવા મૂલ્યાંકનની પ્રક્રિયા અધિનિયમની કલમ ૧૬૮ માં પ્રદાન કરવામાં આવી છે, જે મુજબ અધિનિયમ હેઠળ રચાયેલ ટ્રિબ્યુનલોએ તેવું વળતર નિર્ધારિત કરવું પડે છે, જે ‘ન્યાયસંગત’ જણાય. તેથી, અધિનિયમ ટ્રિબ્યુનલોને વ્યાપક વિવેકાધિકાર સોંપે છે. અહીં આ અદાલતનો ડિવિઝનલ કન્ટ્રોલર, કેએસઆરટીસી વિ. મહાદેવા શેઠ્ઠી અને અન્ય, (૨૦૦૩) ૭ એસસીસી ૧૯૭, માં આપેલો નિર્ણય ઉલ્લેખનીય છે (પરા ૧૫):

૧૫.આ બાબત ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે અંગભંગ અથવા જીવનના નુકસાન માટેનું વળતર સોનાના તુલાદંડે તોળી શકાય એવું ભાગ્યે જ હોય છે. દૈહિક ઇજા એ હકહનન સિવાય બીજું કંઈ નથી, જે દાવેદારને હર્જના મેળવવાનો અધિકાર આપે છે. નિર્ધારિત કરવામાં આવનાર હર્જનાની રકમ ઇજાને અનુરૂપ હોવી જોઈએ. ઇજાથી આવક મેળવવાની ક્ષમતાનો નુકસાન, માનસિક આનંદનો ક્ષય અને આવા અનેક અનુસંગી નુકસાન જેવા ઘણા પરિણામો સર્જાઈ શકે છે. વ્યક્તિ માનસિક અને શારીરિક નુકસાન બદલ હર્જનાની હકદાર બને છે; તેના જીવનકાળમાં ઘટાડો થયો હોઈ શકે છે અથવા શારીરિક વિકલાંગતાને કારણે સંકુચિત થયેલ જીવનનો આનંદ તે લઈ શકતો અથવા લઈ શકતી નથી. જીવન અંગેની સામાન્ય અપેક્ષા પ્રભાવિત થાય છે. પરંતુ સાથે સાથે આ બાબત પણ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે વળતર પીડિત માટે અચાનક મળેલ લાભરૂપ થવાનું અપેક્ષિત નથી. કાયદેસરની જોગવાઈઓ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે વળતર “ન્યાયસંગત” હોવું જોઈએ અને તે અતિરિક્ત લાભરૂપ બની શકે નહીં; નફાનો સ્ત્રોત ન હોવો જોઈએ, પરંતુ તે અત્યંત અલ્પ પણ ન હોવું જોઈએ. અદાલતો અને અધિકરણો ઉપર વિવિધ પરિબલોનું તોલમાપ કરીને ન્યાયસંગત હોય તેવી વળતરની રકમનું પરિમાણીકરણ કરવાની ફરજ છે. “ન્યાયસંગત” વળતર

શું ગણાય તે એક જટિલ પ્રશ્ન છે. માનવજીવન અથવા અંગના મૂલ્યના માપ માટે તમામ કેસોમાં લાગુ પડે એવો કોઈ સોનાનો અચૂક નિયમ હોઈ શકે નહીં. હર્જાનાનું માપ ચોક્કસ ગણિતીય ગણતરીઓ દ્વારા નક્કી કરી શકાય તેમ નથી. તે પ્રત્યેક કેસના વિશિષ્ટ તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ તેમજ, જો હોય, તો તેની સાથે સંકળાયેલી આગવી અથવા વિશેષ લાક્ષણિકતાઓ પર નિર્ભર રહેશે. વળતરની ગણતરી માટે અપનાવવામાં આવેલી દરેક પદ્ધતિ અથવા રીતનો વિચાર “ન્યાયસંગત” વળતરના પરિપ્રેક્ષ્યમાં કરવો પડે છે, કારણ કે એ જ કેન્દ્રસ્થ વિચાર છે. “જે તેને ન્યાયસંગત જણાય” એવા શબ્દપ્રયોગથી અધિકરણને વ્યાપક વિવેકાધિકાર સોંપાયેલો હોવા છતાં, નિર્ધારણ તર્કસંગત હોવું જોઈએ, ન્યાયસુચિત અભિગમથી કરાયેલું હોવું જોઈએ અને મનસ્વીપણા, અનિયંત્રિત અંદાજો તથા મનમાનીનું પરિણામ ન હોવું જોઈએ.. ...

૩૯. આ અદાલતે આર.ડી. હટ્ટિંગડી (ઉપરોક્ત) માં, અનુસરવા માટેના કેટલાક સિદ્ધાંતો પ્રતિપાદિત કર્યા હતા:

૯. અકસ્માતના ભોગ બનનારને ચૂકવવાપાત્ર વળતરની રકમ નક્કી કરતી વખતે, નુકસાનનું મૂલ્યાંકન આર્થિક નુકસાન અને વિશેષ નુકસાન તરીકે અલગથી કરવું આવશ્યક છે. આર્થિક નુકસાન તે છે, જે ભોગ બનનારએ વાસ્તવમાં સહન કર્યું હોય અને જેનું નાણાકીય પરિમાણમાં ગણિતીય રીતે નિર્ધારણ થઈ શકે; જ્યારે બિન-આર્થિક નુકસાન તે છે, જેનું ગણિતીય હિસાબથી મૂલ્યાંકન થઈ શકતું નથી. આ બે સંકલ્પનાઓને સમજવા માટે, આર્થિક નુકસાનમાં દાવેદાર દ્વારા કરવામાં આવેલ ખર્ચનો સમાવેશ થઈ શકે: (૧) તબીબી સારવાર; (૨) નીચલી અદાલતમાં ઘટનાની તારીખ સુધી આવક અથવા નફાના નુકસાન; (૩) અન્ય ભૌતિક નુકસાન. જ્યાં સુધી બિન-આર્થિક નુકસાનનો પ્રશ્ન છે, તેમાં (૧) માનસિક અને શારીરિક આઘાત, પીડા અને દુઃખ માટેનું નુકસાન, જે પહેલેથી સહન કરાયેલ હોય અથવા ભવિષ્યમાં સહન થવાની શક્યતા હોય; (૨) જીવનની સુવિધાઓના નુકસાન માટે વળતરરૂપ નુકસાન, જેમાં વિવિધ બાબતોનો સમાવેશ થઈ શકે,

અર્થાત્ ઈજાના કારણે દાવેદાર ચાલી, દોડી અથવા બેસી ન શકે; (૩) આયુષ્યની અપેક્ષાના નુકસાન માટેનું નુકસાન, અર્થાત્ ઈજાના કારણે સંબંધિત વ્યક્તિનું સામાન્ય આયુષ્ય ઘટી જાય; (૪) જીવનમાં અસુવિધા, કઠિનાઈ, અસ્વસ્થતા, નિરાશા, હતાશા અને માનસિક તણાવ.

૪૦. રાજ કુમાર (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, આ અદાલતે ઈજા સંબંધિત કેસોમાં વળતર અંગેના સામાન્ય સિદ્ધાંતો તથા કાયમી અક્ષમતાના કારણે ભવિષ્યની આવકમાં થનાર નુકસાનના મૂલ્યાંકન વિશે નીચેના શબ્દોમાં સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે:

“ઈજા સંબંધિત મામલાઓમાં વળતર અંગેના સામાન્ય સિદ્ધાંતો

૫. મોટર વાહન અધિનિયમ, ૧૯૮૮ (ટૂંકમાં “અધિનિયમ”) ની જોગવાઈથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આપવામાં આવનાર વળતર ન્યાયસંગત હોવું જોઈએ, જેનો અર્થ એ થાય છે કે શક્ય તેટલી હદ સુધી દાવેદારને અકસ્માત પહેલાંની સ્થિતિમાં સંપૂર્ણ અને પૂરતી રીતે પુનઃસ્થાપિત કરવો જોઈએ. હાનિપૂર્તિ આપવાનો હેતુ એ છે કે કરાયેલ અન્યાયના પરિણામે ભોગવાયેલા નુકસાનની નાણાં દ્વારા જેટલી હદ સુધી પૂરાઈ શકે તેટલી હદ સુધી, ન્યાયોચિત, ચુકિતસંગત અને સમતાપૂર્ણ રીતે, પૂર્તિ કરવી. અદાલત અથવા ટ્રિબ્યુનલને હાનિપૂર્તિનું મૂલવણ નિષ્પક્ષ રીતે કરવું પડશે અને વિચારણા કરતાં કોઈપણ કલ્પના અથવા મનગમતી ધારણા બહાર રાખવી પડશે, જોકે અપંગતાના સ્વભાવ અને તેના પરિણામોને લગતી કેટલીક અનુમાનાત્મક વિચારણા અનિવાર્ય છે. વ્યક્તિને માત્ર શારીરિક ઈજા માટે જ વળતર આપવાનું નથી, પરંતુ આવી ઈજાના પરિણામે તેણે જે નુકસાન સહન કર્યું હોય તેના માટે પણ વળતર આપવાનું છે. તેનો અર્થ એ છે કે તેને પૂર્ણ જીવન જીવવાની અસમર્થતા માટે, ઈજાઓ ન હોત તો જે સામાન્ય સુવિધાઓનો તે આનંદ લઈ શક્યો હોત તેમાંથી વંચિત રહેવા બદલ, અને તે પહેલાં જેટલું કમાતો હતો અથવા કમાઈ શક્યો હોત એટલું કમાઈ ન શકવાની અસમર્થતા માટે વળતર આપવાનું છે. [જુઓ સી.કે. સુબ્રમણિયા અચ્ચર વિ. ટી. કુન્દીકુન્દન નાયર [(૧૯૬૯) ૩ એસ.સી.સી. ૬૪ : એ.આઈ.આર. ૧૯૭૦ એસ.સી. ૩૭૬], આર.ડી. હટ્ટંગડી વિ. પેસ્ટ

કન્ટ્રોલ (ઇન્ડિયા) (પી) લિ. [(૧૯૯૫) ૧ એસ.સી.સી. ૫૫૧ : ૧૯૯૫ એસ.સી.સી. (ફિ) ૨૫૦] અને બેકર વિ. વિલોધબી [૧૯૭૦ એ.સી. ૪૬૭ : (૧૯૭૦) ૨ ડબ્લ્યુ.એલ.આર. ૫૦ :

(૧૯૬૯) ૩ ઓલ ઇ.આર. ૧૫૨૮ (એચ.એલ.)].]

૬. વ્યક્તિગત ઇજાના કેસોમાં જે શીર્ષકો હેઠળ વળતર આપવામાં આવે છે, તે નીચે મુજબ છે:

નાણાકીય નુકસાનભરપાઈ (વિશેષ નુકસાનભરપાઈ)

(૧) સારવાર, હોસ્પિટલમાં દાખલ રાખવા, દવાઓ, પરિવહન, પૌષ્ટિક આહાર તથા વિવિધ ખર્ચ સંબંધિત ખર્ચ.

(૨) આવકનું નુકસાન (અને અન્ય લાભોનું નુકસાન) જે ઇજાગ્રસ્ત વ્યક્તિએ, જો તેને ઇજા ન પહોંચી હોત, તો હાંસલ કર્યા હોત, જેમાં સમાવેશ થાય છે:

(એ) સારવારના સમયગાળા દરમિયાન આવકની ખોટ;

(બી) કાયમી અપંગતાના કારણે ભાવિ આવકનો નુકસાન.

(૩) ભવિષ્યના તબીબી ખર્ચ.

બિન-આર્થિકબિન-આર્થિક નુકસાનવળતર (સામાન્ય નુકસાનવળતર)

(૪) ઇજાઓના પરિણામે થયેલી પીડા, દુઃખ અને આઘાત માટેની નુકસાની.

(૫) જીવનસુવિધાઓનો નાશ (અને/અથવા લગ્નની સંભાવનાઓનો નાશ).

(૬) જીવન અંગેની અપેક્ષાનું નુકસાન (સામાન્ય આયુષ્યમાં ઘટાડો).

સામાન્ય વ્યક્તિગત ઇજા સંબંધિત કેસોમાં, વળતર માત્ર શીર્ષકો (૧), (૨)(એ) અને (૪) હેઠળ જ આપવામાં આવશે. માત્ર ગંભીર ઇજાના કેસોમાં, જ્યાં દાવેદારના પુરાવાને સમર્થન આપતો વિશિષ્ટ તબીબી પુરાવો ઉપલબ્ધ હોય, ત્યાં જ કાયમી અપંગતાના કારણે ભવિષ્યની આવકના નુકસાન, ભવિષ્યના તબીબી ખર્ચ, સુવિધાઓના નુકસાન (અને/અથવા લગ્નની સંભાવનાઓના નુકસાન) તથા જીવન અપેક્ષાના નુકસાન સંબંધિત શીર્ષકો

(૨)(બી), (૩), (૫) અને (૬) હેઠળ વળતર મંજૂર કરવામાં આવશે.

૭. મુદ્દા (૧) હેઠળ અને મુદ્દા (૨)(એ) હેઠળ નાણાકીય નુકસાનના મૂલ્યાંકનમાં ખાસ મુશ્કેલી ઊભી થતી નથી, કારણ કે તેમાં વાસ્તવિક ખર્ચની પરતફેરનો સમાવેશ થાય છે અને તે પુરાવામાંથી સહેલાઈથી નિર્ધારિત કરી શકાય છે. ભવિષ્યના સારવારખર્ચના મથાળા હેઠળનો વળતર—મુદ્દો (૩)—આગામી સારવારની જરૂરિયાત અને તેના ખર્ચ અંગેના વિશિષ્ટ તબીબી પુરાવા પર આધારિત છે. બિન-નાણાકીય નુકસાનનું મૂલ્યાંકન—મુદ્દા (૪), (૫) અને (૬)—એકમુષ્ટ રકમોના નિર્ધારણનો સમાવેશ કરે છે, જે દાવેદારની વય, દાવેદારે ભોગવેલી ઈજા/વંચિતતા/અશક્તિનું સ્વરૂપ અને તેના દાવેદારના ભવિષ્યના જીવન પર પડતા પ્રભાવ જેવી પરિસ્થિતિઓના સંદર્ભમાં કરવાનું હોય છે. આ અદાલત તથા વડી અદાલતોના નિર્ણયોમાં, જરૂર પડે તો, આ મથાળાઓ હેઠળ વળતર આપવા માટે જરૂરી માર્ગદર્શિકા ઉપલબ્ધ છે. સામાન્ય રીતે જે બાબતમાં થોડી મુશ્કેલી ઊભી થાય છે તે કાયમી અશક્તિના કારણે ભવિષ્યની આવકમાં થતા નુકસાનનું મૂલ્યાંકન—મુદ્દો (૨)(એ)—છે. આ કેસમાં અમે તે મૂલ્યાંકન સાથે સંબંધિત છીએ.

કાયમી અપંગતાને કારણે ભવિષ્યની આવકના નુકસાનનું મૂલ્યાંકન

૮. વિકલાંગતા એ મનુષ્ય માટે સામાન્ય માનવામાં આવતા ઢબે કોઈ પ્રવૃત્તિ કરવાની ક્ષમતામાં કોઈપણ મર્યાદા અથવા અસમર્થતાને સૂચવે છે. કાયમી વિકલાંગતા એ શરીરના કોઈ ભાગની અવશેષરૂપ અસમર્થતા અથવા તેનો ઉપયોગ ગુમાવવાને સૂચવે છે, જે સારવાર અને આરોગ્યલાભની અવધિના અંતે, શરીરમાં શક્ય તેટલો મહત્તમ સુધારો અથવા પુનઃપ્રાપ્તિ પ્રાપ્ત થયા પછી, ઈજાગ્રસ્તના બાકીના જીવનકાળ દરમિયાન યથાવત્ રહે તેવી જણાય છે. તાત્કાલિક વિકલાંગતા એ ઈજાના કારણે શરીરના કોઈ ભાગની અસમર્થતા અથવા તેનો ઉપયોગ ગુમાવવાને સૂચવે છે, જે સારવાર અને આરોગ્યલાભની અવધિના અંતે અસ્તિત્વમાં રહેતી નથી. કાયમી વિકલાંગતા આંશિક અથવા સંપૂર્ણ હોઈ શકે છે. આંશિક કાયમી વિકલાંગતા એ એવી વ્યક્તિની અસમર્થતાને સૂચવે છે કે જે અકસ્માત પહેલાં તે કરી

શકતો હતો તેવી બધી ફરજો અને શારીરિક ક્રિયાઓ હવે કરી શકતો નથી, જોકે તે તેમાંની કેટલીક કરી શકે છે અને હજુ પણ કેટલીક આવકદાયક પ્રવૃત્તિમાં જોડાઈ શકે છે. સંપૂર્ણ કાયમી વિકલાંગતા એ અકસ્માતના પરિણામે કોઈપણ વ્યવસાય અથવા રોજગાર સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓ કરવા માટે વ્યક્તિની અસમર્થતાને સૂચવે છે. મોટર અકસ્માતની ઇજાઓથી ઉદ્ભવતી કાયમી વિકલાંગતાઓનો વ્યાપ, વ્યક્તિઓના વિકલાંગતા (સમાન તકો, અધિકારોનું સંરક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, ૧૯૯૫ (સંક્ષેપમાં “વિકલાંગતા અધિનિયમ”) માં સૂચિબદ્ધ શારીરિક વિકલાંગતાઓની સરખામણીએ ઘણો વિશાળ છે. પરંતુ વિકલાંગતા અધિનિયમની કલમ ૨(૧) માં સૂચિબદ્ધ કોઈપણ વિકલાંગતા જો મોટર અકસ્માતમાં થયેલી ઇજાઓનું પરિણામ હોય, તો વળતર માંગવાના હેતુ માટે તે કાયમી વિકલાંગતા બની શકે છે.

૯. કાયમી અપંગતાનો ટકાવારી દર ડોક્ટરો દ્વારા સંપૂર્ણ શરીરને ધ્યાનમાં રાખીને અથવા ઘણી વાર કોઈ નિશ્ચિત અંગને ધ્યાનમાં રાખીને દર્શાવવામાં આવે છે. જ્યારે અપંગતા પ્રમાણપત્રમાં એવું જણાવવામાં આવે છે કે ઇજાગ્રસ્તને ડાબા નીચલા અંગમાં ૪૫% જેટલી કાયમી અપંગતા થઈ છે, ત્યારે તેનો અર્થ સંપૂર્ણ શરીરને ધ્યાનમાં રાખીને ૪૫% કાયમી અપંગતા થયો છે એવો થતો નથી. કોઈ અંગની (અથવા શરીરના કોઈ ભાગની) અપંગતાની વ્યાપ્તિ તે અંગની કુલ કાર્યક્ષમતાના ટકાવારી સ્વરૂપે દર્શાવવામાં આવે છે, તેથી સ્પષ્ટ છે કે તેને સંપૂર્ણ શરીરની અપંગતાની વ્યાપ્તિ ગણાવી શકાય નહીં. જો જમણા હાથમાં ૬૦% કાયમી અપંગતા હોય અને ડાબા પગમાં ૮૦% કાયમી અપંગતા હોય, તો તેનો અર્થ એવો થતો નથી કે સંપૂર્ણ શરીરને ધ્યાનમાં રાખીને કાયમી અપંગતાની વ્યાપ્તિ ૧૪૦% છે (અર્થાત્ ૮૦% ઉપરાંત ૬૦%). જો શરીરના જુદા જુદા ભાગોને જુદા જુદા ટકાવારીના પ્રમાણમાં અપંગતા થઈ હોય, તો સંપૂર્ણ શરીરને ધ્યાનમાં રાખીને કાયમી અપંગતા તરીકે તેની કુલ સરવાળી સ્પષ્ટપણે ૧૦૦% થી વધુ થઈ શકતી નથી.

૧૦. જ્યાં દાવેદારને ઇજાઓના પરિણામે કાયમી અપંગતા થાય છે, ત્યાં ભાવિ આવકના નુકસાનના મથાળા હેઠળ વળતરની આકલન તેની આવક ક્ષમતા પર આવી કાયમી અપંગતાનો શું પ્રભાવ અને અસર પડે છે તેના પર આધારિત રહેશે. ટ્રિબ્યુનલએ યાંત્રિક રીતે કાયમી અપંગતાની ટકાવારીને આર્થિક નુકસાન અથવા આવક ક્ષમતાના નુકસાનની ટકાવારી તરીકે લાગુ કરવી જોઈએ નહીં. મોટા ભાગના કેસોમાં, આર્થિક નુકસાનની ટકાવારી, એટલે કે, કાયમી અપંગતાથી ઉત્પન્ન થતી આવક ક્ષમતાના નુકસાનની ટકાવારી, કાયમી અપંગતાની ટકાવારીથી ભિન્ન રહેશે. કેટલીક ટ્રિબ્યુનલ્સ ભૂલથી એવું માને છે કે દરેક કેસમાં, કાયમી અપંગતાનો કોઈ નિશ્ચિત પ્રમાણ (ટકાવારી) આવક ક્ષમતાના સમાન પ્રમાણના નુકસાનમાં પરિણમે છે, અને પરિણામે, જો રજૂ કરાયેલ પુરાવાથી ૪૫% કાયમી અપંગતા દર્શાવવામાં આવે, તો તેઓ એ ઠરાવે છે કે ભાવિ આવક ક્ષમતામાં ૪૫% નુકસાન થયું છે. મોટા ભાગના કેસોમાં, આવક ક્ષમતાના નુકસાનના પ્રમાણ (ટકાવારી)ને કાયમી અપંગતાના પ્રમાણ (ટકાવારી) સમાન ગણવાથી ખૂબ ઓછી અથવા ખૂબ વધુ વળતર રકમ ફાળવવામાં આવશે.

૧૧. ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા જે બાબતનું મૂલવણી કરવાનું રહે છે તે એ છે કે કાયમી અક્ષમતાનો ઇજાગ્રસ્તની આવક કમાવવાની ક્ષમતા પર શું પ્રભાવ પડે છે; અને આવકના ટકાવારીના હિસાબે આવક કમાવવાની ક્ષમતામાં થયેલા ઘટાડાનું મૂલવણી કર્યા પછી, ભવિષ્યની આવકમાં થયેલા નુકસાન સુધી પહોંચવા માટે (આશ્રિતતા-નુકસાન નક્કી કરવા માટે વપરાતી માનક ગુણક પદ્ધતિ લાગુ કરીને) તેનો નાણાકીય હિસાબે પરિણામ નક્કી કરવાનું રહે છે. જોકે, અમે નોંધીએ છીએ કે કેટલાક કેસોમાં, પુરાવાનું મૂલવણી અને આકલન કર્યા પછી, ટ્રિબ્યુનલ એવો નિષ્કર્ષ પહોંચી શકે છે કે કાયમી અક્ષમતાના પરિણામે આવક કમાવવાની ક્ષમતામાં થયેલા નુકસાનની ટકાવારી લગભગ કાયમી અક્ષમતાની ટકાવારી જેટલી જ છે; આવી સ્થિતિમાં, અવશ્ય, ટ્રિબ્યુનલ વળતર નક્કી કરવા માટે ઉક્ત ટકાવારી અપનાવશે. (ઉદાહરણરૂપ, અર્વિંદ કુમાર મિશ્રા વિ. ન્યુ ઇન્ડિયા અશ્યોરન્સ કો. લિ. [(૨૦૧૦) ૧૦ એસ.સી.સી. ૨૫૪ :

(૨૦૧૦) ૩ એસ.સી.સી. (ફિ) ૧૨૫૮ : (૨૦૧૦) ૧૦ સ્કેલ ૨૯૮] અને
યાદવા કુમાર વિ. નેશનલ ઇન્શ્યોરન્સ કો. લિ. [(૨૦૧૦) ૧૦ એસ.સી.સી.
૩૪૧ : (૨૦૧૦) ૩ એસ.સી.સી. (ફિ) ૧૨૮૫ : (૨૦૧૦) ૮ સ્કેલ ૫૬૭]
માં આ અદાલતના નિર્ણયો જુઓ)

૧૨. તેથી, ટ્રિબ્યુનલએ પ્રથમ તો નક્કી કરવું પડે કે કોઈ કાયમી અપંગતા છે
કે નહીં અને, જો હોય, તો આવી કાયમી અપંગતાનું પ્રમાણ કેટલું છે. તેનો
અર્થ એ થાય છે કે ટ્રિબ્યુનલએ પુરાવાના સંદર્ભમાં વિચારણા કરીને નિર્ણય
કરવો જોઈએ:

(૧) અશક્તતા કાયમી છે કે કામચલાઉ;

(૨) જો અશક્તતા કાયમી હોય, તો તે કાયમી પૂર્ણ અશક્તતા છે કે
કાયમી આંશિક અશક્તતા;

(૩) જો અશક્તતાનો ટકા કોઈ નિશ્ચિત અંગના સંદર્ભમાં દર્શાવવામાં
આવ્યો હોય, તો તે અંગની આવી અશક્તતાનો સમગ્ર શરીરના કાર્ય પર
થતો પ્રભાવ, અર્થાત્ તે વ્યક્તિએ ભોગવેલી કાયમી વિકલાંગતા.

જો ટ્રિબ્યુનલ આ નિષ્કર્ષે પહોંચે કે કાયમી અશક્તતા નથી, તો ત્યારબાદ
આગળ વધીને ભવિષ્યની કમાણી કરવાની ક્ષમતામાં થયેલ નુકસાન નક્કી
કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઉદ્ભવતો નથી. પરંતુ જો ટ્રિબ્યુનલ આ નિષ્કર્ષે પહોંચે કે
કાયમી અશક્તતા છે, તો તે તેની વ્યાપ્તિ નિર્ધારિત કરવાની કાર્યવાહી કરશે.
ટ્રિબ્યુનલ તબીબી પુરાવાના આધારે દાવેદારની કાયમી અશક્તતાની
વાસ્તવિક વ્યાપ્તિ નિર્ધારિત કર્યા પછી, તેને નક્કી કરવું પડે છે કે આવી
કાયમી અશક્તતાએ તેની કમાણી કરવાની ક્ષમતાને અસર કરી છે કે કરશે.

૧૩. કાયમી અપંગતાનો વાસ્તવિક આવક ઉપાર્જન ક્ષમતા પર શું પ્રભાવ
પડે છે તે નક્કી કરવાની પ્રક્રિયામાં ત્રણ પગલાં સામેલ થાય છે. પ્રથમ,
ટ્રિબ્યુનલએ એ નક્કી કરવું પડે કે કાયમી અપંગતા હોવા છતાં દાવેદાર કઈ
પ્રવૃત્તિઓ ચાલુ રાખી શકતો હતો અને કાયમી અપંગતાના પરિણામે તે શું
કરી શકતો ન હતો (આ બાબત જીવનની સુવિધાઓના નુકસાનના
મથાળામાં વળતર ફાળવવા માટે પણ સંબંધિત છે). બીજું પગલું એ છે કે

અકસ્માત પહેલાં તેની રોજગાર પ્રવૃત્તિ, વ્યવસાય અને કામનું સ્વરૂપ શું હતું, તેમજ તેની વય કેટલી હતી, તે નક્કી કરવું. ત્રીજું પગલું એ જાણવા માટે છે કે શું (૧) દાવેદાર કોઈપણ પ્રકારની જીવનનિર્વાહની આવક કમાવવા માટે સંપૂર્ણપણે અસમર્થ બન્યો છે, અથવા (૨) કાયમી અપંગતા હોવા છતાં, દાવેદાર તે અગાઉ જે પ્રવૃત્તિઓ અને કાર્યો કરતો હતો તે હજી પણ અસરકારક રીતે ચાલુ રાખી શકે છે, અથવા (૩) શું તે પોતાની અગાઉની પ્રવૃત્તિઓ અને કાર્યો નિભાવવામાં અટકાવવામાં આવ્યો હતો અથવા મર્યાદિત થયો હતો, પરંતુ કેટલીક બીજી અથવા ઓછી કક્ષાની પ્રવૃત્તિઓ અને કાર્યો ચાલુ રાખી શકે તેવી સ્થિતિમાં હતો, જેથી તે પોતાની જીવનનિર્વાહની આવક મેળવતો રહે છે અથવા મેળવવાનું ચાલુ રાખી શકે.

૧૪. ઉદાહરણ તરીકે, જો દાવેદારનો ડાબો હાથ કપાઈ ગયો હોય, તો કાયમી શારીરિક અથવા કાર્યાત્મક અપંગતાનું મૂલ્યાંકન આશરે ૬૦% જેટલું થઈ શકે. જો દાવેદાર ડ્રાઈવર અથવા સુથાર હોય, તો જો તે ન તો વાહન ચલાવી શકે અને ન તો સુથારીકામ કરી શકે, એવી સ્થિતિમાં તેની આવક મેળવવાની ક્ષમતામાં વાસ્તવિક ઘટાડો પ્રાયઃ ૧૦૦% જેટલો થઈ શકે. બીજી તરફ, જો દાવેદાર સરકારી સેવામાં ક્લાર્ક હોય, તો તેના ડાબા હાથના નુકસાનથી રોજગાર ગુમાવવાનો પરિણામ આવશ્યક નથી અને તે પોતાની લિપિકીય ફરજો નિભાવી શકે હોવાથી ક્લાર્ક તરીકે ચાલુ રહી શકે; અને તેવી પરિસ્થિતિમાં આવક મેળવવાની ક્ષમતામાં ઘટાડો ડ્રાઈવર અથવા સુથારના કિસ્સામાં હોય તેમ ૧૦૦% નહીં હોય, અને ન જ તે વાસ્તવિક શારીરિક અપંગતા જેટલો ૬૦% હશે, પરંતુ તેનાથી ઘણો ઓછો હશે. વાસ્તવમાં, જો દાવેદાર સરકારી સેવામાં ચાલુ રહેતો હોય, તો “ભવિષ્યની આવકના નુકસાન”ના મથાળામાં કોઈ વળતર આપવાની જરૂરિયાત પણ ન હોઈ શકે, જોકે હાથ ગુમાવવાના પરિણામે જીવનસુવિધાઓના નુકસાનના મથાળામાં તેને વળતર અપાઈ શકે. ક્યારેક ઈજાગ્રસ્ત દાવેદારને સેવામાં ચાલુ રાખવામાં આવે, પરંતુ તેની અપંગતાને કારણે તે અગાઉ ધારિત પદ અથવા નોકરી સાથે સંકળાયેલી ફરજો બજાવવા યોગ્ય ન ગણાય, અને તેથી તેને ઓછા

વેતનભથ્થાવાળું કોઈ અન્ય યોગ્ય પરંતુ નીચું પદ આપવામાં આવે, તો એવી સ્થિતિમાં ઘટેલી આવકક્ષમતાને ધ્યાનમાં લઈ ભવિષ્યની આવકક્ષમતાના નુકસાનના મથાળામાં મર્યાદિત વળતર આપવું જોઈએ.

૧૫. નોંધવું યોગ્ય છે કે જ્યારે ભવિષ્યની કમાણી કરવાની ક્ષમતા ગુમાવાને ૧૦૦% (અથવા તો ૫૦% કરતાં વધુ કંઈપણ) તરીકે ગણીને વળતર આપવામાં આવે છે, ત્યારે સુવિધાઓના નુકસાન અથવા જીવનની અપેક્ષાના નુકસાનના મથાળા હેઠળ અલગથી વળતર આપવાની આવશ્યકતા ન રહી શકે અને પરિણામે, સુવિધાઓના નુકસાન અથવા જીવનની અપેક્ષાના નુકસાનના મથાળા હેઠળ માત્ર પ્રતીકાત્મક અથવા નામમાત્ર રકમ જ આપવાની રહે, કારણ કે અન્યથા વળતર આપવાની પ્રક્રિયામાં ઢિરુકિત થઈ શકે. તેમ હોય તો પણ.

૧૬. ઈજાઓ તથા તેમના પ્રભાવ, વિશેષ કરીને કાયમી અપંગતાની માત્રા અંગે જ્યારે તબીબી પુરાવા રજૂ કરવામાં આવે ત્યારે ટ્રિબ્યુનલને મૌન દર્શક બની રહેવું જોઈએ નહીં. અધિનિયમની કલમો ૧૬૮ અને ૧૬૯ એ સ્પષ્ટ કરે છે કે ટ્રિબ્યુનલ નાગરિક દાવાની જેમ તટસ્થ પંચ તરીકે કાર્ય કરતી નથી, પરંતુ “યોગ્ય વળતર” નિર્ધારિત કરવા માટે “દાવાની તપાસ કરવી” જરૂરી હોય એવા સત્યના સક્રિય અનુસંધાનકર્તા અને શોધક તરીકે કાર્ય કરે છે. તેથી, ટ્રિબ્યુનલએ વાસ્તવિક અને યોગ્ય સ્થિતિ નિશ્ચિત કરવા માટે સક્રિય ભૂમિકા ભજવવી જોઈએ જેથી તે “યોગ્ય વળતર”નું મૂલ્યાંકન કરી શકે. વ્યક્તિગત ઈજાના કેસોમાં વ્યવહાર કરતી વખતે, ટ્રિબ્યુનલએ તબીબી પુરાવાને સમજવા અને શારીરિક તથા કાર્યાત્મક અપંગતાનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે, શક્ય હોય ત્યાં સુધી, પોતાને તબીબી શબ્દકોશ અને કાયમી શારીરિક અશક્તિના મૂલ્યાંકન માટેની માર્ગદર્શિકા પુસ્તકથી સજ્જ કરવું જોઈએ (ઉદાહરણ તરીકે, અમેરિકન એકેડેમી ઓફ ઓર્થોપીડિક સર્જન્સ દ્વારા તૈયાર કરાયેલ ઓર્થોપીડિક સર્જન્સ માટે કાયમી શારીરિક અશક્તિના મૂલ્યાંકન માટેનું મેન્યુઅલ અથવા તેનું ભારતીય સમકક્ષ અથવા અન્ય અધિકૃત ગ્રંથો). ટ્રિબ્યુનલ, કામદારોના મામલામાં, વર્કમેન્સ કંપનસેશન

અધિનિયમ, ૧૯૨૩ ની પ્રથમ અનુસૂચિને પણ ધ્યાનમાં રાખી શકે છે, જે વિવિધ પ્રકારની ઇજાઓમાં કાયમી અપંગતાની માત્રા અંગે કંઈક સંકેત આપે છે.

૧૭. જો સાક્ષ્ય આપતા ડૉક્ટર તકનીકી ચિકિત્સકીય પરિભાષાઓનો ઉપયોગ કરે, તો ટ્રિબ્યુનલએ તેને ઇજાનું સ્વરૂપ અને તેની અસર અંગે, સરળ બિન-ચિકિત્સકીય શબ્દોમાં પણ જણાવવા માટે સૂચના આપવી જોઈએ. જો ડૉક્ટર કાયમી વિકલાંગતાના ટકાવારી અંગે સાક્ષ્ય આપે, તો ટ્રિબ્યુનલએ આ બાબતે સ્પષ્ટતા માગવી પડશે કે આવી વિકલાંગતાની ટકાવારી સમગ્ર શરીરને અનુસંધાને કાર્યાત્મક વિકલાંગતા છે કે પછી તે માત્ર કોઈ અંગને અનુસંધાને છે. જો કાયમી વિકલાંગતાની ટકાવારી કોઈ અંગને અનુસંધાને દર્શાવવામાં આવી હોય, તો ટ્રિબ્યુનલએ ડૉક્ટરનું મત માંગવું પડશે કે સમગ્ર શરીરને અનુસંધાને તેનાથી અનુરૂપ કાર્યાત્મક કાયમી વિકલાંગતા નિષ્કર્ષિત કરવી શક્ય છે કે નહીં અને, જો શક્ય હોય, તો તેની ટકાવારી કેટલી છે.

૧૮. જો ટ્રિબ્યુનલ એવા ડૉક્ટરોના નિષ્ણાત પુરાવાને સ્વીકારવાનો પ્રસ્તાવ કરે છે જેઓએ ઘાયલની સારવાર કરી નથી, પરંતુ યોગ્ય તબીબી મૂલ્યાંકન વિના “તુરંત ઉપયોગમાં લઈ શકાય તેવા” વિકલાંગતા પ્રમાણપત્રો આપે છે, તો તેને સાવધાનીપૂર્વક કાર્ય કરવું જોઈએ. એવા અપ્રામાણિક ડૉક્ટરોના અનેક ઉદાહરણો છે, જે ઘાયલની સારવાર કર્યા વિના, દાવેદારોને મદદરૂપ થવા માટે સહેલાઈથી ઉદાર વિકલાંગતા પ્રમાણપત્રો આપી દે છે. પરંતુ જ્યાં વિકલાંગતા પ્રમાણપત્રો વિધિપૂર્વક રચાયેલ તબીબી બોર્ડો દ્વારા આપવામાં આવ્યા હોય, ત્યાં આવા પ્રમાણપત્રોની પ્રામાણિકતા અંગેના પુરાવાને આધિન રહી તેમને સ્વીકારવામાં આવી શકે છે. ટ્રિબ્યુનલએ નિયમિત રીતે આ બાબત સુનિશ્ચિત કરવી જોઈએ કે ઘાયલની સારવાર કરનાર ડૉક્ટર અથવા સ્થાયી વિકલાંગતાનું મૂલ્યાંકન કરનાર ડૉક્ટરનો પુરાવો માંગવામાં આવે. માત્ર વિકલાંગતા પ્રમાણપત્ર અથવા ડિસ્ચાર્જ પ્રમાણપત્ર રજૂ કરવું, તેમાં દર્શાવેલ વિકલાંગતાની વ્યાપ્તિનો પુરાવો ગણાશે નહીં, જ્યાં સુધી દાવેદારની સારવાર કરનાર ડૉક્ટર

અથવા દાવેદારની તબીબી તપાસ કરીને વિકલાંગતાની વ્યાપ્તિનું મૂલ્યાંકન કરનાર ડૉક્ટરને, તે પ્રમાણપત્રના સંદર્ભમાં જિરહ માટે હાજર કરવામાં ન આવે. જો ટ્રિબ્યુનલ દાવેદાર દ્વારા રજૂ કરાયેલા તબીબી પુરાવાથી સંતુષ્ટ ન હોય, તો તે (પ્રતિષ્ઠિત સ્થાનિક હોસ્પિટલો/ તબીબી મહાવિદ્યાલયોની સલાહથી તેના દ્વારા જાળવવામાં આવતી પેનલમાંથી) તબીબી બોર્ડની રચના કરી શકે છે અને દાવેદારને એવા તબીબી બોર્ડ સમક્ષ વિકલાંગતાના મૂલ્યાંકન માટે મોકલી શકે છે.

૧૯. હવે ઉપર ચર્ચાયેલ સિદ્ધાંતોનો અમે સંક્ષેપ કરી શકીએ છીએ: (૧) બધી ઈજાઓ (અથવા ઈજાઓમાંથી ઉદ્ભવતી કાયમી અપંગતાઓ) આવક કમાવાની ક્ષમતામાં ઘટાડો લાવે જ એવું નથી.

(૨) કોઈ વ્યક્તિના સમગ્ર શરીર સંબંધે સ્થાયી અપંગતાની ટકાવારીને આવક ઉપાર્જન ક્ષમતાના નુકસાનની ટકાવારી માન્ય ધરી શકાતી નથી. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, આવક ઉપાર્જન ક્ષમતાના નુકસાનની ટકાવારી સ્થાયી અપંગતાની ટકાવારી જેટલી જ હોય એવું નથી (કેટલાક થોડાક પ્રકરણોમાં અપવાદરૂપે, જ્યાં ટ્રિબ્યુનલ પુરાવાના આધારે એવો નિષ્કર્ષ આપે છે કે આવક ઉપાર્જન ક્ષમતાના નુકસાનની ટકાવારી સ્થાયી અપંગતાની ટકાવારી જેટલી જ છે).

(૩) ઈજાગ્રસ્ત દાવેદારનો ઉપચાર કરનાર અથવા ત્યારબાદ તેની કાયમી અક્ષમતાની વ્યાપ્તિનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે તેની તપાસ કરનાર ડૉક્ટર માત્ર કાયમી અક્ષમતાની વ્યાપ્તિ અંગે જ પુરાવો આપી શકે છે. આવક ઉપાર્જન ક્ષમતામાં થયેલ ઘટાડો એવી બાબત છે, જેનો નિર્ધારણ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા સમગ્ર પુરાવાના સંદર્ભમાં કરવો પડશે.

(૪) સમાન કાયમી અક્ષમતા, વ્યવસાય, રોજગાર અથવા નોકરીના સ્વરૂપ, વય, શિક્ષણ તથા અન્ય પરિબળોના આધાર પર, ભિન્ન વ્યક્તિઓમાં આવક ઉપાર્જન ક્ષમતાના નુકસાનના ભિન્ન ટકાવારીઓનું પરિણામ આપી શકે છે.”

૪૧. બાદમાં, અન્ય એક ચુકાદામાં, અર્થાત્, જાકિર હુસૈન વિ. સાબિર અને

અન્ય, (૨૦૧૫) ૭ એસ.સી.સી. ૨૫૨, આ અદાલતે પીડિતને થયેલી ઈજાના વડી અદાલત દ્વારા કરાયેલ વિશ્લેષણના આધાર પર વળતરના મૂલ્યાંકનની યોગ્યતાનો વિચાર કરવો પડ્યો હતો (એક ડ્રાઈવર, જેને તેના હાથમાં કાયમી ઈજા થઈ હતી, જેના કારણે હલનચલન તેમજ કાંડા ઉપર અસર પડી હતી અને જેના પરિણામે તે કોઈપણ વાહન હંકારવા માટે અસમર્થ બન્યો હતો). વડી અદાલતે કાયમી અપંગતા ૩૦% ગણાવી હતી, જ્યારે તબીબે તેને ૫૫% પ્રમાણિત કરી હતી. આ અદાલતે, વડી અદાલતનો આદેશ રદ કરીને, અન્ય બાબતો ઉપરાંત આ રીતે નોંધ્યું હતું કે: “ ૧૫.આ ઈજાને કારણે, તબીબે જણાવ્યું હતું કે અપીલકર્તાને તેનો ખભો, કાંડો અને કોણી હલાવવામાં ઘણી મુશ્કેલી થતી હતી અને અકસ્માત પછી બે વર્ષ વીતી ગયા હોવા છતાં ઈજામાંથી પીવ નીકળતી હતી તથા તેનો ઉપચાર તેણે લીધો હતો. તબીબે પોતાના પુરાવામાં આગળ જણાવ્યું હતું કે અપીલકર્તાના જમણા હાથની હ્યુમરસ હાડકીમાં વાચરિંગ અને નેઈલિંગ સાથે મોડેથી જોડાયેલ ફ્રેક્ચર થયું હતું અને તેના કારણે તેને ૫૫% અપંગતા થઈ હતી તથા ભવિષ્યમાં તે કોઈપણ મોટર વાહન હંકારવા સક્ષમ રહેશે નહીં. વડી અદાલતમાં અપીલ બાકી હતી તે દરમિયાન તેનું ફરી એકવાર ઓપરેશન કરવામાં આવ્યું હતું અને તે ૧૦ દિવસ સુધી હોસ્પિટલમાં દાખલ રહ્યો હતો. અપીલકર્તા વડી અદાલતમાં વ્યક્તિગત રીતે હાજર હતો અને વડી અદાલતે નોંધ્યું અને ધ્યાનમાં લીધું હતું કે અપીલકર્તાનો જમણો હાથ સંપૂર્ણપણે ચૂરચૂર થયો હતો અને તર્કવિરુદ્ધ થઈ ગયો હતો. આ કેસમાં તબીબના પુરાવાના પ્રકાશમાં, ભવિષ્યની આવક ક્ષમતાના નુકસાન બાબતે રકમની ગણતરી માટે ટ્રિબ્યુનલ અને વડી અદાલતે કાયમી અપંગતાનું પ્રમાણ અનુક્રમે ૩૦% અને ૫૫% ગણીને ભૂલ કરી છે. નિશ્ચિતપણે, તબીબે અપીલકર્તાની કાયમી અપંગતા ૫૫% ગણાવી છે. જોકે, એક સંબંધિત હકીકતનો વિચાર કરવો મહત્વપૂર્ણ છે, એ છે કે અપીલકર્તા એક ડ્રાઈવર છે અને મોટર વાહન હંકારવું એ પોતે તેમજ તેના કુટુંબના સભ્યોના જીવનનિર્વાહનું એકમાત્ર સાધન છે. વધુમાં, આ નોંધવું અત્યંત મહત્વપૂર્ણ

છે કે વડી અદાલતે સ્પષ્ટપણે નોંધ્યું છે કે તેનો જમણો હાથ સંપૂર્ણપણે ચૂરચૂર થયો હતો અને તર્કવિરુદ્ધ થઈ ગયો હતો.

૧૬. રાજ કુમાર વિ. અજય કુમાર [(૨૦૧૧) ૧ એસ.સી.સી. ૩૪૩] માં, આ અદાલતે ખાસ કરીને એવા દ્રાઈવરનું દષ્ટાંત આપ્યું હતું કે જેને હાથનું કાયમી અપંગત્વ હોય અને જણાવ્યું હતું કે ભવિષ્યની આવક ક્ષમતાનું ગુકસાન વાસ્તવમાં ૧૦૦% થશે. તેથી, સ્પષ્ટ છે કે જ્યારે કાયમી અપંગતાને કારણે આવકના ગુકસાનનો પ્રશ્ન આવે છે, ત્યારે તે અપીલકર્તાને થયેલા ૧૦૦% ગુકસાન તરીકે ગણાવી શકાય, કારણ કે તે ફરી ક્યારેય દ્રાઈવર તરીકે કામ કરી શકશે નહીં. પ્રતિવાદી વીમા કંપનીનો આ વાદ કે અપીલકર્તા કોઈ અન્ય વૈકલ્પિક રોજગાર સ્વીકારી શકે, તેમની પ્રતિનિધિ જવાબદારી ટાળવા માટે કોઈ ન્યાયસંગત આધાર પૂરું પાડતો નથી. તેથી, આવકનું ગુકસાન અમે પ્રતિ વર્ષ રૂપિયા ૫૪,૦૦૦ તરીકે નિર્ધારિત કરીએ છીએ. આમ, આ અદાલતે સરલા વર્મા વિ. ડી.ટી.સી. [(૨૦૦૯) ૬ એસ.સી.સી. ૧૨૧ : (૨૦૦૯) ૨ એસ.સી.સી. (સિવ) ૭૭૦ : (૨૦૦૯) ૨ એસ.સી.સી. (ફિ) ૧૦૦૨] માં નિર્ધારિત કરેલા સિદ્ધાંતો મુજબ યોગ્ય ગુણાંક લાગુ કરતાં, અપીલકર્તાની ભવિષ્યની આવકનું કુલ ગુકસાન રૂપિયા ૫૪,૦૦૦ × ૧૬ = રૂપિયા ૮,૬૪,૦૦૦ થશે.”

૪૨. એન્થની ઉપનામ એન્થની સ્વામી વિ. મેનેજિંગ ડિરેક્ટર, કર્ણાટક સ્ટેટ રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન, (૨૦૨૦) ૭ એસ.સી.સી. ૧૬૧ માં, જ્યાં પીડિત વ્યવસાયે ચિત્રકાર હતો, ત્યાં ત્રણ-ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે રાજ કુમાર (ઉપરોક્ત) અને નાગરાજપ્પા વિ. ડિવિઝનલ મેનેજર, ઓરિએન્ટલ ઇન્સ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ, (૨૦૧૧) ૧૩ એસ.સી.સી. ૩૨૩ નું અનુસરણ કર્યું હતું. વડી અદાલતે ઇજાનું મૂલ્યાંકન ૨૫% કાયમી અપંગતા તરીકે કર્યું હતું, જોકે સારવાર આપનાર ડૉક્ટરે જણાવ્યું હતું કે બસના મુસાફરને થયેલી ઇજા (જે દર મહિને રૂ. ૯૦૦૦/- કમાતો હતો) ડાબા પગ માટે ૭૫% અને સમગ્ર શરીર માટે ૩૭.૫% હતી. રાજ કુમાર (ઉપરોક્ત) માં, ઉપરના અંગની શારીરિક અપંગતા સમગ્ર શરીરના ૨૨-૨૩% ના પ્રમાણમાં ૬૮% તરીકે નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી. વડી અદાલતે ઇજાનું

મૂલ્યાંકન ૨૫% તરીકે કરીને વળતર મંજૂર કર્યું હતું. જોકે, આ અદાલતે અપંગતા ૭૫% હતી તે આધારે ઇજાનું મૂલ્યાંકન કર્યું હતું અને નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું:

૮. ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષી ૩ એ અપીલકર્તાના ડાબા પગની શારીરિક કાર્યાત્મક અશક્તિ ૭૫% અને સમગ્ર શરીરની અશક્તિ ૩૭.૫% હોવાનું આંકલન કર્યું હતું. વડી અદાલતે સમગ્ર શરીરની માત્ર ૨૫% શારીરિક અશક્તિ ગણવી યોગ્ય માનેલી છે. ટકાવારીમાં આ ઘટાડા અંગે કોઈ ચર્ચા કરવામાં આવી નથી, તો અપીલકર્તાએ ભોગવેલી કાયમી કાર્યાત્મક અશક્તિના સ્વરૂપ અંગે કોઈ વિચારણા કરાઈ હોવાનો તો પ્રશ્ન જ નથી. પ્રકરણના તથ્યોમાં, શારીરિક કાર્યાત્મક અશક્તિની વ્યાપકતા એવી રીતે વિચારવામાં આવવી જોઈએ કે જેથી અપીલકર્તાને ભવિષ્યની આવકના નુકસાન બદલ ન્યાયસંગત અને યોગ્ય વળતર મળી શકે. અકસ્માતની તારીખે અપીલકર્તાની આવક કમાવવાની ક્ષમતા માત્ર ઘટી નથી પરંતુ સંપૂર્ણપણે નષ્ટ થઈ ગઈ છે. તે ચિત્રકાર તરીકે કામ કરવા અથવા કોઈપણ હસ્તકૌશલ્ય આધારિત કામ કરવા માટે કાયમી રીતે અસમર્થ બની ગયો છે. તેથી, ભવિષ્યની આવકના નુકસાન બદલનું વળતર એવું યોગ્ય અને ન્યાયસંગત હોવું જોઈએ કે જેથી તે ગૌરવપૂર્ણ જીવન જીવી શકે, માત્ર નામમાત્રનું અથવા મિથ્યા વળતર નહીં. જો ૭૫% શારીરિક અશક્તિના કારણે અપીલકર્તા પોતાનો સામાન્ય વ્યવસાય અથવા તેવા જ પ્રકારનું કોઈ કામ કરવા માટે કાયમી રીતે અશક્ત બન્યો હોય, તો તેને સમગ્ર શરીરની અશક્તિના પ્રમાણમાં વળતર આપવાનું સમજવું મુશ્કેલ છે. તેથી, અપીલકર્તા તેની ૭૫% કાયમી શારીરિક કાર્યાત્મક અશક્તિના આધારે, રૂપિયા ૫,૫૦૦ ના વેતન અને ૧૪ ના ગુણકથી પુનઃગણતરી કરેલ રૂપિયા ૬,૯૩,૦૦૦ મુજબ ભવિષ્યની આવકના નુકસાન બદલ વળતર મેળવવા પાત્ર હશે છે.

૪૩. મોટર વાહન અકસ્માતના પરિણામે ઇજા પામનારને ચૂકવવાપાત્ર વળતરની રકમનો પ્રશ્ન સૈયદ સાદિક અને અન્ય વિ. ડિવિઝનલ મેનેજર, યુનાઈટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ, (૨૦૧૪) ૨ એસ.સી.સી. ૭૩૫ માં વિચારવામાં આવ્યો હતો, જ્યારે આ સર્વોચ્ચ અદાલતે શાકભાજી વેચનાર

માટે, જેનું જમણું પગ મોટર અકસ્માતના પરિણામે કપવું પડ્યું હતું, ભવિષ્યની આવકની સંભાવનાઓના નુકસાન માટે વળતર ફાળવવા યોગ્ય ધોરણ લાગુ કરવાનું હતું. વડી અદાલતે અપંગતાનું પ્રમાણ ૬૫% ગણ્યું હતું. આ સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

“ ૭. વધુમાં, અપીલકર્તા એવો દાવો કરે છે કે તે શાકભાજી વેચનાર તરીકે કામ કરતો હતો. એ સાચું છે કે શાકભાજી વેચનારને એટલી હદ સુધી ગતિશીલતાની જરૂર ન પણ પડે, જો તે એક જ સ્થળે શાકભાજી વેચતો હોય. તેમ છતાં, શાકભાજી વેચવાનો વ્યવસાય માત્ર કોઈ નિશ્ચિત સ્થળેથી શાકભાજી વેચવામાં મર્યાદિત નથી. પરંતુ તેમાં હોલસેલ બજાર અથવા ખેડૂતો પાસેથી શાકભાજી મેળવવું અને ત્યારબાદ તેને રિટેલ બજારમાં વેચવું પણ સામેલ છે. આ પ્રક્રિયામાં ઘણી વખત લારીમાં શાકભાજી વેચવાનું પણ આવે છે, જેના માટે ૧૦૦% ગતિશીલતા આવશ્યક બને છે. પરંતુ સાવચેતીભર્યા અભિગમથી જો અમે એવું અનુમાન કરીએ કે અપીલકર્તા દાવેદાર દ્વારા શાકભાજી વેચવાનું કામ એક જ સ્થળેથી વેચાણ કરવા પૂરતું મર્યાદિત હતું, તો પણ બજાર સ્થળે શાકભાજી લાવવા માટે દાવેદારને પોતાની ગતિશીલતા બાબતે સહાયની જરૂર પડશે, કારણ કે કપાયેલ પગ સાથે તે માટે આવું કરવું અન્યથા અત્યંત મુશ્કેલ બનતું. અંગપ્રત્યંગ ગુમાવવાના બનાવોમાં, જ્યાં અંગ ગુમાવવું ઘણીવાર જીવનોપાર્જન ગુમાવવાના સમકક્ષ હોય છે, ત્યાં હસ્તમજૂરીના કેસોનો વ્યવહાર કરતાં અમે સંવેદનશીલ રહેવું આવશ્યક છે. તેમ છતાં, અપીલકર્તા દાવેદારને એકવાર બજાર સ્થળે લાવવામાં આવે પછી તે હજી પણ પોતાની આજીવિકા ઉપાર્જન કરવા સક્ષમ છે, તે બાબત ધ્યાનમાં લેતાં, આવકના નુકસાનનું નિર્ધારણ કરવા અમે અશક્તતાનું પ્રમાણ ૮૫% નક્કી કરીએ છીએ.

૮. અપીલકર્તા દાવેદારે પોતાની અપીલમાં વધુમાં એવો દાવો કર્યો હતો કે તે શાકભાજી વેચાણનું કામ કરીને પ્રતિ મહિને રૂ. ૧૦,૦૦૦ કમાતો હતો. જોકે, વડી અદાલતે દાવેદારે પોતાની આવકના નુકસાનને સ્થાપિત કરવા માટે કોઈ દસ્તાવેજ રજૂ કર્યો નહોતો તે ધ્યાનમાં લઈ આવકના નુકસાનને

પ્રતિ મહિને રૂ. ૩૫૦૦ ગણ્યું હતું. અસંગઠિત ક્ષેત્રમાં મજૂર તરીકે સંકળાયેલ અને પોતાનો વ્યવસાય કરતો વ્યક્તિ પોતાની માસિક આવક સાબિત કરવા માટે દસ્તાવેજો રજૂ કરે તેવી અપેક્ષા કેવી રીતે રાખી શકાય તે બાબતે અમને પોતાને જ મનાવવામાં મુશ્કેલી પડે છે.....”

જજ. અરવિંદ કુમાર મિશ્રા (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં, અકસ્માતના સમયે અપીલકર્તા પ્રતિષ્ઠિત કોલેજમાં એન્જિનિયરિંગ (મિકેનિકલ) ડિગ્રીનો અંતિમ વર્ષની વિદ્યાર્થી હતો. તે તેજસ્વી વિદ્યાર્થી હતો અને તેણે પોતાની તમામ સેમેસ્ટરની પરીક્ષાઓ વિશિષ્ટ શ્રેણી સાથે પાસ કરી હતી. તેને ગંભીર ઇજાઓ પહોંચી હતી અને તે આશરે બે મહિના સુધી કોમાની સ્થિતિમાં રહ્યો હતો; સર્જરીઓ માટે તેને જુદી જુદી હોસ્પિટલોમાં ખસેડવામાં આવતાં તેનો અભ્યાસ ખોરવાઈ ગયો હતો. ઘણા મહિના સુધી તેની સ્થિતિ ગંભીર રહી હતી; તેનો જમણો હાથ કપાઈ ગયો હતો અને દ્રષ્ટિ પર ગંભીર અસર પહોંચી હતી. આ અદાલતે તેનો દાવો સ્વીકારીને એવું ઠરાવ્યું હતું કે તે ૭૦% ની હદ સુધી કાયમી રીતે અશક્ત બન્યો હતો. મોહન સોની વિ. રામ અવતાર તોમર અને અન્ય, (૨૦૧૨) ૨ એસસીસી ૨૬૭ (પાનું ૨૭૨) માં, પગ ગુમાવવાની પરિણતિ ધરાવતા ઇજાના કેસમાં, આ અદાલતે એવું ઠરાવ્યું હતું કે અશક્તતાની હદ અંગેના તબીબી પુરાવાને યાંત્રિક રીતે ઘટાડવા જોઈએ નહીં:

“૮. પક્ષકારોના વકીલોને સાંભળ્યા પછી અને નોંધપર રહેલી સામગ્રીનું અવલોકન કર્યા બાદ, અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે અપીલકર્તાની અપંગતાને કામદારોના વળતર અધિનિયમ, ૧૯૨૩ ની અનુસૂચિ ૧ ના સંદર્ભમાં ૫૦% પર નિર્ધારિત કરવામાં ટ્રિબ્યુનલ તેમજ વડી અદાલત બન્નેએ ભૂલ કરી હતી. ભવિષ્યની આવકના નુકસાનના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, અકસ્માતથી થયેલી કોઈપણ શારીરિક અપંગતાનું મૂલવણું, તે અપંગતા ભોગવનાર વ્યક્તિ કયા સ્વરૂપનું કામ કરી રહ્યો હતો તેના સંદર્ભમાં કરવું આવશ્યક છે. આ મૂળભૂત આધાર છે અને એક વાર આ બાબત સમજી લેવાય પછી, સ્પષ્ટપણે એવું અનુસરે છે કે સમાન ઇજા અથવા નુકસાન બે જુદી જુદી વ્યક્તિઓને જુદી જુદી રીતે અસર કરી શકે છે. એવા સીમાંત ખેડૂતનો કેસ લો, જે પોતાની ખેતીનું કામ પોતે જ કરે છે અને પોતાના જ બે હાથથી પોતાની જમીન હાંકે છે; અથવા સાચકલ –

રિક્ષા ખેંચનારનો, જે દેશભરના સેંકડો નાના શહેરોમાં વાહનવ્યવહારના મુખ્ય સાધનોમાંનું એક છે. સીમાંત ખેડૂત હોય કે સાચકલ-રિક્ષા ખેંચનાર, એમનામાંથી કોઈ એકનો એક પગ ગુમાવવો, તેમની કમાણી કરવાની ક્ષમતાની દૃષ્ટિએ, માર્ગનો અંત સમાન બની જાય. પરંતુ કચેરીમાં ટેબલ પર બેસીને થતું કોઈ પ્રકારનું કામ કરતા વ્યક્તિના મામલે, એક પગ ગુમાવવાથી કદાચ સમાન અસર ન પડે. કોઈપણ વ્યક્તિ માટે એક પગનું નુકસાન (અથવા એ બાબતે કોઈપણ અંગનું નુકસાન) તેના વ્યક્તિગત, કૌટુંબિક અથવા સામાજિક જીવન પર નિશ્ચિતપણે અત્યંત આઘાતજનક અસર કરે જ છે, પરંતુ કચેરીમાં કામ કરતા વ્યક્તિને એક પગનું નુકસાન થવાથી, તેના કામ/કમાણી કરવાની ક્ષમતામાં, સીમાંત ખેડૂત અથવા સાચકલ-રિક્ષા ખેંચનારના કેસની સરખામણીમાં, સમાન પ્રમાણમાં અવરોધ ઊભો થતો નથી.

૧૦. આ અદાલતે કે. જનાર્ધનના કેસમાં [(૨૦૦૮) ૮ એસ.સી.સી. ૫૧૮ : (૨૦૦૮) ૨ એસ.સી.સી. (એલ એન્ડ એસ) ૭૩૩], વડી અદાલતનો ચુકાદો રદ કર્યો હતો અને એવું ઠરાવ્યું હતું કે ટેન્કર ચાલકને ૧૦૦% અશક્તતા થઈ હતી અને ટેન્કર ચાલક તરીકે પોતાનું ગુજરાન કમાવવાની તેની ક્ષમતા અસમર્થ બની ગઈ હતી, કારણ કે તેનું જમણું પગ ઘૂંટણથી કાપવામાં આવ્યું હતું અને, તે મુજબ, કર્મચારીઓના વળતર માટેના કમિશનર દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશ પુનઃસ્થાપિત કર્યો હતો. કે. જનાર્ધન [(૨૦૦૮) ૮ એસ.સી.સી. ૫૧૮ : (૨૦૦૮) ૨ એસ.સી.સી. (એલ એન્ડ એસ) ૭૩૩] માં આ અદાલતે પ્રતિપ નારાયણ સિંહ દેવ વિ. શ્રીનિવાસ સબાતા [(૧૯૭૬) ૧ એસ.સી.સી. ૨૮૯ : ૧૯૭૬ એસ.સી.સી. (એલ એન્ડ એસ) ૫૨]માં અદાલતના અગાઉના નિર્ણયનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો હતો અને તેના પર આધાર રાખ્યો હતો, જેમાં એક સુતારનું ડાબું હાથ કોણીથી કાપી નાખવામાં આવતા તેને તેની કમાણી કરવાની ક્ષમતાનો સંપૂર્ણ નુકસાન થયો હોવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું.

૧૩. વળતરની રકમમાં કોઈપણ ઘટાડો કરવા માટે, અપંગતા હોવા છતાં પીડિત વ્યક્તિ પોતાની રોજગારી બદલીને અથવા જીવનનિર્વાહનું બીજું સાધન અપનાવીને આવકના નુકસાનની ભરપાઈ કરી શક્યો હોત, એવી માત્ર કલ્પિત અનુમાનથી વધુ કંઈક સ્પષ્ટ અને દઢ આધાર આવશ્યક હોવો જોઈએ. તે કારણસર ઓછી વળતરની રકમના પક્ષમાં દલીલ કરનાર પક્ષે ન્યાયાધિકરણ સમક્ષ એવી રજૂઆત કરવી અને દર્શાવવું આવશ્યક છે કે પીડિત વ્યક્તિને કોઈ કાનૂની રક્ષણ પ્રાપ્ત હતું (જેમ કે, પર્સન્સ વિથ ડિસએબિલિટીઝ (ઇક્વલ ઓપર્ચુનિટીઝ, પ્રોટેક્શન ઓફ રાઈટ્સ એન્ડ ફુલ પાર્ટિસિપેશન) અધિનિયમ, ૧૯૯૫ હેઠળ આવરી લેવાયેલા વ્યક્તિઓના કિસ્સામાં) અથવા અસંગઠિત ક્ષેત્રમાં જીવનનિર્વાહ કમાવતી વિશાળ જનસમૂહની બાબતમાં, સપ્રમાણ અને વિશ્વસનીય પુરાવાથી એ સાબિત કરવું જોઈએ કે પીડિત વ્યક્તિએ હકીકતમાં પોતાની રોજગારી અથવા જીવનનિર્વાહનું સાધન બદલ્યું હતું અને આવા બદલાવના પરિણામે તેને નિશ્ચિત આવક પ્રાપ્ત થતી હતી.

૧૪. અમારી દૃષ્ટિએ, અપીલકર્તાની આવક મેળવનારી ક્ષમતાનો નુકસાન ૧૦૦% જેટલો ઊંચો હોઈ શકે છે, પરંતુ કોઈ પણ સ્થિતિમાં તે ૯૦% કરતાં ઓછો નહીં હોય. તેથી, અમે એવું નિશ્ચય કરીએ છીએ અને ઠરાવીએ છીએ કે અપીલકર્તાની ભવિષ્યની આવકના નુકસાન બદલનું વળતર તે આધાર પર ગણવું આવશ્યક છે. તે આધાર પર ગણતરી કરતાં, વળતરની રકમ રૂપિયા ૩,૫૬,૪૦૦ થાય છે અને રૂપિયા ૩૦,૦૦૦ તથા રૂપિયા ૧૫,૦૦૦ ઉમેર્યા બાદ કુલ રકમ રૂપિયા ૪,૦૧,૪૦૦ થાય છે. વધારાની વળતર રકમ પર દાવા અરજી દાખલ કર્યાની તારીખથી લઈને ચુકવણીની તારીખ સુધી પ્રતિ વર્ષ ૯%ના દરે વ્યાજ લાગુ પડશે. વ્યાજ સહિતની વધારાની વળતર રકમ અપીલકર્તાને વિલંબ વિના અને આજથી વધુમાં વધુ ત્રણ મહિનાની અંદર ચૂકવવામાં આવવી જોઈએ.”

૪૫. વધુ એક નિર્ણય, સંદીપ ખનુજા વિ. અતુલ દાંડે અને અન્ય , (૨૦૧૭) ૩ એસ.સી.સી. ૩૫૧ , માં પણ કાયમી અશક્તતાની માત્રાનું આકલન

કરવાની ચોક્કસ બાબતનો વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો. પીડિતની વય અંદાજે ૩૦ વર્ષ હતી, અને તે વિવિધ સંસ્થાઓ માટે ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ તરીકે કામ કરતો હતો, જેના બદલામાં તેને વ્યાવસાયિક ફી મળતી હતી. તેને થયેલી ઈજાઓના પરિણામે તેની હિલચાલમાં ગંભીર અક્ષમતા સર્જાઈ હતી; જેમ કે તેને સીડીઓ ચઢવામાં મુશ્કેલી પડતી હતી, ઊંઘતી વખતે પીઠમાં તકલીફ રહેતી હતી, વગેરે. તેના પગમાં સળિયો પ્રતિસ્થાપિત કરવામાં આવ્યો હતો. તેને ૭૦% કાયમી અશક્તતા તથા માનસિક અને શારીરિક યાતના ભોગવવી પડી હતી. આ અદાલતે અશક્તતાના પ્રમાણની ગણતરી કરવાની યોગ્ય રીત અંગે નોંધ કરતાં વળતર વધાર્યું હતું. આ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું: “ ૧૩. છેલ્લા થોડા વર્ષોમાં, આ બાબત સંબંધી કાનૂનને આ અદાલતે, કેટલીક બાબતો વિષે રહેલા વિવિધ મતભેદોના કારણે ઊભી થયેલી કેટલીક ગૂંચવણો દૂર કરીને, સુસંગત બનાવ્યું છે. આ બધા કેસોની નોંધ લેવાની પણ આવશ્યકતા નથી. અમને જણાય છે કે કાયમી/આંશિક અશક્તતાના કેસમાં વળતર નિર્ધારણનો સિદ્ધાંત, વિષયસંબંધિત કેસકાનૂનનો ઉલ્લેખ કરીને, રાજ કુમાર વિ. અજય કુમાર [(૨૦૧૧) ૧ એસ.સી.સી. ૩૪૩ : (૨૦૧૧) ૧ એસ.સી.સી. (સિવિ.) ૧૬૪ : (૨૦૧૧) ૧ એસ.સી.સી. (ફિ.) ૧૧૬૧]માં નીચેના શબ્દોમાં વિસ્તૃત રીતે પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યો છે: (એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૩૪૮-૫૦, પરિચ્છેદ ૮-૧૧)

“ કાયમી અપંગતાને કારણે ભાવિ આવકના નુકસાનનું મૂલ્યાંકન

૮. એક્સ એક્સ એક્સ

૯. કાયમી અપંગતાનો ટકા ડૉક્ટરો દ્વારા સમગ્ર શરીરના સંદર્ભમાં, અથવા ઘણીવાર કોઈ વિશિષ્ટ અંગના સંદર્ભમાં દર્શાવવામાં આવે છે. જ્યારે અપંગતા પ્રમાણપત્રમાં એવું દર્શાવવામાં આવે છે કે ઈજાગ્રસ્તને ડાબા નીચેના અંગમાં ૪૫% જેટલી કાયમી અપંગતા થઈ છે, ત્યારે તે સમગ્ર શરીરના સંદર્ભમાં ૪૫% કાયમી અપંગતા સમાન નથી. કોઈ અંગની (અથવા શરીરના કોઈ ભાગની) અપંગતાનું પ્રમાણ, તે અંગની કુલ કાર્યક્ષમતાના ટકા તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યું હોય, તો સ્પષ્ટ છે કે તેને સમગ્ર

શરીરની અપંગતાનું પ્રમાણ માની શકાય નહીં. જો જમણા હાથમાં ૬૦% કાયમી અપંગતા હોય અને ડાબા પગમાં ૮૦% કાયમી અપંગતા હોય, તો તેનો અર્થ એવો થતો નથી કે સમગ્ર શરીરના સંદર્ભમાં કાયમી અપંગતાનું પ્રમાણ ૧૪૦% છે (અર્થાત્ ૮૦% સાથે ૬૦%). જો શરીરના અલગ અલગ ભાગોને અલગ અલગ ટકાવારીની અપંગતા થઈ હોય, તો સમગ્ર શરીરના સંદર્ભમાં કાયમી અપંગતા તરીકે દર્શાવાતું તેનું કુલ સરવાળું સ્પષ્ટપણે ૧૦૦% કરતાં વધુ હોઈ શકે નહીં.

૧૦. જ્યાં દાવેદારને ઈજાઓના પરિણામે કાયમી અપંગતા થાય છે, ત્યાં ભવિષ્યની આવકના નુકસાનના મથાળામાં વળતરની ગણતરી તેની કમાણી કરવાની ક્ષમતા પર એવી કાયમી અપંગતાની અસર અને પ્રભાવ પર નિર્ભર રહેશે. ટ્રિબ્યુનલએ કાયમી અપંગતાની ટકાવારીને આર્થિક નુકસાન અથવા કમાણી કરવાની ક્ષમતાના નુકસાનની ટકાવારી તરીકે યાંત્રિક રીતે લાગુ કરવી જોઈએ નહીં. મોટા ભાગના કેસોમાં, આર્થિક નુકસાનની ટકાવારી, એટલે કે કમાણી કરવાની ક્ષમતાના નુકસાનની ટકાવારી, જે કાયમી અપંગતાથી ઊભી થાય છે, તે કાયમી અપંગતાની ટકાવારીથી ભિન્ન હશે. કેટલીક ટ્રિબ્યુનલ્સ ભૂલથી એવું માને છે કે દરેક કેસમાં કાયમી અપંગતાનો નિશ્ચિત દરજ્જો (ટકાવારી) કમાણી કરવાની ક્ષમતાના સમાનુપાતી નુકસાનમાં પરિણમે છે, અને પરિણામે, જો રજૂ થયેલા પુરાવાથી કાયમી અપંગતા ૪૫% હોવાનું દર્શાવાતું હોય, તો તેઓ એમ ઠરાવે છે કે ભવિષ્યની કમાણી કરવાની ક્ષમતામાં ૪૫% નુકસાન થયું છે. મોટા ભાગના કેસોમાં, કમાણી કરવાની ક્ષમતાના નુકસાનના દરજ્જા (ટકાવારી) ને કાયમી અપંગતાના દરજ્જા (ટકાવારી) સાથે સરખાવી દેવામાં આવે, તો તેના પરિણામે અથવા તો ખૂબ ઓછું અથવા ખૂબ વધુ વળતર ફાળવવામાં આવશે.

૧૧. ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા જે બાબતનું મૂલ્યાંકન કરવાનું છે તે એ છે કે કાયમી અશક્તતાનો ઈજાગ્રસ્તની આવક મેળવવાની ક્ષમતા પર શું પ્રભાવ પડે છે; અને આવકની ટકાવારીના પ્રમાણમાં આવક મેળવવાની ક્ષમતાના

ગુકસાનનું મૂલ્યાંકન કર્યા પછી, ભવિષ્યમાં આવકના ગુકસાન સુધી પહોંચવા માટે (આશ્રિતતાના ગુકસાનનું નિર્ધારણ કરવા માટે ઉપયોગમાં લેવાતી પ્રચલિત ગુણાંક પદ્ધતિ લાગુ કરીને) તેને નાણાંકીય મૂલ્યના રૂપમાં પરિમાણિત કરવું પડે છે. તેમ છતાં, અમે નોંધ લઈએ છીએ કે કેટલાક કેસોમાં, પુરાવાની મૂલવણી અને મૂલ્યાંકન પછી, ટ્રિબ્યુનલ એવું નિષ્કર્ષે પહોંચી શકે છે કે કાયમી અશક્તતાના પરિણામે આવક મેળવવાની ક્ષમતામાં થયેલા ગુકસાનની ટકાવારી, કાયમી અશક્તતાની ટકાવારી જેટલી જ લગભગ સમાન છે; એવી સ્થિતિમાં, સ્વાભાવિક રીતે, વળતરની નિર્ધારણા માટે ટ્રિબ્યુનલ ઉક્ત ટકાવારી અપનાવશે.”

૧૪. તેથી, જે નિર્ણાયક પરિબલને ધ્યાનમાં લેવું આવશ્યક છે તે એનું મૂલ્યાંકન કરવાનું છે કે કાયમી અપંગતાનો ઇજાગ્રસ્તની આવક મેળવનારી ક્ષમતા પર કોઈ પ્રતિકૂળ અસર થાય છે કે નહીં. આ અર્થમાં, એમ.એ.સી.ટી.એ ઉપરોક્ત કસોટીને ધ્યાનમાં લઈને મુદ્દાને યોગ્ય દિશામાં અભિગમ કર્યો હતો. જોકે, ઉપરોક્ત કસોટીના પ્રયોગ અંગે એમ.એ.સી.ટી.ના નિષ્કર્ષને અમે ભૂલભર્યો માનીએ છીએ. અપીલકર્તાને થયેલી ૭૦% કાયમી અપંગતાનો અપીલકર્તાની આવક મેળવનારી ક્ષમતા પર કોઈ અસર નહીં થાય, એવો અભિપ્રાય અપનાવતા એમ.એ.સી.ટી.એ અત્યંત સંકુચિત દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો હતો. એમ.એ.સી.ટી.એ એવું માન્યું કે અપીલકર્તા ચાર્ટર્ડ અકાઉન્ટન્ટ હોવાથી તેને બેઠાડું કામ કરવાનું હોય અને તેથી તેની કાર્યક્ષમતા ખોરવાઈ નથી. આવો નિષ્કર્ષ ત્યારે વાજબી ગણાત જો અપીલકર્તા એવી નોકરીમાં હોત જ્યાં કાર્યની આવશ્યકતા બેઠાડું/ટેબલનું કામ કરવાની હોય અને તે કામ બદલ માસિક પગાર મળતો હોય. એમ.એ.સી.ટી.એ અવગણેલી એક મહત્વપૂર્ણ વિશેષતા અને બાબત એ છે કે અપીલકર્તા વ્યવસાયિક ચાર્ટર્ડ અકાઉન્ટન્ટ છે. આ કામ કાર્યક્ષમતાપૂર્વક કરવા અને પોતાની આવકમાં વધારો કરવા માટે ચાર્ટર્ડ અકાઉન્ટન્ટે અવરજવર પણ કરવી પડે છે. જો ચાર્ટર્ડ અકાઉન્ટન્ટ કરવેરા સંબંધિત કામ કરતો હોય, તો તેને આવકવેરા અધિનિયમ હેઠળ નિર્ધારક સત્તાધિકારીઓ અને અપીલીય સત્તાધિકારીઓ સમક્ષ હાજર

થવું પડે છે, કારણ કે ચાર્ટર્ડ અકાઉન્ટન્ટને આવકવેરા અપીલીય ટ્રિબ્યુનલ સુધી વ્યવસાય કરવાની મંજૂરી છે. ઘણીવાર ચાર્ટર્ડ અકાઉન્ટન્ટોને તેમના મુકતારોને મળવા જવું પડે છે. જો ચાર્ટર્ડ અકાઉન્ટન્ટ મુખ્યત્વે ઓડિટનું કામ કરતો હોય, તો તેને માત્ર પોતાના મુકતારોને જ નહીં પરંતુ વિવિધ સત્તાધિકારીઓને પણ મળવા જવું આવશ્યક બને છે. વિવિધ અધિનિયમો હેઠળ અનેક વૈધાનિક ફરજો એવી છે જે ચાર્ટર્ડ અકાઉન્ટન્ટો નિભાવે છે. આવી ફરજો નિભાવવામાં મુક્ત અવરજવર આવશ્યક છે. જે વ્યક્તિ કાર્યરત હોય અને પોતાની ફરજો નિભાવવા માટે મુક્તપણે હલનચલન કરી શકતી ન હોય, તે સ્વસ્થ અને દૈનિક રીતે સક્ષમ વ્યક્તિની સરખામણીએ સમકક્ષ આવક મેળવી શકશે નહીં. અપીલકર્તાની હલનચલન ક્ષમતા મોટા પ્રમાણમાં મર્યાદિત થઈ ગઈ છે અને તે પણ નાની ઉંમરે. વડી અદાલતે આ બાબતને માન્યતા આપી હોવા છતાં, તેણે મલ્ટિપ્લાયરનો સિદ્ધાંત લાગુ કરવાની આગળની કાર્યવાહી કરી નહોતી. અમારો અભિપ્રાય છે કે આ પ્રકારના કેસમાં અને અપીલકર્તાને થયેલી ઈજાઓને ધ્યાનમાં લેતા, આવક મેળવનારી ક્ષમતામાં નિશ્ચિત ઘટાડો થયો છે અને તેના માટે મલ્ટિપ્લાયર પદ્ધતિ અપનાવી વળતર આપવું અનિવાર્ય બને છે.....

૧૫. અરવિંદ કુમાર મિશ્રા કેસમાં [અરવિંદ કુમાર મિશ્રા વિ. ન્યૂ ઈન્ડિયા એશ્યોરન્સ કો. લિ., (૨૦૧૦) ૧૦ એસ.સી.સી. ૨૫૪ : (૨૦૧૦) ૪ એસ.સી.સી. (સિવિ) ૧૫૩ : (૨૦૧૦) ૩ એસ.સી.સી. (ક્રિ) ૧૨૫૮], કેરળ એસ.આર.ટી.સી. વિ. સુસંમ્મા થોમસ [(૧૯૯૪) ૨ એસ.સી.સી. ૧૭૬ : ૧૯૯૪ એસ.સી.સી. (ક્રિ) ૩૩૫] મામલાના ચુકાદાનું અનુસરણ કર્યા બાદ, અદાલતે અકસ્માત સમયે ૨૫ વર્ષના રહેલા પીડિતની ઉંમરને ધ્યાનમાં રાખીને ૧૮ નો ગુણાંક લાગુ કરવાનો વિકલ્પ પસંદ કર્યો હતો.

૧૬. વર્તમાન કેસમાં, એમ.એ.સી.ટી.એ અપીલકર્તાની આવક રૂ. ૧૦,૦૦૦, અર્થાત્ પ્રતિ વર્ષ રૂ. ૧,૨૦,૦૦૦ નક્કી કરી હતી. અકસ્માતના સમયે અપીલકર્તાની ઉંમરને ધ્યાનમાં લેતાં, ૧૭નો ગુણક લાગુ પડે એવો હતો. કાયમી વિકલાંગતા ૭૦% હોવાની બાબત ધ્યાનમાં રાખતાં, આ

મથાળામાં વળતરની રકમ રૂ. ૧૪,૨૮,૦૦૦ થાય છે. એમ.એ.સી.ટી.એ કાયમી વિકલાંગતા માટે રૂ. ૭૦,૦૦૦ વળતર મંજૂર કર્યું હતું, જે વધારીને રૂ. ૧૪,૨૮,૦૦૦ કરવામાં આવે છે. માનસિક અને શારીરિક વેદના તથા જીવન પ્રત્યેની હતાશા અને નિરાશા માટે, એમ.એ.સી.ટી.એ રૂ. ૩૦,૦૦૦ની રકમ મંજૂર કરી હતી, જેને અમે વધારીને રૂ. ૧,૩૦,૦૦૦ કરીએ છીએ.....”

૪૬. અરવિંદ કુમાર મિશ્રા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, આ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૯. વ્યક્તિગત ઈજાના કારણે થતી તમામ હાનિના આકલન સંબંધે પ્રામાણિક નિર્ધારણોની સ્થિતિનું અમે વિગતવાર પુનરાવલોકન કરવાનો આશય રાખતા નથી. એટલું કહેવું પૂરતું છે કે વ્યક્તિગત ઈજાના કારણે થતી તમામ હાનિના આકલનનો આધાર વળતર છે. સંપૂર્ણ વિચાર એ છે કે દાવેદારને, જેટલું નાણાં દ્વારા શક્ય હોય તેટલું, તે અગાઉ જે સ્થિતિમાં હતો તે જ સ્થિતિમાં મૂકવો. સંપૂર્ણ વળતર ભાગ્યે જ શક્ય બને, છતાં આ વાત ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે કે પીડિતે કોઈ ખોટું કર્યું નથી; તેણે અપરાધી કૃત્ય કરનારના હાથે પીડા ભોગવી છે અને અદાલતે તેને થયેલી પીડા માટે સંપૂર્ણ અને યથોચિત વળતર મળે તેની કાળજી લેવી જ જોઈએ.

૧૦. વ્યક્તિગત ઈજાના કેટલાક મામલાઓમાં દાવો જીવનભરની આવકના નુકસાન સંબંધે હોઈ શકે છે, કારણ કે, ભલે તે જીવિત રહેશે, તે પોતાની રોજીરોટી કમાઈ શકશે નહીં. અન્ય મામલાઓમાં, આવકના આંશિક નુકસાન માટે દાવો કરવામાં આવી શકે છે. દરેક મામલો તેના પોતાના તથ્યોના પ્રકાશમાં વિચારવાનો રહે છે અને અંતે, એ પ્રશ્ન પૂછવો આવશ્યક બને છે કે આપવામાં આવેલી રકમ ન્યાયસંગત અને વાજબી રકમ છે કે નહીં. વ્યક્તિગત ઈજાના મામલાઓમાં વળતરના મૂલ્યાંકન માટેનો પરંપરાગત આધાર — અને હવે વળતરના યોગ્ય માપદંડ તરીકે સ્વીકારાયેલ પદ્ધતિ પણ એ જ છે — યોગ્ય ગુણકનો યોગ્ય આધાર રકમ સાથે સ્વીકાર કરવો એ છે.”

૪૭. પપ્પુ દેવ યાદવ વિ. નરેશ કુમાર અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૨૦

એસ.સી.સી. ૪૪૨૪ માં, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે અદાલતોને રૂઢિપ્રાય અથવા સંકુચિત દૃષ્ટિકોણ અપનાવવો જોઈએ નહીં, પરંતુ તેના બદલે, વિકલાંગતાના વ્યાપના મૂલ્યાંકનમાં તેમજ વિવિધ મથકો હેઠળ વળતરના નિર્ધારણમાં, જીવનની વાસ્તવિકતાઓને ધ્યાનમાં રાખીને મામલાને જોવો જોઈએ. આ કેસમાં, અદાલતના મતે, એક હાથ ગુમાવવાથી અપીલકર્તાની આવક મેળવવાની ક્ષમતા પર ગંભીર પ્રતિકૂળ અસર થઈ હતી. ટાઇપિસ્ટ/ડેટા એન્ટ્રી ઓપરેટર તરીકે, તેના હાથોનું સંપૂર્ણ કાર્યરત હોવું તેના જીવનનિર્વાહ માટે આવશ્યક હતું. તેની કાયમી અપંગતાનું પ્રમાણ ૮૯% તરીકે આંકવામાં આવ્યું હતું; જોકે, વડી અદાલતે કોઈક ‘ પ્રમાણસર ’ સિદ્ધાંતના સંપૂર્ણપણે ખોટા અમલના આધારે તેને અડધું કરીને ૪૫% કર્યું હતું, જે અતર્કસંગત હતું અને કાયદામાં સમર્થનપાત્ર નથી. જે જોવાનું છે, જેમ કે એક પછી એક નિર્ણયો દ્વારા ભારપૂર્વક જણાવાયું છે, તે ઇજાથી પીડિતની આવક ઉપાર્જન ક્ષમતા પર પડતી અસર છે. અંગ ગુમાવવાનો બનાવ (પગ અથવા હાથ) અને તે કારણે તેની ગંભીરતા, પીડિતના વ્યવસાય, ધંધા અથવા રોજગારના સંદર્ભમાં આંકવાની હોય છે; તાત્કાલિક અમલ માટે કોઈ અંધ અંકગણિતીય સૂત્ર હોઈ શકે નહીં.

૪૮. ઉપરોક્ત વ્યાપક સિદ્ધાંતો ધ્યાનમાં રાખીને, વડી અદાલતે અપીલકર્તાને મંજૂર કરેલી વળતરની રકમમાં વધારો કરવાની તેની દાવાની તપાસ કરવા માટે અમે આગળ વધીએ છીએ.

અભિલેખ પરનું વૈદકીય પુરાવું

૪૯. અપીલકર્તાનો ઉપચાર કરનાર ડૉ. અનિલ બી. પાટીલ (પીડબ્લ્યુ-૨) એ અશક્તતા પ્રમાણપત્ર (આંક પી-૮) જારી કર્યું છે, જેમાં નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે: “આથી પ્રમાણિત કરવામાં આવે છે કે મેં શ્રી સિદ્ધામ રાજુ ભોસલે, વય-૧૯ વર્ષ/પુરુષ, કુલગોડના, ની તપાસ કરી છે. ઓપીડી નં.-૧૯૪૪૧, તારીખ-૧૮/૦૭/૨૦૧૨, લેકવ્યૂ હોસ્પિટલ ખાતે. તે કાયમી શારીરિક અશક્તતા પ્રમાણપત્રના મૂલ્યાંકન માટે મારી પાસે આવ્યો હતો અને દર્દીએ દર્શાવેલા નોંધાયેલ દસ્તાવેજોના આધારે ઇજાઓ નોંધવામાં આવી હતી. દર્દીને ૧૮/૭/૨૦૧૨ ના રોજ બપોરે અંદાજે ૧:૩૦ વાગ્યે લક્ષ્મીશ્વર કોસ,

ગોકાક, જિલ્લો-બેલગામ પાસે માર્ગ વાહન અકસ્માત થયો હતો. સારવાર માટે તેને મારી લેકવ્યૂ હોસ્પિટલ, બેલગામમાં ૪/૫/૦૯ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો

એમ.એલ.સી. નં - આઉટપર્ડ નં-બી.એચ.એસ.એલ.વી.એચ./એમ.આર.ડી.

એમ.એલ.સી.

ક્રમાંક ૨૨૯ તારીખ ૧૮/૦૭/૧૨

પ્રવેશની તારીખ -૧૮/૭/૨૦૧૨

મુક્ત કરવાની તારીખ - ૬/૮/૨૦૧૨

-

નિદાન

પેરાપ્લેજિયા સાથે ડી ૧૨ મણકાનું વિસ્ફોટી ભંગ.

હાઇડ્રોખ્યુમોથોરેક્સ તથા સર્જિકલ એમ્ફીસીમા સાથે પાંસળી નં. ૧ થી ૬ ના ભંગ.

એક્સ-રે અહેવાલ:

-ડી ૧૨ કશેરુકાનો વિસ્ફોટક ભંગ. એક્સ-રે નં.-૯૮૩૨ તારીખ ૨૩/૦૭/૨૦૧૨ના રોજ

-હાઇડ્રોખ્યુમોથોરેક્સ, સર્જિકલ એમ્ફીસીમા સાથે પાંસળી નં. ૧ થી ૬ સુધીનું ભંગ. ક્ષ-કિરણ નં.- ૭૫૩, તારીખ ૧૮/૦૭/૨૦૧૨.

સીટી છાતી(સાદી): તા. ૧૮/૦૭/૨૦૧૨ ના રોજ

-જમણી બાજુએ પાછળના/બાજુના ભાગે ૧લી થી ૬ઠ્ઠી પાંસળીમાં ફ્રેક્ચર.

-જમણી બાજુએ ન્યુમોમિડિયાસ્ટિનમ સાથે ગંભીર હાઇડ્રોખ્યુમોથોરેક્સ/હેમોથોરેક્સ, જેના કારણે મિડિયાસ્ટિનમમાં ગંભીર રીતે ડાબી બાજુએ સ્થાનાંતર અને જમણા ફ્રેક્ચરનું આંશિક સંકોચન થયું છે.

-જમણા ઉપરના લોબમાં સિસ્ટિક ઘાવો (બે) ? પ્રવાહી સ્તરો સાથે આઘાતોત્તર એ/ડબ્લ્યુ જમણા ફ્રેક્ચરમાં છૂટાછવાયા અસ્પષ્ટ પડછાયા, કોન્ટ્રાસ્ટ સૂચક.-ડી૧૨ કશેરુકા દેહનો આગળનો વેજ પ્રકારનો દબાણજન્ય વિસ્ફોટક ભંગ, જેમાં બંને પેડિકલ્સ સામેલ છે અને પાછળની

દિશામાં ખસેડાણ છે.

પ્રકરણની પરીક્ષા

૧. ઇતિહાસ

૨ –કિલનિકલ તપાસ સમયે

૧ –વર્તમાન સમયે દર્દીની તકલીફોનો ઇતિહાસ

–બંને પગોમાં અને પીઠમાં દુખાવો અને નબળાઈ.

બેઠકમાં બેસવા તથા પગ વાળીને બેસવામાં અસમર્થતા.

–ઊભા રહી શકવાની અસમર્થતા અને ૧વેલી ૨ –ઓન. તબીબી તપાસ . .

તપાસ:–કરોડરજી ઉપર ડી.એસ. થી એલ્.પ સુધી ફેલાયેલો રેખીય દાગ હાજર છે.

છાતીના જમણા ભાગના આગળના બાજુવાળા પાસા પર દાઝનો દાગ

–પગ વાળી બેસકું બેસવામાં અને પદ્માસન રીતે બેસવામાં અસમર્થ.

–ડાબા ઘૂંટણની હલનચલન, જમણા ઘૂંટણની હલનચલન, ગ્રેડ ૩ –૪

વળાંક ગ્રેડ ૨ વિસ્તરણ ગ્રેડ ૩

સ્નાયુક્ષય

પિંડળી અને જાંઘની પેશીઓ ++

એક્સ –રે ૨૯.૦૭.૨૦૧૩ તારીખનો એક્સ –રે ક્રમાંક ૨૮૫૨ દર્શાવે છે

જૂનું ડી૧૨ નું ભંગ અને પ્રત્યારોપિત ઉપકરણો યથાવત્ સ્થાને.

નિરીક્ષિત કાર્યક્ષમ અક્ષમતા

–ડાબા ઘૂંટણ તથા ડાબા પગમાં દુખાવો અને બંને પગોમાં નિર્બળતા તેમજ

ઊભા રહેવા અને ચાલવા અસમર્થતા.

–ઉડીડે બેસવામાં અને પગ વાળી બેસવામાં અસમર્થ.

નિષ્કર્ષ

મારા મત મુજબ, કિલનિકલ લક્ષણો અને રેડિયોલોજિકલ નિષ્કર્ષોને ધ્યાનમાં

લેતાં, દર્દીને ડી૧૨ ફ્રેક્ચર તથા ઊભા રહેવા, બેસવા અને ચાલવામાં

અસમર્થતા સાથેની ન્યુરોલોજિકલ નબળાઈના સંદર્ભમાં સમગ્ર શરીર અંગે

૪૫% કાયમી સંપૂર્ણ શારીરિક વિકલાંગતા થયેલી છે.

સ્થળ-બેલગામ”

પ૦. ડૉ. પાટીલ (પીડબ્લ્યુ-૨) એ તેમના મૌખિક પુરાવામાં નીચે મુજબ જુબાની આપી છે:- “હું જણાવું છું કે હાલમાં અરજદાર બંને પગમાં અને પીઠમાં દુખાવો તથા નબળાઈની ફરિયાદ કરે છે. ઉકીડું બેસવામાં અને પગ વાળી ને બેસવામાં અસમર્થતા. ઊભા રહેવામાં અને ચાલવામાં અસમર્થતા. અને અરજદારની કિલનિકલ તપાસ કરતાં એવું પ્રકાશમાં આવે છે કે રીઢ ઉપર ડીપ થી એલપ સુધી લંબાકાર દાગ હાજર છે, છાતીના જમણા ભાગના આગળના બાજુવાળા ભાગ પર દાગ છે, ઉકીડું બેસી શકતા નથી અને પગ વાળી ને બેસી શકતા નથી.

હું જણાવું છું કે ડાબા ઘૂંટણની વાંક કરવાની હિલચાલ ગ્રેડ-૨, સીધી કરવાની હિલચાલ ગ્રેડ-૩, જમણા ઘૂંટણની ગ્રેડ ૩-૪ અને ડાબા પગની હિલચાલમાં પ્લાન્ટર-ગ્રેડ -૧, ડોર્સિફ્લેક્શન-ગ્રેડ-૩ અને ડાબા પગની ગ્રેડ ૩-૪ તેમજ કાફ અને થાઈના સ્નાયુઓમાં ક્ષય ++ વધુમાં હું જણાવું છું કે ૨૯-૦૭-૨૦૧૩ના રોજ લેવામાં આવેલ એક્સ-રેમાં ડી-૧૨નું જૂનું ભંગ દર્શાય છે અને ઇમ્પ્લાન્ટ્સ યથાવત્ સ્થિતિમાં છે, અરજદારમાં જોવાયેલ કાર્યાત્મક અપંગતા આ મુજબ છે:- ડાબા ઘૂંટણ અને ડાબા પગમાં દુખાવો તથા બંને પગમાં નિર્બળતા અને ઊભા રહેવા તથા ચાલવામાં અસમર્થતા, ઉકળી બેસવામાં અને પગ વાળી બેસવામાં અસમર્થતા.

આગળ હું ૨જૂ કરું છું કે અરજદારને ભવિષ્યના તબીબી ખર્ચ માટે રૂ. ૨,૫૦,૦૦૦/- ની આવશ્યકતા રહેશે.

કિલનિકલ લક્ષણો અને રેડિયોલોજિકલ નિષ્કર્ષનો વિચાર કર્યા બાદ, અરજદારને ડી-૧૨ ફ્રેક્ચર અને ન્યુરોલોજિકલ નિર્બળતા, તથા ઊભા રહેવા, બેસવા અને ચાલવા માટેની અસમર્થતા અંગે સમગ્ર શરીર માટે કુલ ૪૫% કાયમી શારીરિક અશક્તિ થઈ છે.

મેં અરજદારને અક્ષમતા પ્રમાણપત્ર જારી કર્યું છે અને તે પર મારી સહી છે તથા જણાવેલ અક્ષમતા પ્રમાણપત્રને અગાઉથી જ આંક પી-૮ તરીકે

ચિહ્નિત કરવામાં આવ્યું છે અને હવે મારી સહી અનુક્રમે આંક પી-૮ (એ), (બી), (સી) તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવે છે.”

૫૧. વાહનના માલિકની તરફથી કરવામાં આવેલી તેમની જિરહમાં, તેમણે નીચે મુજબ જુલાની આપી છે: –

આ વાત સાચી છે કે મૂલ્યાંકનના સમયે અરજદારની ઉંમર ૧૮ વર્ષ હતી. એવું સૂચવવું સાચું નથી કે ઇજાઓની સાજા થવાની પ્રક્રિયા વૃદ્ધ વ્યક્તિ કરતાં વધુ સારી છે. એવું સૂચવવું સાચું નથી કે પાંજરાની ૧ થી ૬ નંબરની હાડકાંની ભાંગફોડ સરળ સ્વરૂપની નથી. એવું કહેવું ખોટું છે કે અરજદાર યુવાન વયનો છે અને સાજા થવાની પ્રક્રિયામાં વધુ સુધારો છે. એવું કહેવું ખોટું છે કે મારા દ્વારા અપાયેલી અશક્તતા વધુ ઊંચી બાજુની છે. એવું કહેવું ખોટું છે કે ઇમ્પ્લાન્ટ દૂર કર્યા પછી અરજદાર યોગ્ય રીતે ચાલી અને ઊભો રહી શકશે. એવું કહેવું ખોટું છે કે ભવિષ્યના વૈદ્યકીય સારવારના ખર્ચ રૂપિયા ૨,૫૦,૦૦૦/- થશે. એવું કહેવું ખોટું છે કે અરજદાર અગાઉની જેમ ચાલી અને ઊભો રહી શકે છે. એવું કહેવું ખોટું છે કે અરજદારને મદદ કરવા માટે હું ખોટી સાક્ષી આપી રહ્યો છું.

૫૨. વીમા કંપનીના કહેવા પર થયેલી જિરહમાં, તેણે આ મુજબ નિવેદન આપ્યું છે:

એ સાચું છે કે હું ઓર્થોપેડિક સર્જન છું અને હું ન્યુરો સર્જન નથી. એ સૂચવવું ખોટું છે કે હું પેરાપ્લેજિયા અંગેનું અશક્તતા પ્રમાણપત્ર આપવા માટે અધિકૃત છું. એ સાચું છે કે આ કેસ માટે મને અદાલત તરફથી કોઈ સમન્સ મળ્યું નથી. મને અરજદારના વ્યવસાય વિશે જાણ નથી. એ સાચું છે કે અરજદારને માર્ગ વાહન અકસ્માત થયો હતો. એ ખોટું છે કે જન્મથી જ આ અરજદારને આ પ્રકારની ઇજા છે. એ સાચું છે કે અરજદારે અમારી હોસ્પિટલમાંથી યોગ્ય સારવાર લીધી હતી. એ સાચું છે કે સારી રીતે સાજા થયા બાદ તેને અમારી હોસ્પિટલમાંથી રજા આપવામાં આવી હતી. એ સાચું છે કે મેં તેને અનુસરણ સારવાર લેવા સલાહ આપી હતી. એ સાચું છે કે અરજદારે અનુસરણ સારવાર લીધી હતી. એ કહેવું ખોટું છે કે અરજદારે અનુસરણ સારવાર ન લીધી હોવાને

કારણે આ ઈજા વધારે ગંભીર બની. એ કહેવું ખોટું છે કે ઝાડ પરથી પડી જવાથી આ પ્રકારની ઈજા થઈ શકે. એ ખોટું છે કે પાંસળીના ફેકચરથી પેરાપ્લેજિયા થઈ શકે નહીં. ડી-૧૨ વર્ટિબ્રાના બસ્ટ ફેકચરને કારણે પેરાપ્લેજિયા થયું છે. એ કહેવું ખોટું છે કે આ ઈજા અકસ્માતજન્ય ઈજા નથી. અરજદારને વળતર મળે તે માટે હું ખોટી સાક્ષી આપી રહ્યો છું, એ સાચું નથી. એ ખોટું છે કે મેં રજા પહેલાં અને રજા પછીનો એક્સ-રે જોયો હતો. એ સાચું છે કે રજા પછીનો એક્સ-રે જોતા અરજદારમાં સુધારો હતો. એ કહેવું ખોટું છે કે અરજદારે તમારી મુખ્ય પૂછપરછમાં જણાવ્યા મુજબ વર્તન કર્યું છે. એ સાચું છે કે મૂલ્યાંકનના આધારે મેં એલિમ્કોનો સંદર્ભ આપ્યો હતો. એ કહેવું ખોટું છે કે અરજદાર યોગ્ય રીતે ચાલી કે ઊભો રહી શકતો નથી. એ કહેવું ખોટું છે કે અરજદારને મદદ કરવા માટે મેં વધારે રકમના તબીબી બિલ આપ્યા છે. એ ખોટું છે કે ઈજાઓ સ્વભાવથી સામાન્ય છે. એ સાચું છે કે મેં સમગ્ર શરીર માટે અશક્તતાનો દર આપ્યો છે અને તે વધુ બાજુનો છે. અરજદારને મદદ કરવા માટે સમગ્ર શરીરની અશક્તતા ૧૦% થી ૧૫% વચ્ચે આવે છે, એ ખોટું છે. વળતર મેળવવા માટે હું ખોટી સાક્ષી આપી રહ્યો છું.

ઘનસંબંધિત ખર્ચાઓ

(૧) અપંગતાને કારણે આવકનું નુકસાન

પ૩. પીડિતને આપવામાં આવનાર વળતર નિર્ધારિત કરતી વખતે અદાલતોને ગુણક પદ્ધતિ લાગુ કરવી જ જોઈએ. સર્વોચ્ચ અદાલતે સરલા વર્મા (સ્મટ) અને અન્ય વિ. દિલ્હી ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન અને અન્ય, (૨૦૦૯) ૬ એસ.સી.સી. ૧૨૧ માં એવો નિર્ધાર કર્યો હતો. સરલા વર્મા (ઉપરોક્ત) માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે કેરળ એસ.આર.ટી.સી. વિ. સુસંમ્મા થોમસ, (૧૯૯૪) ૨ એસ.સી.સી. ૧૭૬ માંથી નીચે મુજબના અવલોકનો ઉદ્ઘૂત કર્યા હતા:

“મલ્ટિપ્લાયર પદ્ધતિમાં, કેસની પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં રાખીને નિર્ભરતા-ક્ષતિ અથવા મૂલાધાર રકમનું નિર્ધારણ કરવામાં આવે છે અને યોગ્ય મલ્ટિપ્લાયર દ્વારા તે મૂલાધાર રકમનું મૂડીકરણ કરવામાં આવે છે. મલ્ટિપ્લાયરની પસંદગી મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિની ઉંમરથી (અથવા

દાવેદારોની ઉંમર, જેમાંથી જે વધુ હોય તે) અને તે ગણતરીથી નક્કી થાય છે કે સ્થિર અર્થવ્યવસ્થાને અનુરૂપ વ્યાજદર પર જો કોઈ મૂડીરકમનું રોકાણ કરવામાં આવે, તો તે વાર્ષિક વ્યાજ રૂપે મૂલાધાર રકમ આપે. આનું નિર્ધારણ કરતી વખતે, આ હકીકત પણ ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ કે અંતે જે અવધિ સુધી નિર્ભરતા ચાલુ રહેવાની અપેક્ષા હોય, તે અવધિ દરમિયાન મૂડીરકમ પણ સંપૂર્ણપણે વપરાઈ જવી જોઈએ.

આ બાબતનું પુનરોચ્ચાર કરવું આવશ્યક છે કે ગુણક પદ્ધતિ તર્કસંગત છે અને કાયદેસર રીતે સુસ્થાપિત છે. કેટલાક કેસોમાં વળતર નક્કી કરતી વખતે સમગ્ર ભવિષ્યની આવકને, જે અવધિ માટે જીવન અપેક્ષા ગુમાઈ હતી તે સમગ્ર સમયગાળા માટે, એકત્ર કરીને તેના આધારે ગણતરી કરવામાં આવી છે, ત્યારબાદ તેમાંથી ભવિષ્યજીવનની અનિશ્ચિતતાઓને ધ્યાનમાં રાખીને અમુક ટકાવારી કપાત કરવામાં આવી છે અને પરિણામે મળતી રકમ વળતર તરીકે આપવાની રીત અપનાવવામાં આવી છે. આ સ્પષ્ટપણે અવિજ્ઞાનસંગત છે. ઉદાહરણ તરીકે, જો મૃત્યુ પામનારનું અવસાન સમયે વય, માનો કે, ૨૫ વર્ષ હોય અને જીવન અપેક્ષા ૭૦ વર્ષ હોય, તો આ પદ્ધતિ આધાર નિર્ભરતાની હાનિને ૪૫ વર્ષ માટે ગુણાકાર કરશે %વાસ્તવમાં ૪૫નો ગુણક અપનાવશે %અને ત્યારબાદ ભવિષ્યજીવનની અનિશ્ચિતતાઓ તથા તાત્કાલિક એકમુષ્ટ ચુકવણી માટે તેમાંમાંથી એક-તૃતીયાંશ અથવા એક-ચતુર્થાંશ કપાત કરવામાં આવે તો પણ અસરકારક ગુણક ૩૦ થી ૩૪ વચ્ચે રહેશે. આ સર્વથા અનુમતિપાત્ર નથી.”

૫૪. અધિકરણે એવું ઠરાવ્યું કે, યદ્યપિ અત્રેના અપીલકર્તાએ એવો દાવો કર્યો હતો કે તે વાસણોના વેચાણના પોતાના ધંધામાંથી પ્રતિ મહિનો રૂ. ૯,૦૦૦/- કમાતો હતો, તેમ છતાં તે બાબતમાં અપીલકર્તા કોઈ દસ્તાવેજી પુરાવો રજૂ કરવાની સ્થિતિમાં નહોતો. યદ્યપિ ડૉ. અનિલ બી. પાટીલ (પીડબ્લ્યુ-૨) એ પોતાના મૌખિક પુરાવામાં એવો જબાની પુરાવો આપ્યો છે કે અપીલકર્તાને ૪૫% ની હદ સુધી કાયમી અશક્તિ થઈ હતી, તેમ છતાં અધિકરણે એવું ઠરાવ્યું કે અપીલકર્તાને માત્ર ૩૦% કાયમી અશક્તિ થઈ હતી. અધિકરણે

સરલા વર્મા (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં સમજાવ્યા મુજબ ગુણક લાગુ કર્યો. તે અનુસાર, આવક કમાવવાની ક્ષમતા ગુમાવવાના વળતરની રકમ નીચે મુજબ નક્કી કરવામાં આવી હતી:

$$૫૦૦૦ \times ૧૨ \times ૧૮ \times ૩૦\% = \text{આઈએનઆર } ૩,૨૪,૦૦૦/-$$

પપ. વડી અદાલતે રૂપિયા ૭,૦૦૦/- સુધી આવકમાં વધારો કર્યો, એમ જણાવતાં કે ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા તે ઓછી રકમ પર નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી. વધુમાં, વડી અદાલતે એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો કે ઉપચાર કરનાર ડૉક્ટરના પુરાવાને ધ્યાનમાં લેતાં, અપીલકર્તાની કાયમી અશક્તતા ૪૦% નક્કી થવી જોઈએ. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, વડી અદાલતે મલ્ટિપ્લાયર લાગુ કરતાં, આવક ઉપાર્જન ક્ષમતા ગુમાવવાના મથાળામાં આપવામાં આવનાર વળતરમાં રૂપિયા ૭,૦૦૦/- સુધી વધારો કર્યો, જે નીચે મુજબ છે:

$$૭,૦૦૦ \times ૧૨ \times ૧૮ \times ૪૦\% = \text{ભારતીય રૂપિયા } ૬,૦૪,૮૦૦/-$$

પક. નોંધ પરનું પુરાવું દર્શાવે છે કે અપીલકર્તાને અકસ્માતના પરિણામે પેરાપ્લેજિયા થયો હતો. પેરાપ્લેજિયા શરીરના નીચલા ભાગના લકવાના એક સ્વરૂપ સમાન છે. તે દૈનિક જીવનની રૂટીન, ખાસ કરીને શારીરિક પ્રવૃત્તિને મર્યાદિત કરે છે અને પરિણામે (૧) જીવનના સાદા સુખો અને સુવિધાઓથી વંચિતતા, (૨) કમાણી કરવાની ક્ષમતાનો ૧૦૦% ક્ષય, (૩) સતત કાળજી, વૈદકીય સારવાર અને હોસ્પિટલમાં દાખલ થવાની જરૂરિયાત ઊભી કરતી દીર્ઘકાલીન ગોણ જટિલતાઓ, (૪) લાચારપણું, નિરાશા, ક્રોધ, તાણ, ચિંતા વગેરેની લાગણી ઉત્પન્ન કરે છે. સંક્ષેપમાં, પેરાપ્લેજિયા શારીરિક, માનસિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક આરોગ્યને હાનિ પહોંચાડે છે અને પીડિતના સામાજિક તથા આર્થિક કલ્યાણ પર વિનાશક અસર કરે છે.

પગ. હાલના પ્રકરણમાં, અપીલકર્તા વાસણો વેચવાના ધંધામાં સંકળાયેલ હતો અને તે જ વેચવા માટે વિવિધ ગામોમાં જતો હતો. પેરાપ્લેજિયા સ્વરૂપની આ વિકલાંગતા અપીલકર્તાને થતાં, હવે તેના માટે લાંબું અંતર ચાલવું અથવા લાંબા સમય સુધી ઊભા રહેવું શક્ય નથી. એમ કહી શકાય કે તેના ધંધા પર ગંભીર અસર પડી છે. વધુમાં, અકસ્માતના સમયે અપીલકર્તાની ઉંમર માત્ર ૧૮ વર્ષ હતી. વડી

અદાલતે તેની કલ્પિત આવક રૂપિયા ૫,૦૦૦/- માંથી વધારીને પ્રતિ મહિનો રૂપિયા ૭,૦૦૦/- કરી હતી. અપીલકર્તાએ દાવો કર્યો હતો કે તેની કલ્પિત આવક પ્રતિ મહિનો રૂપિયા ૯,૦૦૦/- નક્કી કરવામાં આવે.

૫૮. આ અદાલતે કિર્તિ અને અન્ય વિ. ઓરિયેન્ટલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ , (૨૦૨૧) ૨ એસ.સી.સી. ૧૬૬ ના કેસમાં, પીડિતની આવક સાબિત કરવાની બાબતે ચર્ચા કરતાં, નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

૩૯. ઉપરોક્ત તર્કધારને ધ્યાનમાં લેતાં, અગાઉ દર્શાવાયેલ મામલાઓની પ્રથમ શ્રેણીમાં આવતાં તે કેસોમાં, જેમાં પીડિત કોઈ રોજગારમાં હતો તે સાબિત થયેલું હોય પરંતુ દાવેદારો અદાલત સમક્ષ તેની આવક સાબિત કરવામાં અસમર્થ હોય, ત્યારે અદાલત દ્વારા નક્કી કરવામાં આવતી કાલ્પનિક આવક અંગેની સ્થિતિ સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ છે. એકવાર પીડિત કોઈ વ્યવસાય કે રોજગારમાં સંકળાયેલ હતો તે સાબિત થઈ જાય, ત્યારે તેનું આવક મેળવી રહ્યો હતો એવો આવશ્યક અનુસંગ નીપજે છે.....

૫૯. તેથી, ખાસ કરીને કીર્તિ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં રાખીને, અમારો એવો મત છે કે પીડિતની અનુમાનિત આવક સાબિત કરવા માટે કોઈ દસ્તાવેજી પુરાવો રજૂ કરવો આવશ્યક નથી અને દસ્તાવેજી પુરાવાનો અભાવ હોવા છતાં પણ અદાલત તે જ મંજૂર કરી શકે છે. કીર્તિ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે પદ્ધતિ પસંદ કરતી વખતે અને અનુમાનિત આવક નક્કી કરતી વખતે અદાલતે એ સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે તે સંબંધિત કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં ન્યાયસંગત હોય, અને વળતરનું મૂલ્યાંકન ન તો અતિ સંયમપૂર્વક કરવું જોઈએ અને ન તો અતિ ઉદારતાથી.

૬૦. સમગ્ર મામલાના સર્વાંગી દૃષ્ટિકોણથી, અમને વિશ્વાસ છે કે અહીંના અપીલકર્તાની કલ્પિત આવક રૂ. ૮,૦૦૦/- પ્રતિ મહિના તરીકે નિર્ધારિત કરવી જોઈએ. તે મુજબ વળતરની રકમ નીચે મુજબ વધારવામાં આવશે:

$$૮૦૦૦ \times ૧૨ \times ૧૮ \times ૪૫\% = \text{ભારતીય રૂપિયા } ૭,૭૭,૬૦૦/-$$

(૨) ૬ મહિનાના આવકના નુકસાન

૬૧. ઉપરોક્ત મથાળા હેઠળ વળતર ટ્રિબ્યુનલ તથા વડી અદાલત દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવ્યું હતું. ટ્રિબ્યુનલએ આ મથાળા હેઠળ માત્ર રૂ. ૪૦,૦૦૦/- મંજૂર કર્યા હતા. વડી અદાલતે તેને વધારીને રૂ. ૪૨,૦૦૦/- કર્યું હતું.

૬૨. અમે વડી અદાલત દ્વારા છ મહિના માટે આવકના ગુકસાન બદલ આપવામાં આવેલ ચુકવણીને યથાવત્ રાખીએ છીએ અને સુધારેલ આવકને લાગુ કરતાં, તે જ નીચે મુજબ વધારીએ છીએ:

$$૮૦૦૦ \times ૬ = \text{આઈ.એન.આર. } ૪૮,૦૦૦/-$$

(૩) વૈધકીય ખર્ચ

૬૩. અપીલકર્તા તબીબી ખર્ચ તરીકે રૂ. ૨,૦૦,૦૦૦/- નો દાવો કરે છે. આ સંદર્ભે, ટ્રિબ્યુનલના આદેશમાં જણાવ્યા મુજબ, અપીલકર્તાએ રૂ. ૧,૫૪,૯૩૧/- જેટલી રકમના તબીબી બિલો/રસીદોના સ્વરૂપે દસ્તાવેજી પુરાવો રજૂ કર્યો હતો.

૬૪. ટ્રિબ્યુનલે પોતાના તા. ૨૧.૦૧.૨૦૧૪ ના આદેશમાં આ રીતે ઠરાવ્યું હતું:

“ ચિકિત્સા ખર્ચ: દાવેદારે રજૂ કર્યું કે તેણે બેલગાંવની લેક વ્યૂ હોસ્પિટલમાં સારવાર લીધી હતી અને તે ત્યાં આંતરિક દર્દી તરીકે દાખલ હતો. તેણે હોસ્પિટલનું બિલ અને રૂ. ૧,૫૪,૯૩૧/- જેટલાં ચિકિત્સા બિલો રજૂ કર્યા છે. તે જ રકમને ગોળ કરીને રૂ. ૧,૫૦,૦૦૦/- કરવામાં આવી છે અને અરજદાર આ મથાળાં હેઠળ રૂ. ૧,૫૦,૦૦૦/- મેળવવા હકદાર છે.”

[ભાર મૂકવામાં આવ્યો]

૬૫. તેની આક્ષેપિત ચુકાદાના પરિણે ૧૧ માં વડી અદાલતે એવું ઠરાવ્યું હતું: “વેદના અને પીડા, તબીબી ખર્ચ, અવરજવર ખર્ચ, વિશેષ આહાર વગેરે, જીવનની સુવિધાઓના ગુકસાન અને લગ્નની સંભાવનાઓના ગુકસાનના મથાળાં હેઠળ આપવામાં આવેલ વળતર ન્યાયસંગત અને યોગ્ય છે અને તેમાં હસ્તક્ષેપ કરવામાં આવતો નથી.”

૬૬. ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે તબીબી ખર્ચ માટે રૂ. ૧,૫૫,૦૦૦/- વળતર મંજૂર કરીએ છીએ.

(૪) ભવિષ્યનાં વૈધકીય ખર્ચ

૬૭. પ્રારંભમાં, અમે કહી શકીએ કે “ભવિષ્યની ચિકિત્સા ખર્ચ” અને “પરિચર્યા ખર્ચ” આર્થિક ખર્ચના વ્યાપકક્ષેત્રમાં આવશે. અભિમન્યુ પ્રતાપ સિંહ વિ. નમિતા સેખોન અને અન્ય, (૨૦૨૨) ૮ એસ.સી.સી. ૪૮૯ માં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું:

૧૯. ઉક્ત કાનૂની સ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતાં, વળતરનું મૂલ્યાંકન નાણાકીય મથાળાઓ હેઠળ, એટલે કે ભવિષ્યની આવકના નુકસાન, ચિકિત્સા ખર્ચ જેમાં ભવિષ્યના ચિકિત્સા ખર્ચનો સમાવેશ થાય છે, પરિચારકના ખર્ચ તથા પરિવહનના મથાળા હેઠળ, જેમાં ભવિષ્યના પરિવહનનો પણ સમાવેશ થાય છે, કરી શકાય છે. બિન-નાણાકીય મથાળાઓ હેઠળ, વળતરની ગણતરી વર્તમાનમાં તથા ભવિષ્યમાં થતી માનસિક અને શારીરિક પીડા અને વ્યથાઓ, વૈવાહિક સુખના નુકસાન સહિત જીવનની સુવિધાઓના નુકસાન, આયુષ્યની અપેક્ષામાં ઘટાડો, અસુવિધા, કષ્ટ, અસહજતા, નિરાશા, હતાશા, જીવનમાં માનસિક યાતના વગેરે માટે કરી શકાય છે.

૬૮. ટ્રિબ્યુનલએ નિરીક્ષણ કર્યું છે કે ડૉક્ટરે પોતાના નિવેદનમાં કહ્યું છે કે અપીલકર્તાને ભવિષ્યના તબીબી ખર્ચ માટે રૂ. ૨,૫૦,૦૦૦/- જેટલો ખર્ચ થવાની શક્યતા છે. જોકે, ટ્રિબ્યુનલના મતે, આ શીર્ષક હેઠળ તે બાબતે પૂરતો અને દઢ પુરાવો ઉપલબ્ધ નહોતો. તે મુજબ, ટ્રિબ્યુનલએ રૂ. ૨૫,૦૦૦/- મંજૂર કર્યા હતા. વડી અદાલતે એવું યોગ્ય માન્યું કે ભવિષ્યના તબીબી ખર્ચ માટે કોઈ રકમ મંજૂર કરવામાં ન આવે, કારણ કે ભવિષ્યમાં જરૂરી પડી શકે તેવી સારવાર અંગે અપીલકર્તા દ્વારા કોઈ પુરાવો રજૂ કરવામાં આવ્યો નહોતો. તેમ છતાં, વડી અદાલતે એ સ્પષ્ટ કરવું યોગ્ય માન્યું કે જો ભવિષ્યમાં થયેલી ઈજાના કારણે અપીલકર્તાને કોઈ શસ્ત્રક્રિયા અથવા સારવાર માટે કોઈ ખર્ચ કરવો પડે અને તે તે બાબત સાબિત કરે, તો વીમાકાર તે ખર્ચની ભરપાઈ કરશે.

૬૯. ડૉ. અનિલ બી. પાટીલ (પીડબ્લ્યુ-૨) એ સ્પષ્ટપણે જુબાની આપી છે કે અપીલકર્તાને ભવિષ્યમાં રૂ. ૨,૫૦,૦૦૦/- જેટલો તબીબી ખર્ચ જરૂરી પડશે. અમારા મત મુજબ, નોંધાયેલ પુરાવાને ધ્યાનમાં લેતાં અપીલકર્તાને ભવિષ્યમાં તબીબી ખર્ચ સાથે ફિઝિયોથેરાપી અને નર્સિંગ માટે પણ ખર્ચ કરવો

પડશે અને અકસ્માતના સમયે અપીલકર્તાની ઉંમર ૧૯ વર્ષ હતી તથા આજે તેની ઉંમર આશરે ૨૯ વર્ષ થતી હોય, પ્રતિ માસ રૂ. ૧૦૦૦/- જેટલો ન્યૂનતમ ખર્ચ ગણીએ તોપણ તે આ પ્રમાણે થાય છે:

$$૧૦૦૦ \times ૧૨ \times ૧૮ = રૂપિયા ૨,૧૬,૦૦૦/-$$

૭૦. વિજયકુમાર બાબુલાલ મોદી વિ. ગુજરાત રાજ્ય (કાઢી નાખેલ) અને ગુજરાત સ્ટેટ રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન, ૨૦૧૧ એસીસી ઓનલાઈન ગુજ ૭૩૪૯ માં, ગુજરાતની વડી અદાલતને આ પાસાં પર વિચાર કરવાનો અવસર આવ્યો હતો. વડી અદાલતે આ રીતે ઠરાવ્યું હતું:

“જ્યાં સુધી ભાવિ તબીબી ખર્ચનો પ્રશ્ન છે, અરજીમાં દાવો કરવામાં આવેલી રકમ રૂ. ૨ લાખ જેટલી હતી, જ્યારે ટ્રિબ્યુનલને રૂ. ૨૫,૦૦૦=૦૦ મંજૂર કરવું યોગ્ય લાગ્યું છે.

અમે નોંધ્યું છે કે ઇજાગ્રસ્ત આજેની તારીખે પેરાપ્લેજિયાને કારણે ૧૦૦% અશક્ત છે. તેને મળમૂત્ર પર કોઈ નિયંત્રણ નથી. આવા પ્રકારના કેસોમાં ફિઝિયોથેરાપી વગેરે જેવી સારવાર બહુ બહુ લાંબા સમયગાળા માટે આપવાની જરૂર પડે છે. માર્ગ અકસ્માતોમાં ઇજાગ્રસ્ત થયેલ વ્યક્તિઓ માટે ફિઝિયોથેરાપીનું મહત્વ સર્વોચ્ચ અદાલતે આર.ડી. હતંગડી (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં વિસ્તૃત રીતે ભારપૂર્વક દર્શાવ્યું છે. તેથી થયેલ અને થવાની સંભાવના ધરાવતા તમામ ખર્ચનો હિસાબમાં સમાવેશ કરવો અને દરેક મથક હેઠળ યોગ્ય રકમ ફાળવવી મહત્વપૂર્ણ છે. નાણાની ઘટતી કિંમતે પણ સ્મરણમાં રાખવી મહત્વપૂર્ણ છે. ઇજાગ્રસ્તની જીવનપ્રતિક્ષા પણ ધ્યાનમાં રાખવાની છે. અમને એવું લાગે છે કે આવા કેસમાં, ચિકિત્સા વિજ્ઞાનમાં થયેલી પ્રગતિ વગેરેને ધ્યાનમાં લેતાં, પીડિતની જીવનપ્રતિક્ષા ઓછામાં ઓછી ૫૫ વર્ષ હોવાનું ચુકિતસંગત રીતે માન્ય ધરી શકાય. અકસ્માતની તારીખે દાવેદારની વય ૧૭ વર્ષ હતી, જેનો અર્થ એ થાય છે કે અકસ્માતની તે તારીખથી તેની જીવનપ્રતિક્ષાનો બાકી સમયગાળો ૩૮ વર્ષ રહેશે, અર્થાત ૧૯૯૧ થી ૨૦૨૯. તેથી, અમે ભવિષ્યના ચિકિત્સા ખર્ચનું મૂલ્યાંકન દર મહિને અંદાજે રૂ. ૧,૦૦૦=૦૦ મુજબ કરવાની દરખાસ્ત કરીએ છીએ. તે

સ્થિતિમાં, ભવિષ્યના ચિકિત્સા ખર્ચ માટે ફાળવી શકાય તેવી યોગ્ય રકમ રૂ. ૧ લાખ રહેશે. તેથી, અમે ભવિષ્યના ચિકિત્સા ખર્ચ બાબતે ફાળવાયેલ રૂ. ૨૫,૦૦૦=૦૦ ની રકમ વધારીને રૂ. ૧ લાખ કરીએ છીએ.”

૭૧. સંજય વર્મા વિ. હરિયાણા રોડવેઝ, (૨૦૧૪) ૩ એસ.સી.સી. ૨૧૦ માં, દાવેદાર ૨૫ વર્ષનો હતો અને તેને સંપૂર્ણ અપંગતા થઈ હતી. તેથી, આ અદાલતે આ મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

૨૦. જ્યાં સુધી “ભવિષ્યની સારવાર” નો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી અમને કોઈ શંકા નથી કે દાવેદારને તેની આરોગ્યની વર્તમાન સ્થિતિ જાળવી રાખવા માટે પણ સમયાંતરે સારવાર લેવાની આવશ્યકતા પડશે. હકીકતમાં, દાવેદારે પોતાના નિવેદનમાં જણાવ્યું છે કે તે દિલ્હીની એપોલો હોસ્પિટલમાં સારવાર લઈ રહ્યો છે. જો કે જે દાવો કરવામાં આવ્યો છે તેનાથી વધુ વળતર આપવાની સત્તાથી અમે પર નથી (નાગપ્પા વિ. ગુરુદયાલ સિંહ [(૨૦૦૩) ૨ એસ.સી.સી. ૨૭૪ : ૨૦૦૩ એસ.સી.સી. (ફિ) ૫૨૩]), તેમ છતાં વર્તમાન કેસના તથ્યોમાં અમારું માનવું છે કે દાવા અરજીમાં જે રીતે દાવો કરવામાં આવ્યો છે તે મુજબ “ભવિષ્યની સારવાર” શીર્ષક હેઠળ રૂ. ૩,૦૦,૦૦૦ નું સંપૂર્ણ વળતર મંજૂર કરવાથી ન્યાયના હેતુઓ પૂર્ણ થશે. તેથી, અમે તે મુજબ આદેશ કરીએ છીએ.

૭૨. ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે ભાવિ ચિકિત્સા ખર્ચ તરફ રૂ. ૨,૧૬,૦૦૦/- મંજૂર કરીએ છીએ.

(૫) સહાયક સંભાળ ખર્ચ

૭૩. જ્યાં સુધી આ મથાળાનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી ટ્રિબ્યુનલ કે વડી અદાલત પૈકી કોઈએ પણ કોઈ રકમ ફાળવવી યોગ્ય માનેલી નથી. નોંધાયેલ પુરાવા સૂચવે છે કે અપીલકર્તા ઊભો રહી શકતો નથી, ચાલી શકતો નથી, બેસી શકતો નથી કે પોતાનું શરીર વાળી શકતો નથી અથવા કોઈ ભારે વસ્તુ ઊંચકી શકતો નથી. એ બાબત વિવાદાસ્પદ નથી કે અપીલકર્તા અકસ્માત પહેલાં જે રીતે કામ કરતો હતો તે જ રીતે હવે કામ કરી શકશે નહીં. નિર્વિવાદ રીતે, અપીલકર્તાને અકસ્માતને કારણે પેરાપ્લેજિયા થયું છે અને તેને આખો દિવસ એક સહાયકની જરૂર રહે છે. દાવેદારના

જણાવ્યા મુજબ, સહાયક રાખવાનો ખર્ચ રૂ. ૪,૫૦૦/- પ્રતિ મહિનો થશે. અમે તે રૂ. ૨,૦૦૦/- પ્રતિ મહિનો નક્કી કરીએ છીએ. પરિણામે, અમે સહાયકના ખર્ચ માટે નીચે મુજબ રકમ ફાળવીએ છીએ:

$$૨,૦૦૦ \times ૧૨ \times ૧૮ = રૂ. ૪,૩૨,૦૦૦/-$$

૭૪. અભિમન્યુ પ્રતાપ સિંહ (ઉપરોક્ત) માં, દાવેદાર ૧૦૦% અપંગતાથી પીડિત હતો અને આ અદાલતે આ મુજબ ઠરાવ્યું:

“ ૧૬. પડકારિત આદેશમાં વડી અદાલતે [અભિમન્યુ પ્રતાપ સિંહ વિ. નમિતા સેખોન, ૨૦૧૮ એસ.સી.સી. ઓનલાઈન પી એન્ડ એચ ૬૨૭૧] નિરીક્ષણ કર્યું કે દાવેદારે હવે વકીલ તરીકે વ્યવસાય શરૂ કર્યો છે, તેથી ભવિષ્યની આવકના નુકસાનની ગણતરી માત્ર ૧૦ વર્ષ માટે, ૧૬ નો ગુણાંક લાગુ કરીને, એ હકીકતોને ધ્યાનમાં લીધા વગર કરવામાં આવી છે કે દાવેદાર વિવિધ અદાલતોમાં કેસોમાં હાજરી આપી અન્ય વકીલોની જેમ વકીલાતનું કાર્ય કરી શકતો નથી. સંભાળકના ખર્ચા માત્ર ૨૦ વર્ષ માટે એક સંભાળક સાથે મંજૂર કરવામાં આવ્યા છે. હકીકતમાં, માત્ર ભવિષ્યની આવકના નુકસાનના નિર્ધારણ માટે જ નહીં, પરંતુ સંભાળકના ખર્ચા માટે પણ ગુણાંક પદ્ધતિ અનુસરવી જોઈએ.

૧૭. ગુણક પદ્ધતિને સૌથી વધુ વાસ્તવિક અને ચુકિતસંગત તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી છે, કારણ કે તેનો નિર્ણય વય, મોંઘવારીના દર, જીવનની અનિશ્ચિતતા તથા અન્ય વાસ્તવિક આવશ્યકતાઓને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવ્યો છે. તેથી, મૃત્યુ પામેલાના પરિવાર સાથે અથવા પ્રસંગોચિત હોય ત્યાં ધાયલ વ્યક્તિ સાથે ન્યાય સુનિશ્ચિત કરવા માટે યોગ્ય વળતરની નિર્ધારણ કરતી વખતે, વળતરનો નિર્ધારણ ઉક્ત પદ્ધતિ લાગુ કરીને કરી શકાય છે. તેથી, અમારી દૃષ્ટિએ, ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા ભવિષ્યની હાનિ તેમજ આવક માટે માત્ર ૧૦ વર્ષનું અને સહાયક સંભાળના ખર્ચ માટે માત્ર ૨૦ વર્ષનું વળતર મંજૂર કરવામાં આવ્યું હતું, તે યોગ્ય નહોતું. હકીકતમાં, ઉક્ત રકમનો નિર્ધારણ ગુણક પદ્ધતિ લાગુ કરીને થવો જોઈએ.

૨૩. તબીબી ખર્ચના મથાળામાં, એમ.એ.સી.ટી. અથવા વડી અદાલતે કોઈ વળતર મંજૂર કર્યું નથી, સંભવતઃ એ કારણસર કે દાવેદારની માતા, જે અકસ્માતના સમયે સગીર હતો, તેણે આઈ.એ.એસ. અધિકારી હોવાને કારણે તબીબી ખર્ચની રકમનો દાવો કર્યો હોઈ શકે. પરંતુ હવે દાવેદાર સબાલિક થયો છે, અને ઈજાઓના સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેતાં, ભવિષ્યના તબીબી ખર્ચ, જેમાં સહાયકના ખર્ચ તેમજ મૂત્રવિસર્જનની સંવેદના ગુમાવવાને કારણે ડાયપરના ઉપયોગનો ખર્ચ પણ સમાવેશ થાય છે, તે ભવિષ્યના તબીબી ખર્ચ સહિત ગણતરી કરવો આવશ્યક છે. ટ્રિબ્યુનલએ સહાયકના ખર્ચના મથાળામાં પ્રતિ મહિનો રૂ. ૧૦૦૦ ના દરે રૂ. ૧,૮૨,૦૦૦ મંજૂર કર્યા હતા. જ્યારે વડી અદાલતે એ આધારે કાર્યવાહી કરી કે સહાયકના ખર્ચનો દર દરેક પાંચ વર્ષે બદલાતો રહે છે, તેમ છતાં અદાલતે ત્યારબાદ પ્રતિ મહિનો રૂ. ૨૦૦૦ અને ત્યારપછી પ્રતિ મહિનો રૂ. ૪૦૦૦ ના દરે ૨૦ વર્ષના ગાળામાં રકમની ગણતરી કરી અને તે મુજબ આ મથાળામાં રૂ. ૭,૦૮,૦૦૦ નો વધારો કરીને રૂ. ૮,૦૦,૦૦૦ નક્કી કર્યા. જેમ ચર્ચા કરવામાં આવી છે, જો આપણે ગુણાંક પદ્ધતિ લાગુ કરીએ અને કાજલ [કાજલ વિ. જગદીશ ચંદ, (૨૦૨૦) ૪ એસ.સી.સી. ૪૧૩ : (૨૦૨૦) ૩ એસ.સી.સી. (સિવિલ) ૨૭ : (૨૦૨૦) ૨ એસ.સી.સી. (ફોજદારી) ૫૭૭] ના ચુકાદાને ધ્યાનમાં લઈએ, તો અમે ૧૨ કલાક માટે સહાયકના ખર્ચનો દર પ્રતિ મહિનો રૂ. ૫૦૦૦ સ્વીકારીએ છીએ; ઈજાઓ અને અપંગતાના સ્વરૂપને જોતા દાવેદારને ૨૪ કલાકમાં ઓછામાં ઓછા બે સહાયકો જરૂરી છે, તો સહાયકના ખર્ચના મથાળામાં ખર્ચ પ્રતિ મહિનો રૂ. ૧૦,૦૦૦ થાય છે. જો આપણે ૧૮ નો ગુણાંક લાગુ કરીએ, તો રકમ રૂ. ૨૧,૬૦,૦૦૦ થાય છે.”

૭૫. વિજયકુમાર બાબુલાલ મોદી (ઉપરોક્ત) માં, ગુજરાત વડી અદાલતે આમ ઠરાવ્યું હતું:

“તે સ્પષ્ટ છે કે અપીલકર્તાને તેની દૈનિક પ્રવૃત્તિઓમાં મદદ કરવા માટે એક સહાયકની જરૂર પડશે. જોકે, અમે અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલની તે રજૂઆત સ્વીકારી શકતા નથી કે તેના માટે દર મહિને રૂ. ૩,૦૦૦=૦૦ જેટલો ખર્ચ

જરૂરી બનશે. ટ્રિબ્યુનલએ રૂ. ૧૫,૦૦૦=૦૦ ની રકમ ફાળવી છે, જ્યારે દાવેદારનો દાવો રૂ. ૪ લાખનો છે.

આર.ડી. હટ્ટંગડી (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં ધરાવ્યા મુજબ, ઘરગથ્થુ પરિચારક અંગેના ખર્ચની ગણતરી કરતી વખતે અદાલતે ગણિતીય ચોકસાઈ રાખવાની આવશ્યકતા નથી, પરંતુ રકમ નક્કી કરવા માટે સમાજમાં પ્રવર્તમાન પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ. આર.ડી. હટ્ટંગડીના કેસમાં (ઉપરોક્ત) સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ધરાવ્યું હતું:-

“૯. એક્સએક્સએક્સ એક્સએક્સએક્સ

૧૦. એક્સએક્સએક્સ એક્સએક્સએક્સ

૧૧. વોર્ડ વિ. જેમ્સના કેસમાં, ૧૯૬૫ (૧) ઓલ ઇ.આર. ૫૬૩માં, એમ જણાવવામાં આવ્યું હતું:

જો કે તમે એટલી ગંભીર રીતે ઘાયલ થયેલા માણસને તેના “ગુમાવેલા વર્ષો” માટે ઘણું આપી શકતા નથી, તેમ છતાં તમે તેના ટૂંકાવેલા જીવનકાળ દરમિયાન, એટલે કે તેના અપેક્ષિત “જીવિત રહેવાના વર્ષો” દરમિયાન થયેલા નુકસાન માટે તેને વળતર આપી શકો છો. તમે તે અવધિ દરમિયાન તેની આવકના નુકસાન માટે, તેમજ સારવાર, શૂશ્રૂષા અને દેખરેખના ખર્ચ માટે તેને વળતર આપી શકો છો. પરંતુ તેને સંપૂર્ણપણે નિર્ભર અને અશક્ત બનાવવામાં આવ્યો હોય તે માટે તમે તેને કેવી રીતે વળતર આપી શકો? મગજની ઇજાને કારણે તે તેના બાકી રહેલા સમગ્ર જીવન માટે બેભાન સ્થિતિમાં રહી શકે, અથવા પીઠની ઇજાને કારણે પોતાના બિછાનામાંથી ઊભો થવા અસમર્થ બની શકે. તેણે જીવનને જીવવા યોગ્ય બનાવતી દરેક વસ્તુ ગુમાવી દીધી છે. તેના માટે પૈસાનો કોઈ ઉપયોગ નથી. છતાં પણ ન્યાયાધીશો અને પંચોએ પોતાની શક્તિ મુજબ શ્રેષ્ઠ પ્રયત્ન કરવો પડે છે અને તેમને જે યોગ્ય લાગે તે આપવું પડે છે. તેઓને આ પ્રશ્ન લગભગ ઉકેલવામાં અશક્ય લાગે છે, તે નવાઈની વાત નથી. તેમની પાસે અગણનીય વસ્તુની ગણતરી કરવા માટે કહેવામાં આવે છે. નિર્ધારિત રકમ મોટાભાગે પરંપરાગત જ હોવી અનિવાર્ય છે. ન્યાયાધીશોએ એક ધોરણ વિકસાવ્યું છે, અને તેઓ તેને પૈસાની કિંમતમાં

થતા ફેરફારોને અનુરૂપ રાખે છે.

તેના સ્વભાવથી જ, જ્યારે પણ કોઈ ટ્રિબ્યુનલ અથવા અદાલતને અકસ્માતના કેસોમાં વળતરની રકમ નક્કી કરવાની આવશ્યકતા પડે છે, ત્યારે તેમાં કંઈક અંશે અંદાજ આધારિત કસરત, કંઈક કલ્પિત વિચારણા અને સર્જાયેલી અશક્તિના સ્વરૂપ સાથે સંકળાયેલી કંઈક હદ સુધી સહાનુભૂતિનો સમાવેશ થતો હોય છે. પરંતુ ઉપરોક્ત તમામ તત્વોને નિષ્પક્ષ ધોરણોથી જ જોવામાં આવવું જોઈએ.”

૧૨. જીવલેણ અકસ્માત અધિનિયમના સંદર્ભમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે સી.કે. સુબ્રમોનિયા અચ્ચર વિ. ટી. કુન્હીકુટ્ટન નાયર, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૦ એસ.સી. ૩૭૬, ના મામલામાં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

હાનિપૂર્તિનું મૂલ્યાંકન કરતાં, અદાલતે એવા તમામ મુદ્દાઓ સંબંધિત વિચારણાઓને બહાર રાખવી જોઈએ, જે અનુમાન અથવા કલ્પના પર આધારિત હોય, જોકે કેટલાક અંશે અનુમાન અનિવાર્ય છે.

૧૩. હેલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ, ૪થી આવૃત્તિ, ખંડ ૧૨ માં બિન-આર્થિક નુકસાન અંગે પાનું ૪૪૬ પર આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું છે:—“બિન-આર્થિક નુકસાન: માળખું: પીડા અને વેદના તથા સુખસુવિધાના હાનિ માટે આપવામાં આવતા વળતરો એક પરંપરાગત રકમ બને છે, જેને એવી રકમ માનવામાં આવે છે જે સમાજ ન્યાયસંગત માને છે, અને ન્યાયસંગતતાનું અર્થઘટન અદાલતો દ્વારા અગાઉના નિર્ણયો ના પ્રકાશમાં કરવામાં આવે છે. તેથી વિવિધ ઇજાઓની તુલનાત્મક ગંભીરતા માટે એક કામચલાઉ માર્ગદર્શકરૂપ બને એવા પરંપરાગત સિદ્ધાંતોનો એક સમૂહ વિકસિત થયો છે, અને તે દર્શાવે છે કે હાલમાં કોઈ નિશ્ચિત ઇજા કયા વળતરના પરિધિમાં આવશે.દાવેદારની વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિઓ, જેમાં તેની વય અને તેને સહન કરવી પડતી કોઈ અસામાન્ય વંચિતતા પણ સામેલ છે, તે આપવામાં આવતી વાસ્તવિક રકમમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે.

નાણાની કિંમતમાં ઘટાડો થવાથી આ વળતરરાશિઓનું સતત પુનઃમૂલ્યાંકન કરવાની જરૂરિયાત ઊભી થાય છે અને તે પ્રકારની રચનામાં,

જ્યાં અપંગતા સહેલાઈથી ઓળખી શકાય તેવી હોય અને વ્યક્તિગત મામલાઓમાં મોટા ફેરફારોને આધીન ન હોય, ત્યાં કેટલીક મુખ્ય અવસ્થાઓએ નુકસાનની રકમનું સમયાંતરે પુનઃમૂલ્યાંકન થાય છે.”

અમને એવું લાગે છે કે ઘરગથ્થું સહાયક રાખવાનો સરેરાશ ખર્ચ આયુષ્ય અપેક્ષાના સમયગાળા માટે દર મહિને રૂ. ૧,૦૦૦=૦૦ જેટલો થશે. તે અનુસાર, સહાયક પરનો વાર્ષિક ખર્ચ રૂ. ૧૨,૦૦૦=૦૦ થાય છે. તેથી, અમે સહાયક માટે ફાળવવામાં આવેલી રકમ રૂ. ૧ લાખ સુધી વધારવાનો પ્રસ્તાવ રાખીએ છીએ.”

૭૬. આથી, અમે પરિચારક ખર્ચ બાબતે રૂપિયા ૪,૩૨,૦૦૦/- ની રકમ મંજૂર કરીએ છીએ.

(ક) વિવાદ-વહીવટના ખર્ચ

૭૭. ટ્રિબ્યુનલએ વાદવ્યય બાબતે કોઈપણ રકમ ફાળવવી યોગ્ય માનેલી નહોતી. વડી અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો કે અપીલકર્તા વાદવ્યય માટે રૂ. ૨૦,૦૦૦/- ની રકમ મેળવવા હકદાર છે. અપીલકર્તા વાદવ્યય માટે રૂ. ૫૦,૦૦૦/- ની માંગ કરે છે.

૭૮. અમે આ હકીકતનો નોંધ લઈએ છીએ કે અકસ્માત ૧૮.૦૭.૨૦૧૨ના રોજ થયો હતો. અપીલકર્તા છેલ્લા લગભગ ૧૦ વર્ષથી આ વાદવિવાદ આગળ ધપાવી રહ્યો છે. આ અદાલત સમક્ષની એસ.એલ.પી. ૨૦૧૮માં દાખલ કરવામાં આવી હતી. ત્યારથી ચાર વર્ષ વીતી ગયા છે.

૭૯. ગોવિંદ યાદવ (ઉપરોક્ત) માં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું:

૧૨.કેટલાક વખત વિલંબ અને મુકદ્દમાખર્ચના કારણે ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા અને અહીં સુધી કે વડી અદાલત દ્વારા પણ (અપીલમાં) આપવામાં આવેલો એવોર્ડ નિર્રથક બની જાય છે.....

૮૦. ન્યૂ ઈન્ડિયા એશ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ વિ. ગોપાલી અને અન્ય, (૨૦૧૨) ૧૨ એસ.સી.સી. ૧૯૮ માં, આ સર્વોચ્ચ અદાલતે આ પ્રમાણે ઠરાવ્યું હતું:

“ ૧. ...ભારત સમૃદ્ધ સંવિધાનિક વ્યવસ્થા, નવોચારી અને સક્રિય ન્યાયતંત્ર,

કુશળ વકીલવર્ગની સહાય તથા રાજ્યના સમર્થનને પ્રાપ્ત કરવાને કારણે પ્રસિદ્ધિ પામેલું છે. તેમ છતાં, નાગરિકો પોતાની ફરિયાદોના નિવારણ અને તેમના મૂળભૂત, સંવિધાનિક તથા કાનૂની અધિકારોના સંરક્ષણ માટે જેમની શરણ લેવાની અપેક્ષા રાખે છે એવી અદાલતો અને ટ્રિબ્યુનલ્સ વિલંબ અને ખર્ચની સમસ્યાઓથી ઘેરાયેલા છે. એવા દેશમાં, જ્યાં વસ્તીના ૩૬% લોકો ગરીબરિખાથી નીચે જીવન વિતાવે છે, ન્યાય-વિતરણ પ્રણાલીની આ ખામીઓ વસ્તીના વિશાળ વર્ગને કાનૂની ઉપાયોનો લાભ લેવાથી વંચિત રાખે છે. વંચિત અને ગરીબ લોકો, વાદવિવાદના ખર્ચને કારણે—વાસ્તવિક ખર્ચ તેમજ ગુમાવેલી તકો એમ બન્ને અર્થમાં—ન્યાય સુધી પહોંચી વંચિત રહે છે, અને ભારતના સંવિધાનની પ્રસ્તાવનામાં પ્રતિષ્ઠિત સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય ન્યાય સુનિશ્ચિત કરવાનો પ્રશંસનીય ધ્યેય તેમના માટે માત્ર મૃગજળ સમાન જ રહી જાય છે.

૨. અદાલતોનું પાયાભૂત માળખું અને તેમને નિયંત્રિત કરતી પ્રક્રિયાઓ ગરીબ લોકો માટે સહેલાઈથી ઉપલબ્ધ જ નથી. રાજ્યને બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૮-અ દ્વારા આ હુકમ આપવામાં આવ્યો છે કે કાનૂની વ્યવસ્થાનું કાર્ય મફત કાનૂની સહાય પૂરી પાડી ન્યાયને પ્રોત્સાહન આપે અને આર્થિક અથવા અન્ય અક્ષમતાઓના કારણે કોઈપણ નાગરિકને ન્યાય પ્રાપ્ત કરવાની તકો નકારવામાં ન આવે; તેમ છતાં ગરીબ, શોષિત અને વંચિત વર્ગોને ન્યાય સુલભ થાય તે માટે રાજ્ય અસરકારક વ્યવસ્થા ઊભી કરવામાં સક્ષમ બન્યું નથી. ગયા અઢી દાયકાઓ દરમિયાન કાનૂની સેવા સત્તામંડળોની સંસ્થાએ ગરીબોને કાનૂની સહાય પ્રદાન કરવાના ક્ષેત્રમાં અતિમૂલ્યવાન સેવા બજાવી છે, પરંતુ સમાજના આર્થિક રીતે વંચિત વર્ગને તેમજ નિરક્ષરતા અને અજ્ઞાનતા જેવી અન્ય અક્ષમતાઓથી પીડાતા લોકોને ન્યાય સુનિશ્ચિત કરવા માટે હજી ઘણું કરવાનું બાકી છે.

૩. અમે આ અરજી, જે તા. ૨૨-૩-૨૦૦૭ના આદેશ [ન્યૂ ઇન્ડિયા એશ્યોરન્સ કો.લિ. વિ. શેઓ ચંદ, સ્પેશિયલ અપીલ સિવિલ (એસએસી) નં. ૪૮ ઓફ ૨૦૦૫, તા. ૨૨-૩-૨૦૦૭ (રાજ)] વિરુદ્ધ દાખલ

કરવામાં આવી છે અને જે રાજસ્થાન વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠ દ્વારા પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં ન્યાયવિદ એકલ ન્યાયાધીશના ચુકાદા વિરુદ્ધ અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરાયેલ વિશેષ અપીલ પોષણક્ષમ ન હોવાનું કહીને ફગાવી દેવામાં આવી હતી, તેના નિકાલની પ્રસ્તાવના ઉપરોક્ત અવલોકનો કરીને કરી છે; કારણ કે છેલ્લા લગભગ ૨૦ વર્ષમાં, દાવેદારો—વચસ્ક માતા-પિતા, પત્ની અને નાનગ રામના પાંચ સંતાનો, જે ૧૯૯૨માં માર્ગ અકસ્માતનો ભોગ બન્યા હતા—એ વડી અદાલતના તબક્કા સુધી આ વિવાદની આગળ ધપાવટ અને તેનો પ્રતિવાદ કરવામાં પોતાના તમામ સાધનો સમાપ્ત કરી નાખ્યા હશે અને સર્વોચ્ચ અદાલતમાં વકીલ રાખવા પૂરતા નાણાં પણ તેમની પાસે બાકી રહ્યા ન હોય; તેમજ તેથી પણ, છેલ્લા લગભગ પાંચ વર્ષ દરમિયાન, જેમાં આ વિશેષ અનુમતિ અરજી આ સર્વોચ્ચ અદાલતમાં લંબિત રહી, તેમણે ન્યાય મેળવવાની બધી આશા ગુમાવી દીધી હશે.

૪. વડી અદાલતના વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે, મોટર વાહન અધિનિયમ, ૧૯૮૮ની કલમ ૧૭૩ હેઠળ નાનગ રામના આધારિતોએ દાખલ કરેલી અપીલ (સંક્ષેપમાં “અધિનિયમ”) મંજૂર કરી હતી અને મોટર અકસ્માત દાવા ટ્રિબ્યુનલ, જયપુર (સંક્ષેપમાં “ટ્રિબ્યુનલ”) દ્વારા અપાયેલ વળતરમાં રૂપિયા ૪,૮૫,૦૦૦ની રકમનો વધારો કર્યો હતો તથા અપીલકર્તાને વધારેલ વળતર પર દાવો અરજી દાખલ થયાની તારીખથી ૩૧-૧૨-૨૦૦૦ સુધી દર વર્ષે ૧૨%ના દરે અને ૧-૧-૨૦૦૧થી તેની ચુકવણી થાય ત્યાં સુધી ૯%ના દરે વ્યાજ સાથે ચુકવણી કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો, પરંતુ આ અદાલતે ૨૩-૭-૨૦૦૭ના રોજ પસાર કરેલા એકપક્ષીય આંતરિમ આદેશને કારણે [ન્યૂ ઇન્ડિયા એશ્યોરન્સ કો. લિ. વિ. શેઓ ચંદ, એસએલપી (સી) ક્રમાંક ૧૧૩૪૫ ઓફ ૨૦૦૭, આદેશ તારીખ ૨૩-૭-૨૦૦૭ (એસસી)], દાવેદારોને માત્ર રૂપિયા ૨ લાખ જેવી તુરંત રકમ જ મળી શકી અને કદાચ તેમણે એવું માન્યું હશે કે અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરાયેલી વિશેષ અનુમતિ અરજીનો પ્રતિવાદ કરવા માટે પૈસા ખર્ચવા યોગ્ય નહીં ગણાય. કદાચ આ જ

વિચાર હજારો ગરીબ વાદકારોનો હોય છે, જે નીચલી અદાલતો અને વડી અદાલતોમાં સફળ થાય છે, પરંતુ દેશની સર્વોચ્ચ અદાલતમાં વાદવિવાદનો પ્રતિવાદ કરવાની કિંમત અને ખર્ચ ઉઠાવી શકતા નથી અને સર્વશક્તિમાન ઈશ્વરના નામે તેને પોતાની નિયતિ માનીને મૌન રીતે પીડા સહન કરે છે.”

૮૧. સૈયદ સાદિક વિ. ડિવિઝનલ મેનેજર, યુનાઇટેડ ઈન્ડિયા ઈન્સ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ, (૨૦૧૪) ૨ એસ.સી.સી. ૭૩૫ માં, આ સર્વોચ્ચ અદાલતે આ રીતે ઠરાવ્યું હતું:

૧૪. વધુમાં, પરંપરાગત મથકો હેઠળના વળતર સાથે, અપીલકર્તા દાવેદાર આ અદાલત દ્વારા બલરામ પ્રસાદ વિ. કુણાલ સહા [(૨૦૧૪) ૧ એસ.સી.સી. ૩૮૪ : (૨૦૧૪) ૧ એસ.સી.સી. (સિવ) ૩૨૭] માં પ્રતિપાદિત કાનૂની સિદ્ધાંત અનુસાર વાદખર્ચ મેળવવા માટે પણ હકદાર છે. તેથી, આ મથક હેઠળ, રૂપિયા ૨૫,૦૦૦ મંજૂર કરવું ન્યાયસંગત અને યોગ્ય હોવાનું અમે માનીએ છીએ.

૮૨. ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે વાદવ્યય ખર્ચ પેટે રૂ. ૫૦,૦૦૦/- ની રકમ મંજૂર કરીએ છીએ.

(૭) વાદનવ્યવહારના ભથ્થાનો નુકસાન

૮૩. આ શીર્ષક હેઠળ, ટ્રિબ્યુનલએ તા. ૨૧.૦૧.૨૦૧૪ના આદેશ દ્વારા, આ મુજબ ઠરાવ્યું:

૧૫. પરિવહન, વિશેષ આહાર વગેરે: દાવેદારને હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા અને ત્યારબાદ વધુ સારવાર માટે તેણે હોસ્પિટલમાં હાજરી આપી હતી. દાવેદાર વિશેષ આહાર અને પોષણ માટે પણ હકદાર છે. તેથી, હું આ મથાળાની હેઠળ રૂ.૨૦,૦૦૦/- ની રકમ મંજૂર કરું છું.

૮૪. આ મથાળાં હેઠળ ટ્રિબ્યુનલએ રૂપિયા ૨૦,૦૦૦/- મંજૂર કર્યા હતા. વડી અદાલતે તેના પડકારાયેલા ૨૫.૦૪.૨૦૧૮ના ચુકાદાના પરિણે ૧૧માં આ પ્રમાણે ઠરાવ્યું:

વેદના અને પીડા, સારવાર ખર્ચ, આવાગમન, વિશેષ આહાર વગેરે, જીવનની સુવિધાઓના નુકસાન અને લગ્નની શક્યતાઓના નુકસાનના મથાળાં હેઠળ

ફાળવાયેલ વળતર ન્યાયસંગત અને યોગ્ય છે અને તેમાં હસ્તક્ષેપ કરવામાં આવતો નથી

૮૫. વડી અદાલતે ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા આપવામાં આવેલ રૂપિયા ૨૦,૦૦૦/- ની રકમ યથાવત્ રાખવી યોગ્ય ગણેલી.

૮૬. જોકે, અપીલકર્તાએ આવાગમન ખર્ચના નુકસાન બાબતે રૂ. ૫૦,૦૦૦/- નો દાવો કર્યો છે.

૮૭. આ અદાલતે માસ્ટર આયુષ (ઉપરોક્ત) માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

૧૪. વ્યક્તિગત ઈજાના કેસોમાં નુકસાનની રકમનું નિર્ધારણ કરવું સહેલું નથી. માનસિક અને શારીરિક નુકસાનની ગણતરી નાણાંના પ્રમાણમાં કરી શકાતી નથી, પરંતુ પીડિતને યથોચિત વળતર ચૂકવવા સિવાય તેની ભરપાઈ કરવાનો અન્ય કોઈ માર્ગ નથી. તેથી, અમે નિષ્કર્ષે આવીએ છીએ કે શારીરિક સ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતાં, અપીલકર્તા સહાયક ઉપકરણની મદદથી ચાલી શકતો હોય તેમ છતાં, તેને જીવનભર એક સહાયક રાખવાનો અધિકાર છે. તે ઉપકરણ પણ દર ૫ વર્ષે બદલવું આવશ્યક બને છે. તેથી, ૨ ઉપકરણોના ખર્ચ, એટલે કે રૂપિયા ૧૦ લાખ, આપવો વાજબી ગણાય. અપીલકર્તાએ માત્ર પોતાનું બાળપણ જ ગુમાવ્યું નથી, પરંતુ પ્રૌઢ જીવન પણ ગુમાવ્યું છે. તેથી, લગ્નની સંભાવનાઓના નુકસાન બદલ પણ રકમ આપવી જરૂરી બને. વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલએ ટેક્સી ખર્ચનો દાવો એ કારણસર નકારી કાઢ્યો છે કે ટેક્સી ચાલકને રજૂ કરવામાં આવ્યો નથી. અસંખ્ય ટેક્સી ચાલકોને રજૂ કરવું અસંભવ છે. વધુમાં, ટ્રિબ્યુનલએ તે બાળકની સ્થિતિ પણ સમજવી જોઈતી હતી, જેના પગેમાં સંવેદનશક્તિનો સંપૂર્ણ અભાવ હતો. તેથી, જો બાળકના માતા-પિતાએ તેને ટેક્સીમાં લઈ ગયા હોય, તો સંભવતઃ તેમના માટે તે જ એકમાત્ર ઉપલબ્ધ વિકલ્પ હતો. તદનુસાર, અમે વાહનવ્યવહાર ખર્ચ તરીકે રૂપિયા ૨ લાખની રકમ આપીએ છીએ.

૮૮. અલ્હાબાદની ન્યાયિક વડી અદાલતે ન્યૂ ઈન્ડિયા એશ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ વિ. અમિત કુમાર યાદવ અને અન્ય, એફ.એ.ઓ. નં. ૧૨૮૫ અને ૧૪૮૯ ઓફ ૨૦૦૮, જેનો નિર્ણય ૨૩ માર્ચ, ૨૦૨૨ના રોજ કરવામાં આવ્યો

હતો, તેમાં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું: “ ૨૨. વળતરના નિર્ધારણનો પ્રશ્ન સીધો સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ રાજ કુમાર વિરુદ્ધ અજય કુમાર અને અન્ય, ૨૦૧૧ (૧) એસ.સી.સી. ૩૪૩ માં ઉપસ્થિત થયો હતો. તે કેસમાં દાવેદારને ૦૧.૧૦.૧૯૯૧ના રોજ થયેલા મોટર અકસ્માતમાં ડાબા પગની બન્ને હાડકાંમાં ભંગ તથા ડાબા હાથની રેડિયસ હાડકીમાં ભંગ થયો હતો. ટ્રિબ્યુનલએ ભવિષ્યની આવકની ખોટ, પીડા અને ચાતના, સારવાર દરમિયાન આવકની ખોટ, તબીબી ખર્ચ, આવન-જાવન ખર્ચ અને વિશેષ આહાર જેવા મથાળાઓ હેઠળ વળતર આપ્યું હતું. તેને કુલ રૂપિયા ૯૪,૭૦૦/- વળતર તથા ૯% વ્યાજ મંજૂર કરવામાં આવ્યું હતું. વધારો મેળવવા માટે તેની અપીલ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નામંજૂર કરવામાં આવી હતી અને અંતે મામલો અપીલમાં સર્વોચ્ચ અદાલત સુધી ગયો હતો. તેમાં અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે ૧૯૮૮ના અધિનિયમની યોજના દર્શાવે છે કે પુરસ્કાર “ન્યાયસંગત” હોવો જોઈએ, જેનો અર્થ એ થાય છે કે શક્ય હોય તેટલા પ્રમાણમાં વળતર દાવેદારને અકસ્માત પહેલાંની સ્થિતિમાં સંપૂર્ણ અને પૂરતા પ્રમાણમાં પરત સ્થાપિત કરે. નુકસાનભરપાઈ આપવાનો હેતુ એ છે કે થયેલા અયોગ્ય કૃત્યના પરિણામે ભોગવાયેલ ખોટને, જેટલું નાણાંથી શક્ય હોય તેટલું, ન્યાયસંગત, વાજબી અને સમતાપૂર્ણ રીતે પુરે પાડવી. વ્યક્તિને માત્ર શારીરિક ઈજાના બદલામાં જ નહીં, પરંતુ આવી ઈજાના પરિણામે તેણે જે ખોટ ભોગવી હોય તેના બદલામાં પણ વળતર મળવું જોઈએ. તેનો અર્થ એ છે કે તેને સંપૂર્ણ જીવન જીવવામાં આવેલી અસમર્થતા માટે, ઈજાઓ ન હોત તો જે સામાન્ય સુવિધાઓ અને આનંદોનો તે ભોગ લઈ શક્યો હોત તે ભોગવવામાં આવેલી અસમર્થતા માટે, તેમજ તે પહેલાં જેટલી આવક કરતો હતો અથવા કરી શક્યો હોત તેટલી આવક કરવામાં આવેલી અસમર્થતા માટે વળતર મળવું જોઈએ”

૮૯. તેથી, અમે અપીલકર્તાને કુલગોડ-ગોકાક માર્ગ પર થયેલા અકસ્માત પછી બેલગાંવની લેકવ્યૂ હોસ્પિટલમાં ખસેડવામાં આવ્યો હતો, જ્યાં તે ૧૮.૭.૨૦૧૨ થી ૬.૮.૨૦૧૨ સુધી ૧૯ દિવસ માટે આંતરિક દર્દી તરીકે દાખલ રહ્યો હતો, અને તેને થયેલી ઈજાઓ માટે સારવાર લીધી હતી તેમજ હોસ્પિટલમાંથી

રજા મળ્યા પછી પણ સારવાર ચાલુ રાખી હતી, તે બાબત ધ્યાનમાં રાખીને, વાહનવ્યવહાર ખર્ચ અને વિશેષ આહાર માટે રૂ. ૫૦,૦૦૦/- સુધીની રકમ મંજૂર કરી શકીએ છીએ.

૯૦. ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં લેતાં, અમે વાહનવ્યયની હાનિ અને વિશેષ આહાર તરફ રૂ. ૫૦,૦૦૦/-ની રકમ ફાળવી શકીએ છીએ.

અમૌદ્રિક ખર્ચ

(૮) વેદના અને પીડા

૯૧. અલાહાબાદની ન્યાયવિભાગીય વડી અદાલતે વિરેન્દ્ર કુમાર વિ. વિજય કુમાર અને અન્યના કેસમાં, (૨૦૨૧) આઈએલઆર ૩ ઓલ ૨૭૨, આર્થિક અને ગૈર-આર્થિક નુકસાનભરપાઈ વચ્ચેના ભેદ વિશે ચર્ચા કરતાં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

૯. ઈજા સંબંધિત કેસોમાં વળતર મંજૂર કરવા અંગેનો કાયદો સુસ્થાપિત છે. ઈજાગ્રસ્ત વ્યક્તિ નાણાકીય તેમજ અનાણાકીય હર્જાના મેળવવા હકદાર છે. નાણાકીય હર્જાના, જેને વિશેષ હર્જાના તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, સામાન્ય રીતે એવી નાણાકીય હાનિની ભરપાઈ કરવા માટે નિર્ધારિત હોય છે, જેનું મૂલ્યાંકન નાણાંના પરિમાણોમાં કરી શકાય; જ્યારે અનાણાકીય હર્જાના અંકગણિત ગણતરીઓ દ્વારા આંકી શકાય તેવા નથી. નાણાકીય અથવા વિશેષ હર્જાનામાં સામાન્ય રીતે દાવેદારે પોતાની સારવાર, વિશેષ આહાર, આવાગમન, નર્સિંગ/દેખરેખનો ખર્ચ, આવકનું નુકસાન, કમાણી કરવાની ક્ષમતાનો નુકસાન અને અન્ય વાસ્તવિક નુકસાન માટે કરેલા ખર્ચનો સમાવેશ થાય છે, તેમજ એવું કોઈ વિશેષ ઉપચાર અથવા સહાય પણ, જે વીમાધારકને તેના બાકીના જીવનકાળ દરમિયાન જરૂરી પડી શકે. સામાન્ય હર્જાના અથવા અનાણાકીય નુકસાનમાં માનસિક અથવા શારીરિક આઘાત, પીડા, વેદના, જીવનની સુવિધાઓનો નુકસાન, તર્કવિરુદ્ધિ, લગ્નની સંભાવનાઓનો નુકસાન, અપેક્ષિત જીવન અથવા જીવનોપાજ નની ક્ષમતાનો નુકસાન, અસુવિધા, કઠિનાઈ, નિરાશા, હતાશા, માનસિક તણાવ, ખિન્નતા તથા ભાવિ જીવનમાં દુઃખીપણું વગેરે માટેનું વળતર સામેલ થાય છે.

૯૨. ટ્રિબ્યુનલએ પીડા અને વેદના માટે રૂપિયા ૪૦,૦૦૦/- ની રકમ મંજૂર કરી હતી. વડી અદાલતે રૂપિયા ૪૦,૦૦૦/- ની આ રકમને યથાવત્ રાખી હતી. જોકે, અપીલકર્તા પીડા અને વેદના માટેના વળતર અંતર્ગત રૂપિયા ૪૦,૦૦૦/- ની રકમ વધારીને તેને રૂપિયા ૧,૦૦,૦૦૦/- કરવાની માંગ કરી રહ્યો છે.

૯૩. પીડા અને વેદનાને અર્થાતીત હાનિ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવશે, કારણ કે તેનું ગણિતીય રીતે હિસાબ કરી શકાતો નથી. તેથી, જ્યારે પીડા અને વેદના માટે વળતર આપવાનું હોય, ત્યારે દાવેદારની વિશેષ પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેવી જરૂરી થાય છે, જેમાં પીડિતની ઉંમર, પીડિતે સહન કરેલું અસામાન્ય વંચિતપણું, તથા તેના ભવિષ્યના જીવન પર તેની અસરનો સમાવેશ થાય છે. આ અદાલતે આર.ડી. હતંગાડી (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, આ પાસા અંગે ચર્ચા કરતાં એવું ઠરાવ્યું હતું કે:

“ ૧૦. આ બાબત વિવાદાસ્પદ બની શકતી નથી કે અકસ્માતને કારણે અપીલકર્તા, જે સક્રિય રીતે વ્યવસાય કરતા વકીલ હતા, તેમને થયેલી ઈજાઓના પરિણામે પરાપ્તેજિક બની ગયા છે. આ પરિસ્થિતિમાં અપીલકર્તાએ ભોગવેલી પીડા અને યાતના માટે તથા જીવનભર માટે અપંગ બની જવા બદલ વળતરની ચોક્કસ રકમનું મૂલ્યાંકન કરવું ખરેખર અતિ મુશ્કેલ છે. કોઈપણ રકમનું વળતર અપીલકર્તાના શારીરિક બંધારણને પૂર્વવત્ કરી શકતું નથી. તેથી જ અદાલતો દ્વારા એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે જ્યારે પણ અકસ્માત દરમિયાન થયેલી કોઈ ઈજાને બદલ ચૂકવવાપાત્ર વળતરની કોઈ રકમ નક્કી કરવામાં આવે, ત્યારે હેતુ એવી ઈજાનું વળતર “જ્યાં સુધી નાણાં વળતર આપી શકે ત્યાં સુધી” આપવાનો હોય છે, કારણ કે માનવીય વેદનાઓ અથવા વ્યક્તિગત વંચિતતાઓની સરખામણી નાણાં સાથે કરવી અશક્ય છે. નાણાં તૂટેલા અને ચકનાચૂર થયેલા શારીરિક બંધારણને પુનઃસ્થાપિત કરી શકતા નથી.

૧૭.જ્યારે પીડા અને યાતના તેમજ જીવનની સુવિધાઓના નુકસાન

માટે વળતર આપવાનું હોય, ત્યારે દાવેદારની વિશેષ પરિસ્થિતિઓનો, જેમાં તેની ઉંમર, તેણે સહન કરેલ અસામાન્ય વંચિતતા તથા તેના ભાવિ જીવન પર તેની અસરનો સમાવેશ થાય છે, વિચારમાં લેવો જરૂરી છે. બિન-આર્થિક ગુકસાન માટેના વળતરની રકમ નક્કી કરવી સહેલી નથી, પરંતુ આપેલ વળતરે એ પ્રતિબિંબિત કરવું જોઈએ કે વિવિધ પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેવામાં આવી છે.....”

૯૪. મહાદેવ શેટ્ટી (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતે, પીડા અને વેદના બદલ વળતર ફાળવતી વખતે ધ્યાનમાં લેવાયવાના પરિબલોની ચર્ચા કરતાં, એમ ઠરાવ્યું હતું કે:

૧૮. કોઈ વ્યક્તિને અકસ્માતના કારણે માત્ર ઈજાઓ જ થતી નથી, પરંતુ સમગ્ર જીવન દરમિયાન તેને અકસ્માતના કારણે મન અને શરીરે પણ પીડા સહન કરવી પડે છે અને એવી લાગણી વિકસે છે કે તે હવે સામાન્ય માણસ રહ્યો નથી અને અન્ય સામાન્ય વ્યક્તિ જેમ જીવનની સુવિધાઓનો આનંદ લઈ શકતો નથી. પીડા અને વેદના તેમજ જીવનની સુવિધાઓના ગુકસાન માટે વળતર નક્કી કરતી વખતે, તેની ઉંમર, વૈવાહિક સ્થિતિ અને જીવનમાં તેણે ભોગવેલ અસામાન્ય વંચિતતાને પણ ધ્યાનમાં લેવી જરૂરી છે.

૯૫. આ અદાલતના બીજા એક મામલામાં, નિઝામ્સ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ મેડિકલ સાયન્સિસ વિ. પ્રસંથ એસ. ધનંકા અને અન્ય, (૨૦૦૯) ૬ એસ.સી.સી. ૧ માં, આ અદાલતે પીડિતની પીડા અને વેદના હેતુસર રૂપિયા ૧૦,૦૦,૦૦૦/- ની ખૂબ જ ઊંચી રકમ મંજૂર કરી હતી. તે ૨૦ વર્ષ વયના એન્જિનિયરિંગના વિદ્યાર્થીનો મામલો હતો, જે મેડિકલ બેદરકારીનો ભોગ બન્યો હતો. આ અદાલત સમક્ષનો મામલો એવા એક યુવાન વિદ્યાર્થીનો હતો કે જે પેરાપ્લેજિયાનું ભોગ બનવાને કારણે વ્હીલચેર સુધી મર્યાદિત થઈ ગયો હતો, અને જેણે શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં પોતાની કારકીર્દી આગળ વધારી અને અંતે આઈ.ટી. એન્જિનિયર તરીકે આકર્ષક પગારે નોકરી મેળવી હતી.

૯૬. આ અદાલતે કેસની પરિસ્થિતિઓનું અવલોકન કરીને પીડા અને વેદના માટે વળતર આપ્યું છે. તેથી, અકસ્માતના સમયે અપીલકર્તાની વય માત્ર ૧૯ વર્ષ

હતી અને તેને ૪૫% ની કાયમી અપંગતા થયેલી હતી, તે ધ્યાનમાં લેતા, આ મથાળા હેઠળ તેને વળતર આપવામાં આવવું જોઈએ.

૯૭. વધુમાં, નાગપ્પા (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતનો નિર્ણય એવો ઠરાવે છે કે દાવેદાર દ્વારા દાવો કરાયેલ રકમ કરતાં વધુ વળતર મંજૂર કરવામાં કોઈ પ્રતિબંધ નથી.

૯૮. ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે પીડા અને વેદના બદલ રૂપિયા ૧,૦૦,૦૦૦/- ની રકમ ફાળવીએ છીએ.

(૯) લગ્નની સંભાવનાઓ

૯૯. ટ્રિબ્યુનલએ ઠરાવ્યું હતું કે અપીલકર્તા યુવાન હતો અને શારીરિક અપંગતાને કારણે હવે તેના લગ્નની શક્યતાઓ લગભગ શૂન્ય સમાન થઈ ગઈ છે. ટ્રિબ્યુનલએ આ મથાળાં હેઠળ રૂપિયા ૨૦,૦૦૦/- ફાળવ્યા હતા. વડી અદાલતે રૂપિયા ૨૦,૦૦૦/- ની રકમ ચથાવત રાખી હતી.

૧૦૦. સંજય કુમાર (સુપ્રા) માં, આ અદાલતે નીચે મુજબ નિરીક્ષણ કર્યું હતું: “ ૧૪ ... લગ્નની સંભાવનાઓના ગુકસાનના મુદ્દે, અપીલકર્તાની યુવાન વયને ધ્યાનમાં રાખતા, અમને લાગે છે કે તે એક મોટું ગુકસાન છે અને વડી અદાલતે આ મથાળાં હેઠળ અલગથી પૂરતું વળતર આપ્યું નથી તે બાબતે ગંભીર ભૂલ કરી છે અને તેના બદલે તેને “જીવનના ભાવિ આનંદના ગુકસાન” અને “વેદના અને પીડા” હેઠળ સમાવી દીધું છે. તેથી, અમે લગ્નની સંભાવનાઓના ગુકસાન બદલ રૂ. ૭૫,૦૦૦ આપીએ છીએ...”

૧૦૧. ઇબ્રાહિમ વિ. રાજુ અને અન્યોમાં, (૨૦૧૧) ૧૦ એસસીસી ૬૩૪, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું:

૧૯. તેને થયેલી ઈજાઓના કારણે અપીલકર્તાના લગ્નની શક્યતાઓમાં નોંધપાત્ર ઘટાડો થયો છે. વાસ્તવમાં, તે અત્યંત નિરાશાજનક છે. કોઈપણ સ્થિતિમાં, પેલ્વિસના ભંગને કારણે તે વૈવાહિક જીવનનો આનંદ લઈ શકશે નહીં. તેથી, આ શીર્ષક હેઠળ રૂપિયા ૫૦,૦૦૦ ની આપવામાં આવેલ રકમ સંપૂર્ણપણે અપર્યાપ્ત ગણવી જોઈએ. કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં, અમને એવું લાગે છે કે લગ્નની શક્યતાઓના ગુકસાન અને જીવનના

આનંદના નુકસાન બદલ અપીલકર્તાને રૂપિયા ૨ લાખની રકમ આપવામાં આવવી જોઈએ.

૧૦૨. માસ્ટર આયુષ (ઉપરોક્ત) માં, આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે પીડિત (૫ વર્ષનો, અર્ધાંગવાયુગ્રસ્ત) રૂ.૩,૦૦,૦૦૦/- મેળવવા હકદાર હતો.

૧૪. ... અપીલકર્તાએ માત્ર પોતાનું બાળપણ જ ગુમાવ્યું નથી પરંતુ પોતાની પ્રૌઢાવસ્થા પણ ગુમાવી છે. તેથી, લગ્નની સંભાવનાઓના નુકસાન બદલ પણ વળતર આપવું આવશ્યક બનશે...

૧૦૩. ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે લગ્નની સંભાવનાઓના નુકસાન બદલ રૂપિયા ૩,૦૦,૦૦૦/- ની રકમ ફાળવીએ છીએ.

(૧૦) સુવિધાઓનો અભાવ

૧૦૪. ટ્રિબ્યુનલે સુવિધાઓના નુકસાન બદલ રૂપિયા ૩૦,૦૦૦/- ની રકમ આપવામાં આવવી જોઈએ એમ ઠરાવ્યું. વડી અદાલતે ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા આપવામાં આવેલી રૂપિયા ૩૦,૦૦૦/- ની રકમ યથાવત રાખી. સુવિધાઓના નુકસાન બાબતે અપીલકર્તાનો દાવો રૂપિયા ૫૦,૦૦૦/- નો છે.

૧૦૫. પપ્પુ દેઓ ચાદવ (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં આ અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું હતું:

૬. મોટર વાહન વળતર દાવાઓનું મૂલવણ કરતી વખતે આ અદાલત દ્વારા સતત અનુસરવામાં આવતો સિદ્ધાંત એ છે કે, સુવિધાઓના નુકસાન તથા અન્ય ચુકવણીઓ માટેના અન્ય વળતરાત્મક નિર્દેશો સાથે, પીડિતને અકસ્માત પહેલાં તે અથવા તેણી જે સ્થિતિમાં હતો અથવા હતી તેનાથી શક્ય તેટલી નજીકની સ્થિતિમાં મુકવો. આ સામાન્ય સિદ્ધાંતો અનેક નિર્ણયો માં વ્યક્ત કરવામાં આવ્યા છે અને પુનરોચ્ચારિત કરવામાં આવ્યા છે. [ગોવિંદ ચાદવ વિ. ન્યુ ઈન્ડિયા ઈન્શ્યોરન્સ કો. લિ. [ગોવિંદ ચાદવ વિ. ન્યુ ઈન્ડિયા ઈન્શ્યોરન્સ કો. લિ., (૨૦૧૧) ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૮૩]

૧૦૬. આર.ડી. હટ્ટંગડી (પૂર્વોક્ત) માં એવું ધારણ કરવામાં આવ્યું છે:

“ ૧૨. તેની સ્વભાવગત પ્રકૃતિ મુજબ, જ્યારે પણ કોઈ ટ્રિબ્યુનલ અથવા અદાલતને અકસ્માતના કેસોમાં વળતરની રકમ નક્કી કરવાની આવશ્યકતા

પડે છે, ત્યારે તેમાં થોડોક અંદાજ, થોડોક કલ્પિત વિચાર, તથા થયેલ અશક્તતાના સ્વભાવ સાથે જોડાયેલી થોડોક સહાનુભૂતિનો સમાવેશ થાય છે. **પરંતુ** ઉપરોક્ત તમામ તત્વોને વાંચના માપદંડોના આધારે જ જોવાના રહે છે.

અનુવાદ ઉપલબ્ધ નથી.

૧૭.જ્યારે પીડા અને ચાતના તથા જીવનની સુવિધાઓના નુકસાન માટે વળતર આપવાનું હોય, ત્યારે દાવેદારની વિશેષ પરિસ્થિતિઓ, જેમાં તેની ઉંમર, તેણે ભોગવેલ અસામાન્ય વંચિતતા અને તેના ભાવિ જીવન પર તેની અસરનો સમાવેશ થાય છે, ધ્યાનમાં લેવી આવશ્યક છે.....”

૧૦૭. રાજ કુમાર (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતે આ મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

૫.કોઈ વ્યક્તિને ફક્ત શારીરિક ઈજા માટે જ વળતર આપવાનું નથી, પરંતુ એવી ઈજાના પરિણામે તેને જે નુકસાન સહન કરવું પડ્યું હોય તે માટે પણ વળતર આપવાનું છે. તેનો અર્થ એ છે કે પૂર્ણ જીવન જીવવાની તેની અસમર્થતા, ઈજાઓ ન હોત તો જે સામાન્ય સુવિધાઓનો તે આનંદ માણી શક્યો હોત તે માણવાની તેની અસમર્થતા, તેમજ તે પહેલાં જેટલું કમાતો હતો અથવા કમાઈ શક્યો હોત એટલું કમાવાની તેની અસમર્થતા માટે પણ તેને વળતર આપવાનું છે.....

૧૦૮. શ્રી લક્ષ્મણ ઉપનામ લક્ષ્મણ મૌર્યાના કેસમાં (ઉપરોક્ત), આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું:

૧૫. ઉપરોક્ત નોંધાયેલા ચુકાદાઓનું તત્ત્વ એ છે કે જો અકસ્માતનો ભોગ બનેલી વ્યક્તિને કાયમી અથવા તાત્કાલિક અપંગતા થાય, તો હંમેશા પૂરતું વળતર ફક્ત શારીરિક ઈજા અને સારવાર માટે જ નહીં, પરંતુ અકસ્માતને કારણે થયેલ પીડા, દુઃખ અને આઘાત, આવકની હાનિ તેમજ અકસ્માતથી થયેલ અપંગતાને લીધે સામાન્ય જીવન જીવવા અને સુવિધાઓનો ઉપભોગ કરવાની, જેનો તે અપંગતા ન હોત તો ઉપભોગ કરત, તેની અસમર્થતા માટે પણ આપવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

૧૦૯. આ અદાલતે ગોવિંદ યાદવ (ઉપરોક્ત) માં આ રીતે ઠરાવ્યું હતું:

૧૮. અમારા મત મુજબ, અરવિંદ કુમાર મિશ્રા વિ. ન્યૂ ઇન્ડિયા એશ્યોરન્સ કો. લિ. (૨૦૧૦) ૧૦ એસ.સી.સી. ૨૫૪ અને રાજ કુમાર વિ. અજય કુમાર (૨૦૧૧) ૧ એસ.સી.સી. ૩૪૩ માં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંતોનું પાલન અકસ્માતના ભોગ બનેલા અને કાયમી અથવા અસ્થાયી રીતે અપંગ બનેલા પીડિતોને ચૂકવવાપાત્ર વળતરની રકમ નિર્ધારિત કરતી વખતે તમામ ટ્રિબ્યુનલ્સ અને વડી અદાલતો દ્વારા કરવું જ જોઈએ. જો અકસ્માતનો પીડિત કાયમી અપંગતા ભોગવે છે, તો તેને માત્ર શારીરિક ઈજા અને સારવાર માટે જ નહીં, પરંતુ આવકના નુકસાન માટે તથા સામાન્ય જીવન જીવી શકવાની અને તે સુવિધાઓ તથા જીવનસુખોનો ઉપભોગ કરી શકવાની તેની અસમર્થતા માટે પણ, જેનો તે અકસ્માતજન્ય અપંગતા ન હોત તો ઉપભોગ કરી શક્યો હોત, પૂરતું વળતર આપવાનો હંમેશાં પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

૧૧૦. વિજયકુમાર બાબુલાલ મોદી (સુપ્રા), ગુજરાત વડી અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

એવું જણાય છે કે આ શીર્ષક હેઠળનો દાવો રૂપિયા ૩ લાખની રકમનો છે. જોકે, ટ્રિબ્યુનલે ‘સુવિધાઓના નુકસાન’ના શીર્ષક હેઠળ કોઈ રકમ ફાળવી નથી. અમારો મત છે કે આ શીર્ષક હેઠળ ઈજા થવાને કારણે ગુમાયેલી સામાન્ય જીવનની તમામ બાબતોને ધ્યાનમાં લેવી આવશ્યક છે. આર.ડી. હટ્ટંગડીના કેસ (ઉપરોક્ત) મુજબ, તેમાં ચાલવાની, દોડવાની અથવા બેસવાની અસમર્થતા વગેરે જેવી વિવિધ બાબતોનો સમાવેશ થાય છે. અમે અહીં બાળપણના આનંદના નુકસાન, જેમ કે મુક્તપણે રમવાની, નૃત્ય કરવાની, દોડવાની વગેરે ક્ષમતાનો નુકસાન, તેમજ સહાય વિના મુક્તપણે હલનચલન કરવાની અથવા પ્રવાસ કરવાની ક્ષમતાના નુકસાનનો પણ સમાવેશ કરીએ છીએ. ત્યારબાદ, લગ્ન લગભગ અશક્ય બની જવાની પરિસ્થિતિ છે, તેમજ યૌન સંબંધ બાંધવાની અને સંતાન પ્રાપ્તિ તથા તેમનું લાલન-પાલન કરવાની ક્ષમતાનો સંપૂર્ણ નાશ પણ છે.

૧૧૧. ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં રાખી, અકસ્માત સમયે અપીલકર્તાની ઉંમર ૧૮

વર્ષ હતી તે હકીકતને ધ્યાનમાં લઈ, તેમજ તેને થયેલી ઈજાઓના સ્વરૂપ અને તેની અપંગતાની હદને પણ ધ્યાનમાં રાખીને, સુવિધાઓના નુકસાન બદલ અમે રૂપિયા ૫૦,૦૦૦/- ની રકમ ફાળવીએ છીએ.

૧૧૨. વિવિધ શીર્ષકો હેઠળ અમારી દ્વારા આપવામાં આવેલ કુલ વળતર નીચે મુજબ છે:

૧૧૩. આ મામલો સમાપ્ત કરીએ તે પહેલાં, પપ્પુ દેઓ યાદવ (ઉપરોક્ત) માં નોંધવામાં આવ્યું છે તે મુજબ, આ બાબતને રેખાંકિત કરવાની જરૂર છે કે અદાલતોએ સતર્ક રહેવું જોઈએ કે ગંભીર ઈજા માત્ર કાયમી રીતે શારીરિક મર્યાદાઓ અને અશક્તિઓ લાદતી નથી, પરંતુ ઘણી વાર પીડિત પર ઊંડા માનસિક અને ભાવનાત્મક ઘા પણ કરે છે. પીડિતને અશક્ત વ્યક્તિ તરીકે, અને અન્ય ઉપર વિવિધ સ્તરની નિર્ભરતા સાથે, સંપૂર્ણ વ્યક્તિગત પસંદગી અથવા સ્વાયત્તતાથી વંચિત થઈને, તે અથવા તેણી જે દુનિયામાં જન્મ્યા હતા તેનાથી સર્વથા ભિન્ન એવી દુનિયામાં જીવવું પડે છે, તેનાથી સંકળાયેલ આઘાત, જ્યારે પણ વળતરનાં દાવાઓનું નિર્ધારણ કરવાનો કાર્ય ન્યાયાધીશ સમક્ષ આવે, ત્યારે સદાય ન્યાયાધીશના મનમાં રહેવો જોઈએ. આવી ઈજાઓના પરિણામે લાદવામાં આવેલી ગંભીર મર્યાદાઓ વ્યક્તિની ગૌરવભાવનાને ખંડિત કરે છે (જે હવે અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ જીવનના અધિકારના આંતરિક અંગ તરીકે માન્ય છે), અને તેથી તે વ્યક્તિને, જે પૂર્ણ અને સુખાકારીભર્યું જીવન તે અથવા તેણીએ અત્યાર સુધી જીવ્યું હતું, તેના અધિકારના સારથી વંચિત કરે છે. સક્ષમ શરીરવાળા લોકોની દુનિયામાંથી પીડિતને અશક્તોની દુનિયામાં ધકેલી દેવામાં આવે છે, જે પોતે જ અત્યંત અસ્વસ્થકારક અને વિચલિત કરનારી છે. જો અદાલતો આ પરિસ્થિતિઓ પ્રત્યે અજાણ રહીને સૂક્ષ્મ ખામીઓ શોધે અને અત્યંત ઓછી રકમ ફાળવે, તો તેના પરિણામે ઈજાગ્રસ્ત પીડિતનો અપમાન થાય છે.[જુઓ: પપ્પુ દેઓ યાદવ (ઉપરોક્ત)]

૧૧૪. તેથી, અમે અહીંના પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૧ – વીમા કંપનીને અપીલકર્તા-દાવેદારને અહીં મંજૂર કરવામાં આવેલ વળતર અને વડી અદાલત દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલી રૂ. ૯,૨૬,૮૦૦/- ની રકમ વચ્ચેનો તફાવત ચૂકવવાનો

નિર્દેશ કરીએ છીએ. આ અદાલત દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલી રકમ, અગાઉ જમા કરાવવામાં આવેલી રકમનું સમાયોજન કર્યા પછી, આજથી આઠ અઠવાડિયાની અંદર પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૧ – વીમા કંપની દ્વારા જમા કરાવવામાં આવશે. વધારેલી રકમ પર વ્યાજનો દર યથાવત્ એટલે કે દર વર્ષે ૬% રહેશે.

૧૧૫. પરિણામે, ઉપરોક્ત હદ સુધી અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ કરવામાં આવતો નથી.

૧૧૬. બાકી રહેલી અરજી, જો કોઈ હોય, તે અનુરૂપ રીતે નિકાલ કરવામાં આવે છે. નિધી જૈન અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

(સહાય દ્વારા : નેહા શર્મા, એલ.સી.આર.એ.)

*This judgment has been translated using AI Tool
– M/s. Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.*

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદીત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહીં. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.